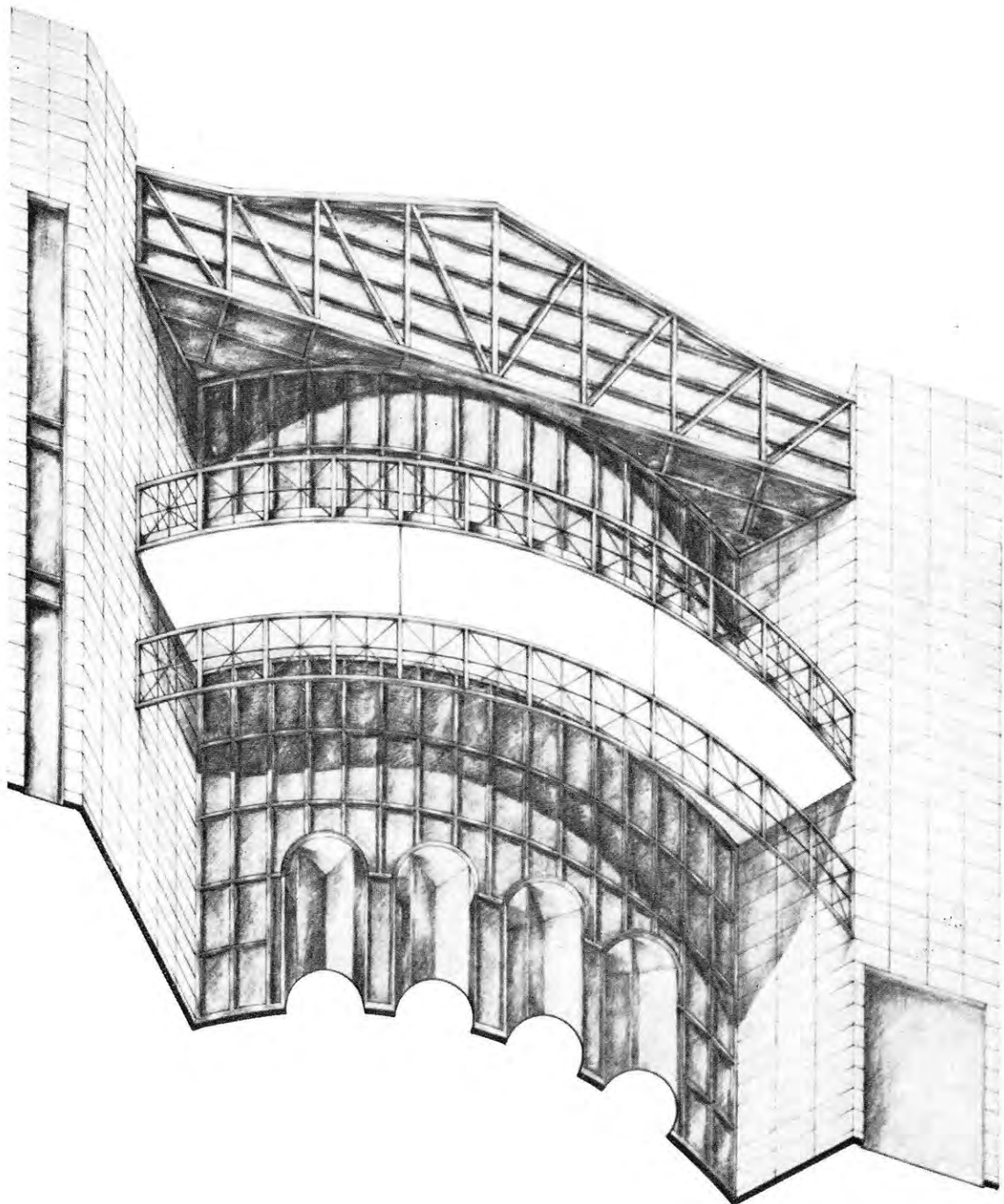
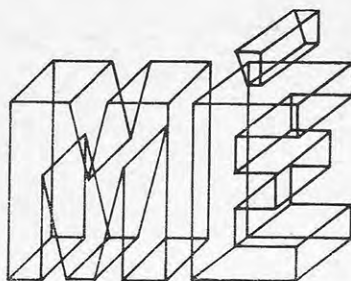

MAGYAR ÉPÍTŐMŰVÉSZET 1985. 6.

ÉPÍTÉSZKÉPZÉS

MAGYAR ÉPÍTŐMŰVÉSZET 1985. 6.

TARTALOM

Summaries	B/II	A MEZŐGÉP szociális épülete, Szolnok. Építész: <i>Koris János, Pazár Béla</i> (IPARTERV)	42
Резюме	2	Pénzüntézetii Központ székháza, Budapest, IX., Szamuely u. 38. Építész: <i>Balázs György</i> (BVTV)	44
Résumés	3	Kirándulóközpont, Orfű. Építész: <i>Hinsenkampné Reguly Katalin</i> . (MÉLYÉP-TERV)	46
Zusammenfassungen	4		
Építészképzés		Kiállítás	
<i>Harasta Miklós</i> : E számunk elé	5	<i>Kaszás Károly</i> : Finnország épít	48
<i>Schmidt Béla</i> : Az építészképzés alapproblémái	6	Tanulmány	
<i>Vámosy Ferenc</i> : Egy „kívülálló” szubjektív megjegyzései	10	<i>Vámosy Ferenc</i> : Fábiián Gáspár 1885—1953	54
<i>Farkasdy Zoltán</i> : Gondolatok az építészképzésről	14	<i>Mezei Ottó</i> : Thoroczkai Wigand Ede és az Iparművészeti Iskola	57
<i>Locsmánda Gábor</i> : Gondolatok a városépítés-oktatásról	16	<i>Schneller István</i> : Mit jelent építeni? II. rész	60
<i>Vidor Ferenc</i> : Az architektúra tágulása és az urbanisztikai továbbképzés ..	18	Fotó	
<i>Maszyuk Csaba</i> : Szabadegyetem	20	<i>Szörényi László</i> : Lehet-e a történelmet fényképezni? Lábás Endre fotóihoz ..	62
<i>Polónyi Károly</i> : Szerkesztőségi beszélgetés az építészoktatásról	22	Könyvek	
<i>Pongrácz Pál</i> : A lakóépülettervezés oktatása a Budapesti Műszaki Egyetemen	28	<i>T. K.</i> : 3. internationales bauhaus kolloquium	64
<i>Polónyi Károly</i> : Műtét helyett akupunktúra az urbanisztikában	30	<i>P. B.</i> : Essays on Postmodern Culture	64
<i>Moravánszky Ákos</i> : Építészképzés, másképpen	33	<i>M. Gy. K.</i> : Timothy J. Benton: Le Corbusiers Pariser Villen	64
Épületek		<i>A Bercsényi 28—30 szerkesztősége</i> : Bercsényi 28—30	B/III
A Pestújhelyi Kórház sebészeti épülete, Budapest. Építész: <i>Tomay Tamás, Varga Levente</i> (ÁÉTV)	36		

Címlapon: *Birkás Gábor*: Színház a Király utcában, a Belváros és a Broadway között (Diplomaterv 1985)

Megjelenik az MTA-Soros Foundation támogatásával

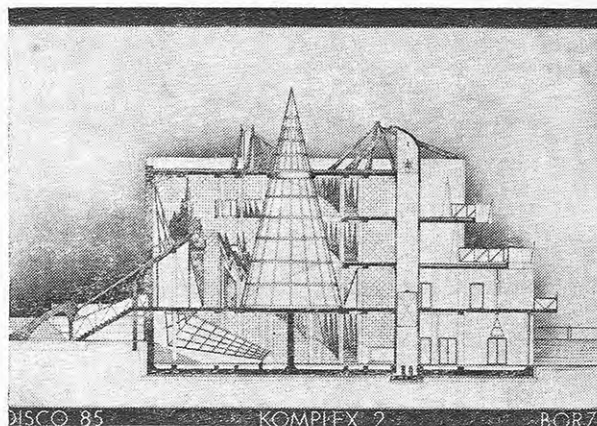
Felelős szerkesztő
Editor-in-Chief: **Dr. Moravánszky Ákos**

Szerkesztő
Editor: **Timon Kálmán**

Képszerkesztő
Graphic layout: **Deák Zoltán**

Szerkesztőségi munkatárs
Editorial Assistant: **M. Gyöngy Katalin**

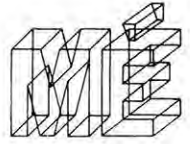
Szerkesztőségi titkár
Editorial secretary: **Tarpataky Mária**

ÉPÍTÉSZ-
KÉPZÉS

Szerkesztő bizottsági tagok, Members of the Editorial Board: **Dr. Beke László, Ferkai András, Dr. Horler Miklós, Mikolás Tibor, Noll Tamás, Pazár Béla, Turányi Gábor, Varga Levente**

Levelezők, Correspondents: **Jorge Glusberg** (Argentina), **Pierre Joly** (France), **Lothar Juckel** (BRD), **Matti K. Mäkinen** (Suomi), **Emmerich Simoncsics** (Österreich), **Martin Wimmer** (DDR)

Örömmel kell üdvözölni, hogy a Magyar Építőművészet az építészképzéssel foglalkozó tanulmányok megjelenését lehetővé tette. A napirenden levő oktatási reform a szakma széles körű figyelmére, támogatására érdemes.

A BME Építészmérnöki Karán, a megelőző tanévben bevezetett új tanterv számos előremutató elvet valósít meg. A képzés első három éve egységes; az utolsó két évben — hajlamtól, irányultságtól függően — ágazati jellegű tantárgycsoportok, „modulok” vehetők fel. Az építészmérnöki oklevél egységes. A tantervvel az illetékes hatóságok és szervek, a szakmai-társadalmi egyesületek és a Kar is egyformán egyetértett. A jelenlegi szakmai körülmények és a nehezen prognosztizálható jövő miatt azonban ez inkább rövidebb távra érvényes korszerűsítésnek, mint az ezredforduló elvárásainak is megfelelő reformtantervnek tekinthető.

A most készülő távlati koncepciókhoz és középtávú tervünkhöz is a széles szakmai közvélemény segítő támogatását szeretnénk kérni. Ezért minden, a képzésünkkel kapcsolatos vélemény, kritika, javaslat, „együtt gondolkodás” időszerű és hasznos lehet.

A hosszabb távra szóló koncepciót az oktatás szintén megreformálandó, az általános iskolától a posztgraduális képzésig terjedő vertikumban célszerű vizsgálni. Saját szintünkön pedig a „magasépítési” feladatkört ellátó szakemberek — az építésszel együttműködő team-tagok — képzését együtt kívánatos áttekinteni.

A körülmények és feltételek jórésze eltérő mélységgel ugyan, de megfogalmazódott. Megmarad a kétszintű: főiskolai és egyetemi képzés. A létszámok a jelenlegivel azonosak, az évezred vége felé némileg nőnek. A rendszernek és szervezetnek nyitottnak, átjárhatónak; a képzés tartalmának rugalmasnak, a megszerzett képesítésnek konvertibilisnek kellene lennie. Gazdasági okok miatt a felvételi keretszám feloldása nem várható. A kiválogatás alapja, a szintén megreformálandó felvételi vizsga marad.

A társadalomnak a képzéssel kapcsolatban változatos célkitűzései lehetnek. A végcélhoz több úton-módon lehet eljutni. De a különböző képzési rendszerek a célok egyikét-másikat jobban-rosszabbul képesek megvalósítani. Fontos lenne ezért a célok hierarchiáját megállapítani. A társadalmi igazságosság, a versenytámasztás motiváló szerepe, a rugalmasság — mely nehezen előrelátható munkaerő- és foglalkoztatás-politikai gondok megoldását segítheti — mind fontos célok. De ezek esetleg az oktatáson kívül, más módon is megvalósíthatók. A társadalmi elvárások közt ugyancsak hangsúlyozottan megfogalmazott cél, a képzés minőségének emelése viszont az oktatás legsajátabb, egyebütt nem megoldható feladata, gondja, felelőssége.

Jelenlegi képzésünk egy-két gondjának — teljességre nem törekvő — felvillantása a megoldás felé vezető út körvonalazódását is segítheti.

Úgy tűnik, hogy képzésünk szükségesnek ítélt tartalmához képest az időkeretek szűkösek. A képzési idő jelentős részét nem szorosan szakmai tárgyak veszik el; a képzés egyes — a középfokú oktatásra tartozó — feladatokat is kényszerül átvenni. Az egyre bővülő új ismeretanyag lényegét programba kell venni. A régít, a tapasztalat szerint — rekonstrukció — nem lehet elhagyni, illetve vissza kell hozni. De a legalapvetőbb gondnak mégis az látszik, hogy az egységes építészmérnök disciplina — művészet, tudomány, mesterség — igen széles terület. Legalább két — részben ugyan egymást átfedő, de más képzési rendszerekben elkülönülő — szakmát (építész, illetve építőmérnök) foglal magában. A szűkös és ezért kényszerűen ütemezett, el is aprózódó idő azután az ideálisnak tartott módszereket is lehetetlenné teszi.

A szakmánkban alapvető problémafelismerő-feltáró-megoldó, kreatív munka a felfedezés élményszerű megélését kínáló induktív oktatási módszert indokolna. De ez a módszer idő- és oktatóigényes is egyszerre. Így gyakran — kényszerűségből — a közlő, kinyilatkoztató, passzivitásra szorító, kevésbé időigényes deduktív módszer kerül előtérbe.

Felvételi rendszerünk és annak sajátos, kari változata nem nevezhető ideálisnak. De valamilyen módon mégis kvalitást mér. A felvételi eredmények évek óta a legjobbak a hasonló intézményekhez hasonlítva, de a képzés folyamán elért eredmények nem mutatják ugyanezt a színvonalat. A hallgatók túlnyomó része a szakma egyik vagy másik oldalával küszködik; a gyengébb része pedig végül a teljes területen csak mérsékelt teljesítményt nyújt.

Annak a felismerésnek a következményeit, hogy az építészeti-művészeti, illetve a mérnöki-műszaki oldal jelentősen eltérő gondolkodásmódot és képességeket kíván, le kellene vonnunk. Mérlegelnünk kellene, hogy a művészeti oldal tanítható-tanulható része sem fejleszthető egyszerűen ismeretátadással. Közvetetten, nehezen követhető áttételekkel, időben is elhúzódva fejlődik.

Történelmileg kialakult, sajátos „építészmérnök” képzésünk megítélése nem egységes. Pozitívumai, negatívumai egyaránt felsorolhatók. Mindenesetre sikeres, eredményes nemzedékek sorát így képezték. A nosztalgiát is félretéve kell megvizsgálnunk, hogy a mai képzés mennyiben az, lehet-e az, mint az idősebb nemzedéké annak idején volt. El kell rajta gondolkoznunk, hogy a mindannyiunk számára szimpatikus reneszánsz ember-eszmény továbbra is tartható-e még. Meg kell barátkoznunk azzal a gondolattal, hogy a saját szakterületét egyenként kiválóan ismerő, a munkatársáéhoz affinitást mutató team-tagokkal is lehet eredményes munkát végezni.

Egy ilyen gondolatmenet végén elképzelhető, hogy egy, jelentős időt felszabadítani képes, a szakma valamely területében elmélyülést, minőséget biztosító, szakosodott képzés látszik kívánatosnak. (Más meglátásokból induló, más célokat előtérbe helyező gondolatmenetek természetesen más eredményt hozhatnak.)

Meggyőződésem, hogy az itt következő tanulmányok — a kérdéskört sokoldalúan bemutatva — gondolatok ébresztésére alkalmasak és a majdani megoldást is segíthetik.

Harasta Miklós
a Budapesti Műszaki Egyetem
Építészmérnöki Karának dékánja

Az építészképzés alapproblémái

Az építészképzés elsődleges célja mindenkor az épülettervezés, s ezzel párhuzamosan az épületszerkezetek és ezek kivitelezhetőségének oktatása volt. A múlt század végén az építész még egyedül uralta a tervezési folyamatot. A vas- és vasbetonszerkezetek megjelenése és elterjedése azonban a 20. század elején új helyzetet teremtett. Az újfajta szerkezeteket méretezni kellett, erre pedig a gyakorló építészek nem voltak felkészítve. A mérnöki szakterületeken ezek az igények már előbb jelentkeztek, s előbbre tartott a szerkezetek méretezésének oktatása is. Az adott helyzetben a legkézenfekvőbb megoldásként a szerkezetek statikai méretezésével a mérnök szakembereket bízták meg. Ez a munkamegosztás az 1920-as évektől már általánossá lett, s az épületek, szerkezetek, technológiák bonyolultsági fokának növekedésével még további társtervezők bevonása vált szükségessé. Az építés alapvető feladata viszont alig változott s így az építészképzés célját és módszerét sem kellett alapvetően megváltoztatni. A hagyományos szaktárgyak (képességfejlesztés, esztétika, építészettörténet, épületszerkezetek, épülettervezés) mellett megjelentek ugyan az új követelményeket tükröző tárgyak (statika, épülegépészet, építés-technológia stb.) de csak olyan mértékben, hogy az építész a társtervezőkkel érintkezni, együttműködni tudjon.

A tervezési (építési) folyamatban bekövetkezett vertikális rendszerű munkamegosztás (tervező, statikus, épületgépész, kivitelező) mellett lassanként kialakult egy másfajta, horizontális jellegű specializáció is (lakó-, köz-, ipari, mezőgazdasági épületeket tervező-kivitelező-beruházó vállalatok). A munkamegosztás eme új rendszere sem okozott különösebb zavarokat az építésoktatásban. A hajdan 1., 2., 3. sz. tervezési tanszék lakó-, köz-, ipari és mezőgazdasági épülettervezési, város-tervezési tanszéké alakultak át, s egyes fakultásokon megtörtént néhány részterület ágazattá, önálló határtudományi területté való kifejlődése is (város-tervező, lakásépítési, műemlékvédelmi, belső-építészeti és egyéb ágazatok). Ez a fejlődés tette lehetővé a társadalomtudományok eredményeinek felhasználását az oktatásban.

Az építészoktatás intézményeiben ezek a kisebb fordalmak már mindenütt a világon lezajlottak. Megoldottnak tekinthető mindenütt az épületgépészek és a környezettervező mérnökök képzése is. Bizonytalanságok, esetlegességek tapasztalhatók ugyanakkor az építészképzéshez, de az építéshez is legközelebb álló úgynevezett építőmérnöki képzés területén. A mérnök (építőmérnök) kezdetben mint statikus-tervező került a magasépítéssel kapcsolatba, de később a nagyszerkezeteknél szükség lett szerkezettervezői, kivitelezői közreműködésükre is. A mérnöki fakultásokon felismerték a mérnöki közreműködés kiszélesedéséből adódó lehetőségeket, s igyekeztek elébe menni az igényeknek. Kezdetben elegendő volt a magasépítés tárgy óraszámának növelése, majd később új magasépítési tárgyak (szerkezettervezés, épületgépészet) beiktatásával magasépítési ágazatok jöttek létre, sőt egyes helyeken önálló magasépítési szakok is. Ahány ország, annyiféle megoldás található, — attól függően, hogy milyen a magasépítőipar fejlettsége, illetőleg az oktatás rugalmassága. A fejlődés trendje mindenestre azt mutatja, hogy a mérnöki oktatásban a magasépítési orientáltságú terület fokozatosan elkülönül a hagyományos mérnöki szakterületektől, s végül az önálló magasépítési szak kialakulásával lényegében el is szakad attól. Ez esetben viszont helye a magasépítési építész-mérnöki fakultás mellett van. Erre a felismerésre alapoztam 1977-ben első tantervjavaslatomat, mely az építés két alágazatának (magasépítés, mélyépítés) megfelelő képzérendszer kialakítását, s ezzel együtt a két kar közötti több évtizedes ellentmondások és átfedések felszámolását célozta.

Akkor vált teljessé meggyőződésem, amikor tudomást szereztem a dortmundi egyetem magasépítési képzérendszerének újszerű kialakításáról. Fritz Leonhardt professzor így indokolta a kísérletet: az ún. „dortmundi modell”: „A ma szükséges ismeretek mennyisége olyan nagy, hogy ezek együttes elsajátítása csak kivételes képességű egyéneknek képzelhető el. Az építészeti és a műszaki tervezés területén ezért munkamegosztás

szükséges — a tervezés teljes folyamatában... Az építőmérnöki szakokon szükségesnek látom a magasépítési szaktudományok levasztását a mérnöki területtől, mint például a közlekedésépítéstől, a vízépítéstől stb., hogy elegendő oktatási és befogadási kapacitás maradjon fenn a magasépítési tartószerkezetek tervezésére... Az építőmérnökknél esztétikai ismeretek oktatására is szükség van, hogy a mérnök az építész kedvező formálás érdekében tett fáradozásait megértéssel tudja követni. Ennek érdekében az építész- (és az építőmérnök oktatást úgy kell összekapcsolni, hogy a magasépítés tudomány alapismereteit az első félévekben közös előadások és gyakorlatok formájában mindkét fél elsajátíthassa. Így lehet csak elérni, hogy már a képzés kezdetén kapcsolatok, barátságok jöjjenek létre, s mindenki megértse, hogy a magasépítés közös alapelveken nyugszik, s ennek létrehozása mindkét fél közös feladata.”

Hazánkban a második világháború előtt az építés népgazdasági ágazata céljára történő mérnök-képzés a Műegyetem Mérnöki és Építész-mérnöki Karán nyert megoldást. A karon belül a mérnöki szak képezte az út-, vasút-, hid-, vízépítő és 1960-tól a földmérő mérnököket úgy, hogy ezek a magasépítés területén adódó mérnöki feladatok (statikai tervezés, szerkezettervezés) elvégzésére is alkalmasak voltak. Az építész-mérnöki szakon építészképzés folyt — elsődlegesen építésztervezői feladatkörök beoltására (keves óraszámú statika, matematika).

Az 1947. évi reform során alapvető változások következtek be. A két szak (általános mérnöki és építész-mérnöki) külön vált, mégpejg az építés két alágazatának megfelelően egy magasépítési és egy mélyépítési orientáltságú karra (a karokon belül önálló szakokkal), a következő felépítéssel:

Magasépítési ágazat — *Építész-mérnöki Kar*: A. Építőmérnök (Épülettervező) Szak; B. Építőmérnöki Szak; C. Városgazdasági Szak.

Mélyépítési ágazat — *Általános mérnöki Kar*: A. Út-, Vasútépítőmérnöki Szak; B. Vízépítőmérnöki Szak; C. Hidépítőmérnöki Szak; D. Földmérőmérnöki Szak. (Csak 1960-tól.)

Ez a képzési rendszer jóval megelőzte korát, s alapelveiben teljesen azonos 1977. évi javaslatommal, valamint a „dortmundi modell” megoldásával. A reform legnagyobb érdeme a két kar profiljának építési alágazatok szerinti szétválasztása, valamint a korszerű magasépítési építőmérnöki (magasépítőmérnöki) képzés megteremtése volt. Az építésztervező szak profiljában nem történt változás, az némi korszerűsítéssel — céljában és módszerében — folytatója lett az előző képzésformának. Sokféle ok (az építés specializálatlansága, a nagy hallgatói létszám, az oktatás felkészületlensége, a városgazdasági szak bizonytalan helyzete) azonban megtörte a fejlődés lendületét. Az 1953. évi építészkar reform megszüntette a három szakot, s létrehozta az úgynevezett egységes (konvertibilis) képzés rendszerét, melyben a képzés célját az alábbiak szerint fogalmazták meg:

„Az Építész-mérnöki Kar lakó-, köz-, ipari- és mezőgazdasági épületek tervezésére, kivitelezésére és fenntartására, továbbá városépítési és településtervezési munkakörök, valamint államigazgatási szerveknél (minisztériumokban, tanácsokban stb.) adódó építész-mérnöki feladatok ellátására alkalmas szakembereket képez. A Karon végzett építész-mérnökök tehát képesítettek a különböző épületek célszerűségi és esztétikai igényeket kielégítő általános tervezésére, épületszerkezetek méretezésére, a kivitelezés felső szintű teendőinek ellátására, építés-technológiai tervezésre és szervezésre, a települések tervezési feladatainak megoldására, a regionális tervezésre, az épületek fenntartásával és átalakításával kapcsolatos mindenemű műszaki — így műemlékvédelmi — feladatok ellátására. Mindezek elsajátítása alapja és feltétele a műszaki kutatómunkában, fejlesztésben, oktatásban, a magasszintű termelésirányításban, valamint az államigazgatásban való későbbi közreműködésnek.”

Az egységes képzés az Építész-mérnöki Karon az építész és az építőmérnöki képzés összevonását jelentette olyan céllal, hogy a végzett építész-mérnökök a magasépítőiparban többféle feladatkör (tervező, statikus, technológus, kivitelező) betöltésére egyaránt alkalmasak legyenek. Ez a képzési forma már nem az 1945

előtti és az 1947-es „A” tagozaton beindított építész-képzés folytatása volt, hanem egy teljesen új képzési forma, melynek tárgynomenklatúrája két szak (épülettervező és építőmérnöki szak) tárgyainak extrapolálásából alakult ki. Az építészképzéshez képest jelentősen csökkent az építészeti tárgyak (rajz, építészettörténet, tervezés), az építőmérnöki képzéshez képest pedig a matematika, statika tárgyak óraszámja. A képzés mélysége mindkét szakterület szempontjából csökkent, s a konkrét foglalkozási területek vonatkozásában a végzett mérnökök szakmai felkészítettségének minősége is.

A tulajdonképpeni célt (a kivitelezés építész-mérnökkel való ellátását) azonban a reform nem érte el, — ennek az lett a következménye, hogy 1960-ban az építési főhatóságtól az Általánosmérnöki Kar kapott megbízást a magasépítés céljára történő építőmérnök-képzés megoldására. Az új elnevezésű Építőmérnöki Karon a közlekedésépítő mérnöki, vízépítőmérnöki és földmérőmérnöki szakok mellett létrehozta erre a célra egy szerkezetépítőmérnöki szakot, illetőleg ezen belül egy magasépítési ágazatot. A koncepcióra a receptet a külföldi példák szolgáltatták, de a megoldás során nem történt egyéb, mint — más elnevezés alatt — az előzőleg önálló szaktéren működő hidépítő mérnöki szak átmentése — némi magasépítési kiegészítésekkel. Ezen intézkedés legfőbb következménye így nem a magasépítő-mérnöki képzés megnyugtató megoldása lett, hanem az, hogy a két karon belül a hallgatói létszámarány az Építőmérnöki Kar javára rendeződött át. Megszűnt a két kar között az építési alágazatok szerinti logikus munkamegosztás is, és nem történt meg az Építész-mérnöki Karon az építőmérnök célzatú képzés megszüntetése, s ezzel egyidejűleg (az egységes képzés helyett) a hagyományos építészképzés visszaállítása. Így 1960-tól kezdődően a (magasépítő-mérnöki képzést illetően) átfedés van a két kar között, s nincs továbbra sem „igazi” építészképzés. Az 1983-ban bevezetett újabb reform lényegében semmit sem változtatott az előbbieken vázolt helyzeten.

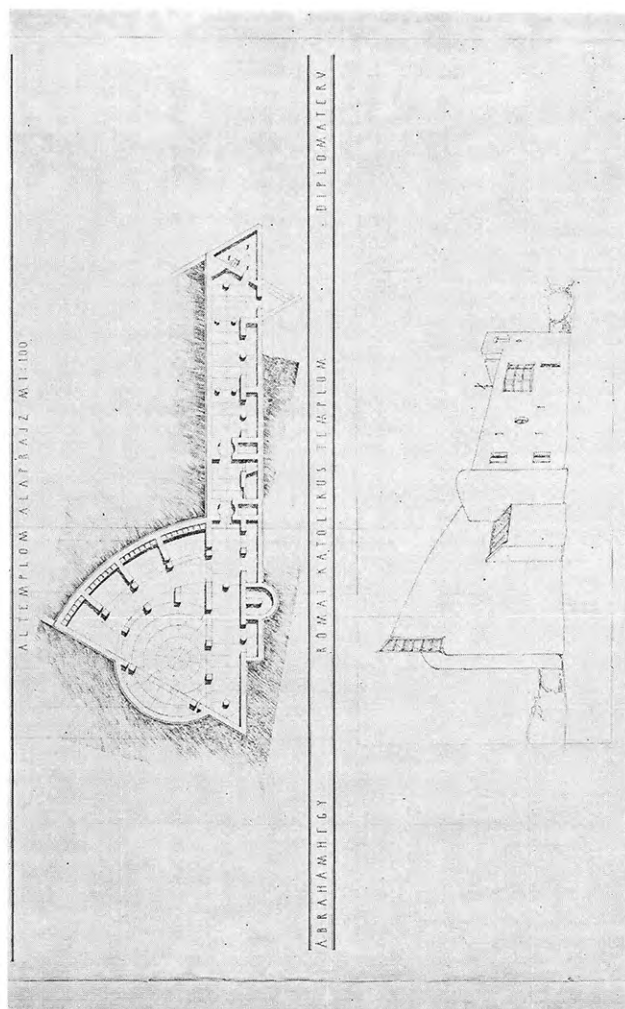
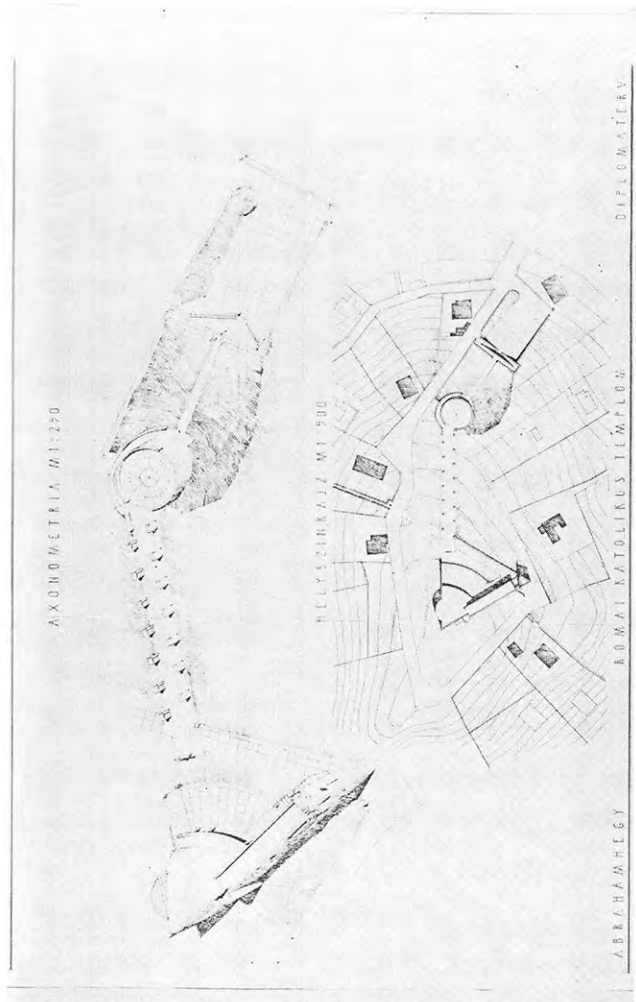
Az építési ágazat szolgálatában álló mérnök-képzés területén jelentkező ellentmondások összefüggéseit érdemes részletesebben is megvizsgálni.

Építész-mérnöki Kar

Az oktatási profil — az 1953-ban rögzített képzési cél változatlansága miatt — túlságosan szűles. Egyetlen szak keretében kell a hallgatókat az építés és az építőmérnöki foglalkozásokra felkészíteni, holott ez mindenütt a világon külön-külön szakon történik. Míg az egységes képzés keretében 5 év alatt 4500 óra áll az oktatás rendelkezésére, addig a kétszakos képzés keretében 9000 óra. A külföldön szokásos szakosított képzés mellett csaknem 100%-kal elmélyültebb oktatás valósítható meg: az építészeti fakultásokon az építészeti — az építőmérnöki fakultásokon pedig a statika — matematika tárgyak vonatkozásában (1. és 2. táblázat). Ehhez képest a mi hallgatóink hiányos, közepes színvonalú felkészültséggel kerülnek a mindig konkrét építészeti vagy mérnöki munkakörökbe, s talán meg lehet közzéírni azt a feltevést is, hogy a magasépítési tevékenységeknél gyakran tapasztalható tervezési, építészeti, kivitelezési, szervezési hibák sok vonatkozásban az elégtelen képzés következményei.

Az Építész-mérnöki Karon a képzési cél ambivalens jellege oktatásunk tervezhetőségét is nehezíti. Az építészkar oktatás idült és megoldhatatlan ellentmondásoktól terhes:

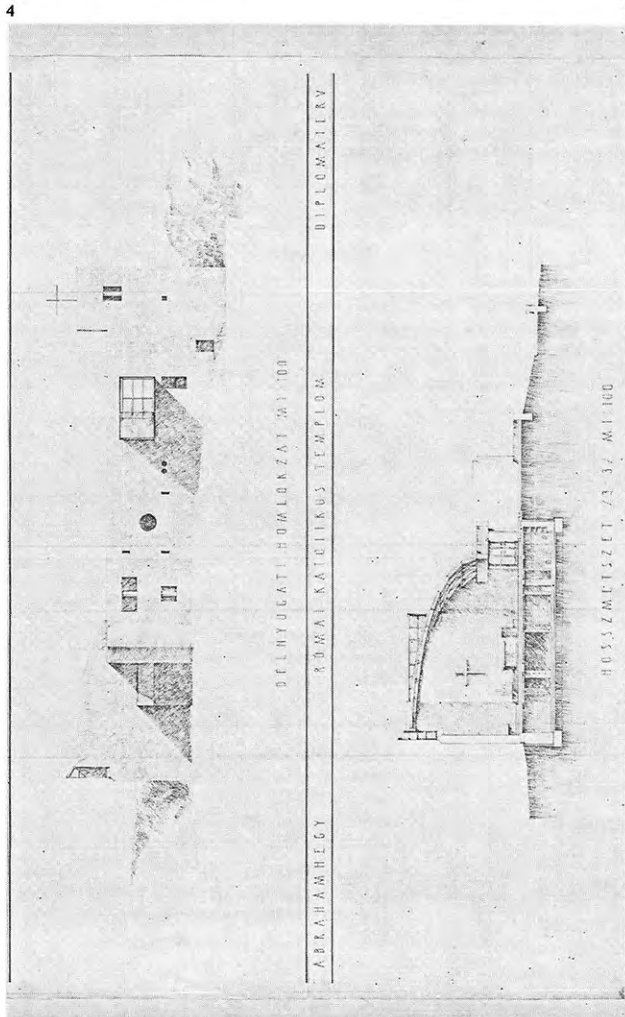
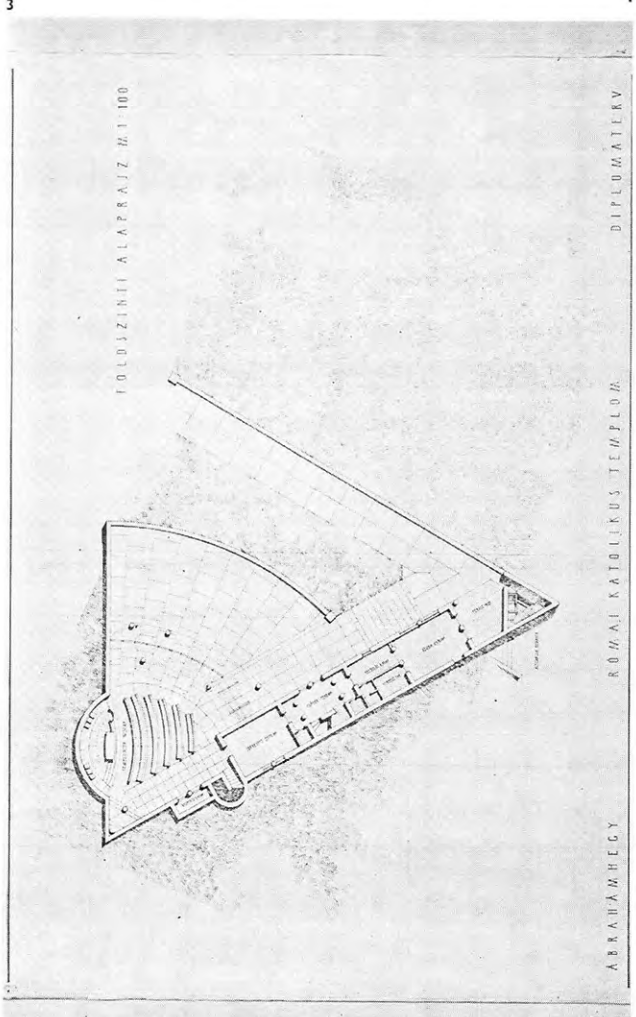
Az építésztervezői pályán a humán beállítottság, a vizuális készség, az esztétikai érzék és izlés jelenti a legfontosabb képességbeli tényezőket — az építőmérnöki (műszaki) pályákon pedig a természettudományos beállítottság, a kiemelkedő műszaki érzék és a szervező-képesség. A kétféle pálya (foglalkozás) kétféle felvételi követelményrendszerrel igényelne, de ez az egységes képzés keretében megoldhatatlan. Viszont az egységes felvételi rendszer nem felel meg a képzés kétféle célkitűzésének (alapvető ellentmondás!). A jelenlegi egységes felvételi vizsgarendszer egyértelműen a matematika-fizika tárgyakban szerzett felkészültség vizsgálatán alapszik. A rajzkészség, a térlátás, az esztétikai érzék

Római katolikus templom
Ábrahámhegy
(Diplomaterv 1985)

gondolatvázlat a tervhez.
tő, hegy, fa, gödör, föld és ég:
szavak az Isten szótárában.
ezek közé kell elhelyezni a házat,
mely jel, jelentés, jelenlét.
a hely, ahol felépülhet a templom
olyan amilyen —
esetlegességektől terhes.
de kell, ha már áll a
templom, úgy álljon ott,
olyan magától értetődően,
mint a fák és a kövek, vagy a
gödör és a tó volt ott
annakelőtte.
talán
pusztulásaiban is — akár
a romok — örökvényűen,
mint maga a domb, melyre
épül.
a domb valahol hegy.
képe a hegynek.
a hegy emlékek sora
— jel, jelentés, jelenlét
az idő tengelyén —
mindazt magában hordja,
amit felidézhet számunkra,
mondjuk,
a biblia hegyvonulatát
az Ararattól a Golgotáig.
és a hegy képe a templomnak is
és a templom képe a mindenségnek.
a ház az idő térre
transzformált képe
a mutatvány akkor sikerülhet,
ha a jelekből és jelentésekből
— és még inkább ezeken túl —
megszületik a jelenlét. ez
már túl van az építő ember
igyekezetén. csak remény és
kegyelem.

Major György

1—4. Római katolikus templom, Ábrahámhegy. Major György diplomaterve, 1985

1—4. Roman Catholic Church, Ábrahámhegy. György Major's diploma work, 1985

vizsgálata a felvételi vizsgákon csak harmadrangú szempont. Bizonyítja ezt, hogy felvett hallgatóink átlagosztályzata a matematika és fizika tárgyakból állandóan 4,5—4,75 között van, a rajzból azonban alig haladja meg a közepes szintet (3,25; 3,23; 3,32; 3,07). A felvett hallgatók inkább alkalmasak az építőmérnöki (műszaki), mint az építészeti pályára, s 60—70%-ban olyanokból kell tervező építészeket képezni, akiknek képességei ebben a vonatkozásban nem ideálisak. A logikus felvételi rendszer megoldhatatlansága már önmagában is akadály a színvonalas építész-képzés megvalósításának.

Az egységes képzés keretében — a konkrét építészeti vagy építőmérnöki foglalkozások szempontjából — a legfontosabb szaktárgyak óraszámja gyakran 50%-kal kevesebb a szükségesnél, ugyanakkor az oktatott ismeretek 15—45%-a felesleges is. A 2. sz. táblázat adatai egyértelműen mutatják a kétszakos képzés előnyeit. Az építész fakultásokon a tervezési-építészeti tárgyak dominálnak, az építőmérnöki fakultásokon pedig a természettudományi és műszaki tárgyak. A szakosított oktatásban részesülők a szakmai gyakorlat igényeit meghaladó felkészültséggel kerülnek az életbe, nálunk viszont a hallgatók csak alapképzést nyerhetnek, s a gyakorlatban kell ismereteiket elmélyíteni, kiszélesíteni. (A kétszakos képzés elősegíti a szakmai gyakorlat fejlődését, az egységes képzés viszont csak kullogat gyakorlat után.)

Az egységes oktatás keretében sok fontos tárgy oktatására nincs lehetőség. Az alábbi tantárgyak hiánya lehetetlenné teszi a korszerű építészeti, társadalmi, gazdasági szemlélet kialakulását:

— esztétika, építészeti esztétika, építészeti kritika, térművészet, bútor és tér, művészettörténet, iparművészet, fény és szín az építészetben, grafika és fotó, szobrászat, modellezés, formálási ismeretek, kiállítástechnika, műemléki tervezés, tervezési módszertan stb.

— humán ökológia és etológia, pszichológia, lakáspszichológia, szociálpszichológia, munkapszichológia, alkalmazott viselkedéskutatás, szociológia, városzociológia, városkutatás, trendanalízis és jóvőkutatás stb.

— területrendezés, földmérés és kartográfia, geográfia a város- és tájtervezésben, a város- és tájtervezés művészete, falutervezés stb. rehabilitációs tervezés, városgazdálkodás stb.

— épületfizikai tervezés, tűzvédelem, termékinformáció, épületkárosodások stb.

— kibernetika és rendszerelmélet, matematikai módszerek a tervezésben, számítógépes adatfeldolgozás, vezetéstudomány, statisztika, építési kalkuláció, vállalkozói ismeretek, építési jog, alkotmánytan és igazgatási jog, építési előírások stb.

A felsorolt tárgyak szakma- (foglalkozás) specifikus jellegűek és a képzés szakosítása, ágazatosítása nélkül nem illeszthetők az oktatás rendszerébe.

Hallgatóink csak a 9. félév után (az elhelyezéskor) ismerik meg leendő foglalkozási területüket, így a tanulmányi idő alatt nem történhet meg a tanult ismeretek rendszerezése és szelektálása, valamint a kellő hivatástudat kialakulása sem. A végzett építész-mérnökök se nem építész, se nem mérnök, — a tanulmányok befejezésekor szakmai önbizalmuk csekély, s igen sokan (32,6%) a szakma periferiáján helyezkednek el.

Az oktatási cél és a tárgystruktúra kettős jellegéből következőleg a főtárgyak száma sok, a hallgatók munkája szétaprózódik. Tárgyanként a követelmények mélysége csak közepes, de összességében a terhelés túlzott mértékű. Valamennyi tárgy követelményének lehetetlen is eleget tenni. Majdnem törvényszerű, hogy a jó tervezők gyengék statikában — a jó statikusok pedig fejlődésképtelenek a tervezési tárgyaknál. A mindenből közepes tehetségűek boldogulnak a legkönnyebben, bár nem ez a cél.

Az egységes képzés keretében a szűkös órakeretek feleslegessé s lehetetlenné teszik a tárgyak tartalmi fejlesztését, s nem ösztönzik az oktatók továbbképzési ambícióit sem. Az oktatás és a szakmai gyakorlat között szakadás következett be, az oktatás tekintélye bizonytalanná vált.

Építőmérnöki Kar

Az Építőmérnöki Kar keretében 1960-ban létrehozott Szerkezetépítőmérnöki Szak jelentős számú építőmérnököt bocsátott a magasépítőipar rendelkezésére. A magasépítőipar szocialista szektorában az építőmérnökök száma ma már csaknem eléri az építész-mérnökökét, s arányszámuk a nagyobb hallgatólétszám miatt a jövőben még emelkedni is fog.

A Szerkezetépítő Mérnöki Szakon a matematika-statika alapképzés európai színvonalú, de a szaktárgyak terén a magasépítési ismeretek oktatása nem kellő mélységű (vizépités 4 óra; útépités 5 óra; vasútépités 5 óra; acélszerkezetű hidak 16 óra; vasbeton szerkezetű hidak 17 óra; épületszerkezetek és szerkezettervezés 18 óra). A mérnöki tárgyak (főleg hidépités) túlzott óraigénye lehetetlenné teszi a magasépítési szerkezetek elmélyültebb oktatását. Az épületgépzési tárgycsoport teljesen hiányzik, miként a magasépítési problémákort megértését szolgáló egyéb alapvető építészeti ismeretek oktatása is.

A Szerkezetépítőmérnöki Szak hidépitőmérnöki szakoktatást takar, amelyben a magasépítőipar érdekeinek alig van jelentősége. A szerkezetépítő mérnöki oktatás nem készíti fel kellő színvonalon hallgatóit a magasépítés szerteágazó és nagy bonyolultságú szerkezet-tervezői, kivitelezői, beruházói feladatkörének ellátására, így a magasépítés szempontjából éppen úgy nem tölti be szerepét, mint az egységes építész-mérnöki képzés keretében az előbbivel párhuzamosan folyó építő-

mérnöki képzés. Ha a közlekedésépítés, a vízépités és rejtetten a hidépités külön-külön szakot igényel, akkor ez az országos beruházási volumenben 66% nagyságrendet képviselő magasépítés esetében is mindenképpen indokolt lenne.

Összefoglalás:

A problémák tisztázása csak az építési ágazat munkamegosztásos rendszerének elemzése és szaktudományi komponenseinek feltárása alapján lehetséges.

A mélyépítési ágazat hagyományos szakterületei (közlekedésépítés, vízépités) önálló szak- és tudományterületek, így az oktatásban indokolt külön (önálló) szak keretében történő megoldásuk. Ez jelenleg is így van, s a képzés színvonala kiállja a nemzetközi összehasonlítás próbáját. E két szakon belül tervező, illetőleg kivitelező ágazat létrehozása már nem indokolt, hiszen ezek a munkakörök lényegében azonos felkészültséget igényelnek a szakmai gyakorlatban.

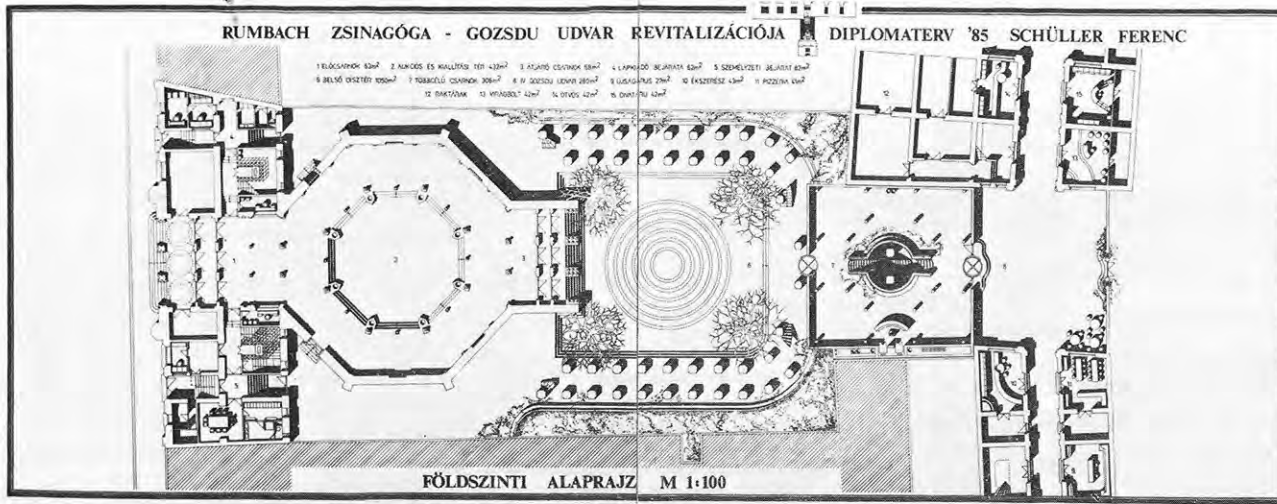
A magasépítési ágazatnál a horizontális elkülönülések (lakásépítés, középület-építés, mezőgazdasági, illetve ipari épületek építése) nem annyira eltérő sajátosságúak, hogy külön-külön szakot igényeljenek. A foglalkozási viszonylatban azonban az építésztervezés teljesen más képességeket és felkészültséget igényel, mint a többi mérnöki tevékenység (statikai tervezés, szerkezettervezés, kivitelezés irányítása). Ezért itt vertikális irányban célszerű a szakokat kialakítani (épülettervező szak, építőmérnöki szak). A magasépítés na-

1. táblázat Építész fakultások tárgycsoport-struktúrája (%)

Tárgycsoportok	Drezda	Prága	Moszkva	Szófia	Bukarest	Bécs	Berlin Akad.	BME. 1947-ig	BME. 1950-től	BME. 1953-től	BME. 1983-tól
1. Társadalomtudományok	9,0	10,0	7,0	8,0	8,2	5,3	10,0	1,3	8,2	6,2	7,7
2. Idegen nyelvek	10,7	2,9	5,5	7,0	8,7	0,7	5,0	—	3,8	7,5	8,4
3. Építészettörténet	6,0	8,8	9,5	5,5	7,7	6,3	6,0	16,0	13,9	8,4	7,7
4. Rajz, ábrázológeometria	10,3	8,8	16,0	11,0	10,4	12,0	15,6	16,0	13,9	11,6	11,1
5. Matematika, fizika	3,6	4,0	8,3	4,4	2,7	0,7	4,0	2,7	4,4	6,9	5,2
6. Statika, épületszerkezetek	18,4	18,9	15,2	20,0	14,2	25,0	11,8	27,0	24,0	27,6	28,6
7. Ép. technológia, kivitelezés	6,6	2,6	5,5	3,5	2,4	5,0	1,0	1,0	4,4	4,0	5,2
8. Tervezés: előadások	13,0	7,4	8,0	7,5	10,9	9,3	8,1	10,0	6,6	9,3	8,3
9. Tervezés: gyakorlatok	22,4	36,6	27,0	33,1	34,8	35,7	38,5	26,0	20,8	18,5	17,8

2. táblázat Építész- és építőmérnöki fakultások jellegzetes tárgyainak struktúrája (óraszámokban)

Oktatási intézmények:	Mat.-+számító gép	Statika	Magasép-ép. szerk.	Tervezés elmélet	Tervezés gyakorlat	Várostervezés	Belsőépítészet
Berlin: Építészeti Akadémia	60	240	410	410	1620	108%	—
Prága: Építésztervező Szak	165	285	480	300	1500	100%	1605
Moszkva: Építészeti Szak	255	465	405	—	1380	92%	—
Szófia: Építészeti Szak	120	345	525	345	1515	101%	—
Bécs: Építészfakultás (Szak) 4 év	30	285	660	390	1275	85%	690
BME: Építész-mérnöki Szak 1947-ig	90	480	675	450	1170	78%	—
BME: Építész-mérnöki Szak 1950-től	180	570	510	315	990	66%	—
BME: Építész-mérnöki Kar 1953-tól	240	645	675	225	870	58%	—
BME: Építész-mérnöki Kar 1983-tól	225	660	870	360	765	51%	405
Prága: Építőmérnöki Szak	435	1200	735	—	300	—	—
Bécs: Magasépítőmérnöki ágazat	360	1530	?	—	—	—	—
BME: Építőmérnöki Szak (Építészkar) 1950	420	840	780	240	750	—	—
BME: Szerkezetépítőmérnöki Szak (Építőmérnöki Kar) 1973	480	1275	360	—	—	—	—
BME: Szerkezetépítőmérnöki Szak (Építőmérnöki Kar) 1982	625	1185	435	—	—	—	—

Rumbach Zsinagóga — Gózsdu udvar revitalizációja. Diplomaterv, 1985)

A többször adottságait kihasználva funkciók és terek folyamatát hozza létre a tervező, ami által a mai igényeknek megfelelő — mégis a múltra sok tekintetben visszautaló — városias, közösségi, kereskedelmi, kulturális központ jön létre. A hármastagolású együttes a tervezés három attitűdjét reprezentálja.

A zsinagóga hasznosításában a meglévő térformák és eredeti építészeti eszközök, helyreállítható elemek, ornamentikák tiszteletben tartása jellemző.

A „Gózsdu udvar” háza már csak mint városzerkezeti elem képviselnek értéket, a tervező ezt is jól érzékelte a földszint kereskedelmi funkciókkal való felélesztéséhez. A zsinagóga és a Gózsdu udvar csuklópontjába új épület kerül és ez képviseli a harmadik attitűdöt, vagyis a hagyományokhoz kapcsolódó, azokat átélő, mégis önálló és mai alkotást, mely térben, időben és funkcióban átfogja a városnak ezt a darabkáját.

Ungár Péter
opponens

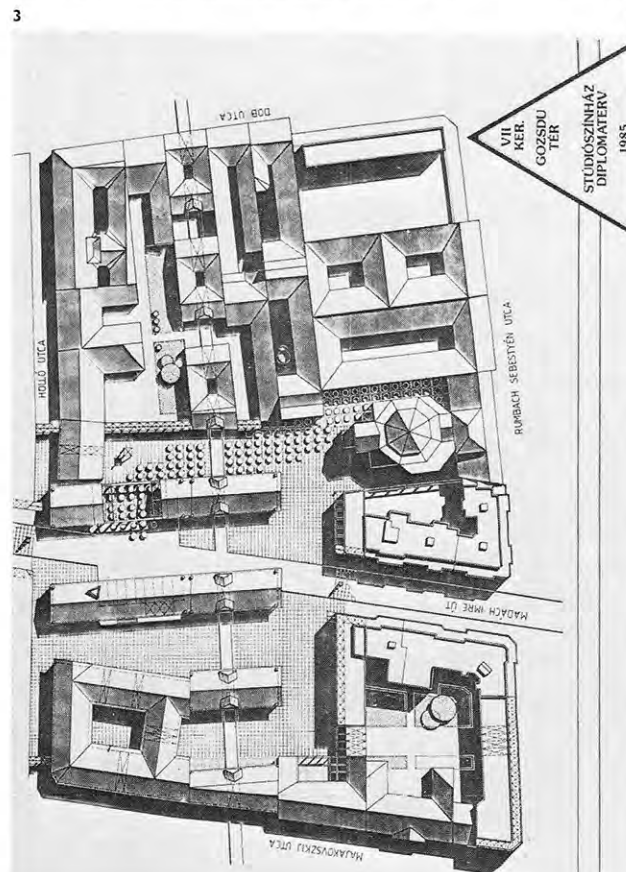
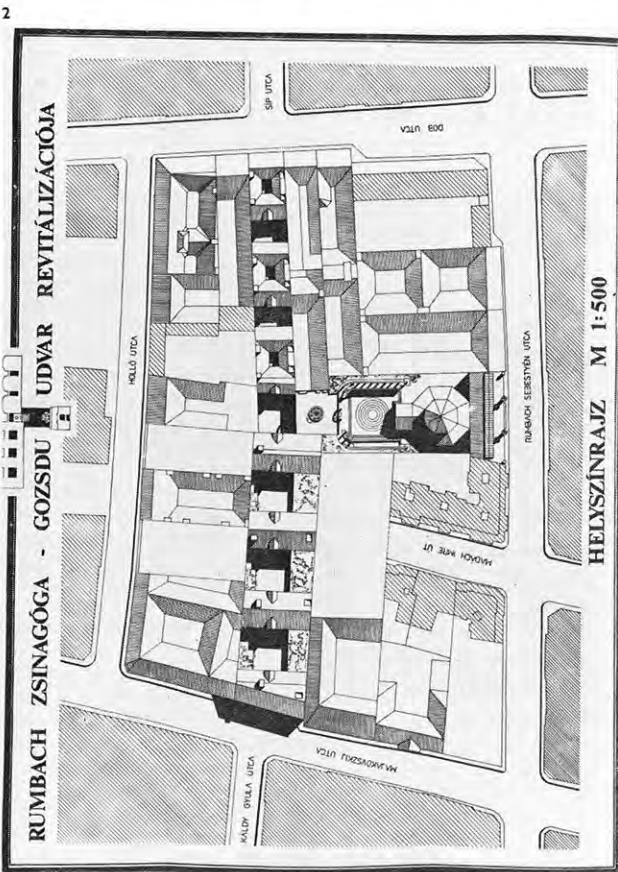
Stúdiószínház, Gózsdu tér (Diplomaterv 1985)

A terv első, városépítészeti része az 1930 óta készült rendezési tervek tanulságait elemezve új megoldást ajánl a Sugárút vezetésére, szerepére. Az eddigi tervek a Gózsdu-udvar kettévágásával és nagy részének elbontásával forgalmi utat javasolnak. Ezt elvettem és a lakásszámokban gondolkodok, semleges rehabilitációs tervek középre új szellemi tartalmú központot helyeztek. A leendő Gózsdu-tér épületcsoportja emlékművé válik, városképéből elemmé a holt Belső-Erzsébetvárosban. A Belváros felől érkezőket megállásra készítik a csendes, komor épületek. A III. és IV. Gózsdu-házak megtelése színházzá, illetve zsidó emlékliggetté a volt gettó határán egyszerre megőrzi a Gózsdu-udvar számon nem tartott építészeti értékeit, fantasztikus végtelen passzázst és magába építi a hely emlékekkel teli levegőjét. A stúdiószínház ilymódon részévé válik a városnak és programja is ekképpen alakul.

A színház szabadságra vágó, legyen az épületen belül vagy az utcán. Így tervemben az épület három részre bomlik: egyik része az épített színházter, ahol a különféle rendezői koncepcióknak megfelelően, mobil szezorsorokkal és pódiummal szinte akár-milyen (akár hagyományos is) elrendezést biztosítani tud; második része a földszinti előcsarnok, mely a fenti színházteret ismétli és átmenetet képez az épített színház és az utcaszínház között. Itt egyik oldalon a tér az utcára nyitott, másik oldala tűzfal-szerű — ez szkenéfal harmadik oldalán galéria presszóval. Ez a tér félig belső tér, félig utca. Harmadik része az utca illetve a város, ahova a színház kivonulhat előadást tartani, utcán, udvarokban.

Egy új tér, a Gózsdu-tér születik meg; a Madách Imre út jelzett nyomvonalának kettévágott egyik fele kegyeleti helyként a halálra figyelmeztet, a másik fele színházával az életet teremti meg és kerengti a városban.

Ertsey Attila

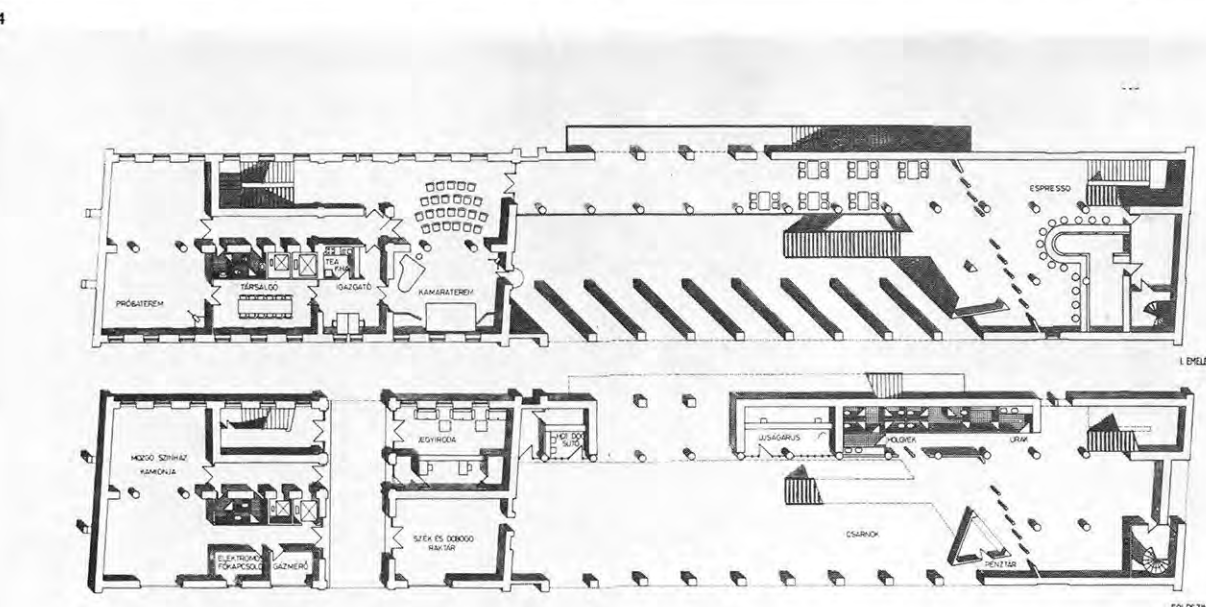

1—2. A Rumbach Sebastyén utcai zsinagóga és a Gózsdu udvar revitalizációja, Budapest. Schüller Ferenc diplomaterve, 1985

3—4. Stúdiószínház kialakítása a Gózsdu udvar revitalizációjával („Gózsdu-tér”), Budapest. Ertsey Attila diplomaterve, 1985

1—2. The revitalisation of the Synagogue at the Sebastyén Rumbach street and the Gózsdu Court. Ferenc Schüller's diploma work, 1985

3—4. Project of a studio theatre at the Gózsdu Court (Gózsdu-Square). Attila Ertsey's diploma work, 1985.

gyobb differenciáltságából, illetőleg a horizontális tagozódás sajátosságából adódó igényeket ágazatok létesítésével — tetszés szerinti módon — meg lehet oldani.

Mindezek alapján az építési ágazat képzésrendszerét az alábbiak szerint lenne célszerű megvalósítani:

1. Magasépítőmérnöki Kar (magasépítési alágazat)

1.1. Építésmérnöki szak

1.1.1. Építésztervező ágazat (lakástervező, középülettervező, ipari és mezőgazdasági épülettervező stb. alágazat)

1.1.2. Várostervező ágazat

1.1.3. Belsőépítészeti ágazat (esetlegesen)

1.2. Építőmérnöki szak*;

1.2.1. Statikustervező ágazat;

1.2.2. Szerkezettervező ágazat;

1.2.3. Szerkezetépítő ágazat.

2. Mélyépítő Mérnöki Kar (mélyépítési alágazat)

2.1. Közlekedéscsőmérnöki szak;

2.1.1. Út-, vasútépítőmérnöki ágazat;

2.1.2. Hídépítőmérnöki ágazat;

* Megjegyzés: Az Építőmérnöki szak — a két kar között — határ-tudományi szakként fogható fel, melynél az alapképzés a mérnöki, a szakképzés pedig a magasépítési tanszékek közreműködésével oldható meg a leghatékonyabban.

2.2. Vízépítőmérnöki szak;

2.3. Földmérőmérnöki szak.

A felvetett gondolatok természetesen nem teljes mélységben tárják fel a jelenlegi gondok és a jövőbeni lehetőségek problematikáját. Szükség van a továbbiakban a külföldi oktatási formák még jobb megismerésére, az építési rendszer sajátosságainak mélyebb feltárására, s minél több szakember alkotó közreműködésére. A cél nem csupán az oktatás, hanem az építőipar teljesítményének javítása is, a társadalom építési igényeinek jobb és szebb megvalósítása érdekében.

Schmidt Béla

Egy "kívülálló" szubjektív megjegyzései

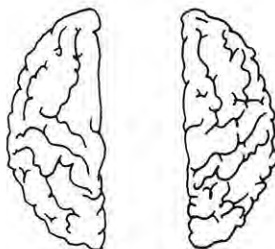
Kívülállóként, s így jórészt illetéktelenül valom meg véleményem arról az építészképzésről, amelyet — önmagában is milyen furcsa ellentmondás — ezeddig egész szakmai életemmel szolgáltam, s amelyben kívülálló vagyok mégis, hiszen az egyetlen dolgozó tudományos munkás legfeljebb az oktatómunka napi feladataiban kaphat részt, a képzés érdemi formálásába elvileg sem folyhat bele. Kívülálló vagyok tehát, bár 1949 őszétől valamilyen formában (néhány év kimaradással) jóformán mindig volt oktatói szerepem, feladatom; munkám során nappali és esti hallgatók ezreivel, s két mesteriskolás ciklus hallgatóival kapcsolódtam. Kívülálló vagyok akkor is, ha — immár 23 éve — az iparművészsképzésben is tevékenykedem, hiszen ezt a területet, s ezen belül a belsőépítészképzést szakmánk többsége az építészképzésen kívülesőnek tekintti. Azt is jól tudom, hogy korunkban illetéktelen minden szubjektív vélemény (így az enyém is), amely saját behatárolt munkaterületénél tovább terjed, a nagy egészbe tartozó jelenségről mond átfogó ítéletet. Illetéktelen, hiszen napjaink hierarchizált munkamegosztásában körülírtak és rendezettek a szerepek, tisztázott a véleménynyilvánítás lehetősége és joga, s legfeljebb a társadalmi-szövetségi szerepkör az, amely a vélt illetékesség látszatát keltheti bennem vagy a véleményemet meghallgatókban. Kívülállóként és illetéktelenül tehát, mégis belülről látónak, érintettnek és érdekeltnek érzem és tudom magam. Nemcsak azért, mert az építészképzés minden vonásában része közös szakmai céljainknak, hitünknek, jövőt illető várakozásainknak, hanem azért is, mert e nélkül nincs és nem is létezhet semmiféle építészeti kultúra, nincs emberi alkotói folytonosság és nincs, nem is lehet értékkeremtés, térbeli alkotás; nem, vagy alig léphet előre az emberi életforma, a mindennapok világa.

Belülről látónak, érintettnek és érdekeltnek hiszem azért is magam, mert az építész-pedagógusként eltöltött élet súlya, s a törénész felelőssége egyaránt terhel; véleményemet akkor is le kell írnom, ki kell mondanom, ha új reformunk ma éppen másfelé tart, s így egy jó évtizedig, úgy vélem, kevés remény nyílt a változásra. Vegyük tehát sorra azokat az alapkérdéseket, amelyeket az építészképzésről szólva nem lehet megkerülni.

1.

Mindenekelőtt az első kérdés: van-e egyáltalán építészképzés hazánkban, annak tekinthető-e az építész-mérnöki kar oktatása, műegyetemi tevékenységünk? Távoll ál tőlem, hogy leértékeljem kétszáz éves múltú történelmi intézményünk, a másfél század oktatott, jónéhány kiváló alkotót és nagy többségében értékes tanárt foglalkoztató kar, a számomra is „alma mater”-t jelentő és saját környezetet adó testület munkáját. Ha tehát mégis úgy válaszolok, hogy teljes értékű építész-képzés hazánkban tulajdonképpen nincs, akkor inkább a kialakult történelmi struktúra ellentmondását, sajátosságát kívánom hangsúlyozni, nem annyira fogyatékosságként, hanem hosszú folyamatokból eredő szük-

ségszerű állapotként szemlélve e helyzetet. Az előtörténetig kellene itt a részletes érvelés érdekében visszanyúlni; a francia Művészeti Akadémia és az Ecole Polytechnique napoleoni időkig visszanyúló kettősségére, a művészeti akadémiák és a mérnöki képzés sajátos 19. századi ellentéteire, a Modern Mozgalom és a 19. századi mérnök-építészeti tényeire irányítva a figyelmet, vagy akár a 19. század végének Steindl és Hauszmann által (magas szinten) meghatározott műegyetemi eszmévilágát elemezve. Hiszen Hauszmann az, aki megakadályozza, hogy volt diáktársa — riválisa — Lechner Ödön mesteriskolát nyithasson Otto Wagner bécsi mesteriskolájának példájára. Milyen nehéz ma megmondanunk, nyert-e ezzel, vagy vesztett hazai építészünk! Vajon Hauszmannban a színesebb művészkattal szembeni féltékenység, az egy kézben tartás vágya, a meg nem értés munkálkodott, vagy felismerve a Lechner-i megközelítésmód spontaneitását, taníthatatlan vonásait, az intuíció egyoldalúságának veszélyét az építészetben, jól felfogott szakmai érdekből hári-totta el a Műegyetemen kívüli építészképzésre irányuló törekvéseket? Mindezt nem tudjuk. Jól tudjuk azonban, hogy az osztrák vagy cseh építész nagy felfutása a századelőn épp a Wagner-iskolának köszönhető; hiszen még Medgyaszay István is — többek között — e Wagner-iskolában kapott életre szóló indítást.

Bal domináns agyfélteke: Második jelölőrendszer, "Tudás" alkot.

Beszéd-rés olvasás memória; Tudatos alathakt gondolkodás.

Beszédes kapcsolatos információ tartalom.

Jobb szubdomináns agyfélteke = Első jelölőrendszer.

"Művészi" alkot.

Konkrét tárgyfelismerés = Nem verbális memória tudattalan érzelmi tapasztalás.

Az éteri kívüllaj konkrét tükrözése.

Méhes

Az agyféltekék funkciói Ádám György: Érzékelés, tudat, emlékezés (Gondolat, 1976) c. műve alapján. Méhes Balázs rajza

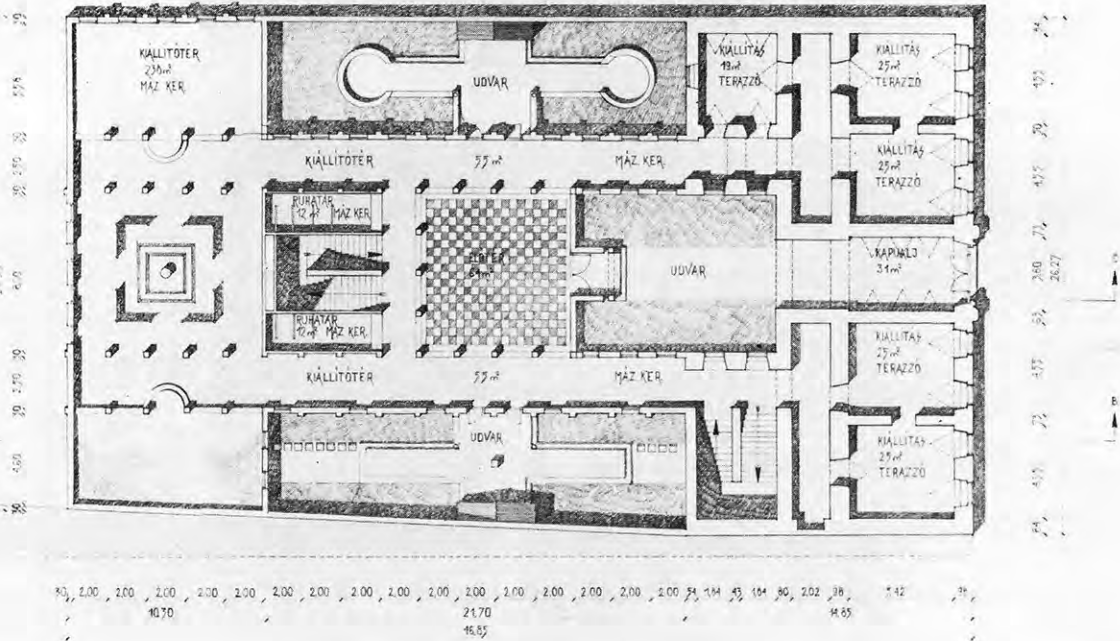
Ha a századforduló (az akkori, húszmillió Magyarországon) nem hozta létre a műegyetemi mellett az akadémiai jellegű építészképzést (amely talán mégsem csak az akadémikus szellemet, hanem a társalmi művészetek ismeretének és a formálás elmélyültségének egyféle aspektusát is jelenti); a két világháború közötti ország végleg nem tehetette ezt. Más kérdés, hogy a kisebb létszám (a húszas-harmincas években többnyire 30—40 fő végez egy évfolyamon) és néhány kiváló építész-tanár — közöttük is dr. Kotsis Iván — olyan légkört teremt, amely a műegyetemi képzésen belül kedvez az építészet sajátosságainak. A kétszáz éves évfordulóra került ki a falakra jónéhány híressé vált hallgató rajza; Szrogh György hallgató-kori gipszfejrája előtt a közel-múltban elcsodálkoztam; hogyan lehet, hogy manapság az Iparművészeti Főiskolán sem látni szebb rajzot, áradóbb ábrázoló tehetséget? S talán az a szabadságfok is mond valamit, amely a Kotsis Ivánnál készített diplomatervekből leolvasható; ahol a tehetséges hallgató ki-lephetett tanárai stílusvilágából, önmaga tehetségét s útjait próbálva meg.

A felszabadulás utáni időszakban is volt jelentős törekvés — tagozatos képzés formájában — a tényleges építészképzés kiteljesítésére. Saját évfolyamom kezdte és az ötvenes években folyt, közel évtizedig, a tervező-képzés önálló megközelítése; nem hibák nélkül (a dogmatizmus nyújtotta a szellemi háttérrel) és mégsem eredménytelenül; mai vezető építészeink többsége tanúsítja ezt.

Az előző reform ágazatos rendszerében megőrzött még valamit a személyes képességek-sajátosságok fokozott figyelembevételéből, a „konvertálható építész-mérnök” koncepcióit valva, de a képességek kibontakozását kevésbé gátolva. Jelenlegi reformunkat tovább lehetett volna fejleszteni ebbe az irányba is; a másodéves ágazatosodás a tervező alkatúak szétválasztásához — közös kezdés után — megfelelő lenne. E helyett azonban inkább visszavonultunk, mint előre; lát-szólag sokoldalúbbá válik a választás, a „több célra alkalmas” idea azonban, hasonlóan, mint tereinket, e terek jövődől alkotóit is megnyomorítja.

Lehet, hogy túl élesen fogalmaztam, de ki kell mondanom: meggyőződésem, hogy szakmánk — egyaránt szép, de nagyon is különböző — munkaterületei alapvetően különböző képességeket, habitust, munkatula-jdonságokat és magatartást kívánnak; az építész habitusa, képességei, tudásanyaga, kifejlesztett készségei nem adaptálhatók a szervező-kivitelező konstruktör mérnöki habitusára, készségeire és viszont; hogy tehát egységes építész-mérnök képzésünk — s ez lényegében szükségszerű — inkább mérnöki, műszaki, mint építész-i. Nincs e helyen mód bővebben fejtegetni, mi mindenből adódik e szükségszerűség; elég talán a sokak által átlátott és Frank Lloyd Wright által is megfogalmazott tétel idézni: „Nem hiszek a művészet tanításában. Egy tudományt, azt igen... a művészetet azonban nem lehet tanítani, csak beoltoni lehet. Példát lehet nyújtani. Olyan atmoszférát teremthet az ember, amelyben növekedni lehet.” Ez a „növekedés” a személyiség belső fej-

Múzeum terve, Vác
(Diplomaterv 1985)

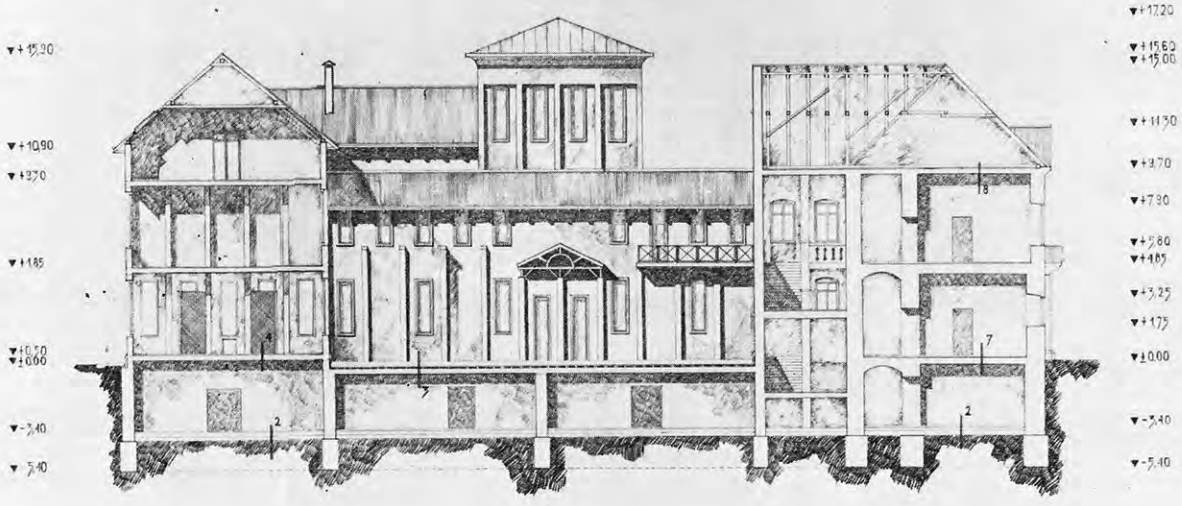
A múzeum az a hely, ahol a múlt hitelesül, a jelen pedig beépül a történelem folyamatába, megvárva az esélyt arra, hogy halhatatlanná váljék. Napjaink valósága elnyeri a létezési alapot, mert amit az iskolában tanulunk, amit olvastunk, tapasztaltunk, az mind abból a kultúrából fakad, aminek bizonyítékait itt láthatjuk. Kardok, oklevelek, régi ruhák nyújtják az eleven fogódzót képzeletünk számára ahhoz, hogy kialakítsuk, rendezzük magunkban a történelemről, vallásról, természettudományról, művészetről bennünk levő átélit, megtapasztalt, képleken formálódó szubjektív lenyomatot. Nagy forradalmakból, véres csatákból, reformokból, gazdasági fordulatokról mese, hősi eposz válik, ahogy az ember saját énjének megfelelően értelmezi, maga számára befogadhatóvá teszi a kapott tudást.

A múzeum tervezőjének tudatában kell tartania azt a folyamatot, melynek során a történelem, mint megtörtént események objektív sora, átszűrődik a társadalmi értelmezésen, majd viszonylag egységes összképet kapva újrafogalmazódik minden egyes emberben. A múzeumban felhalmozott tárgyak nyújtják azt a termőtalajt, melyben nemzedékek történelem- és kultúraszemlélete gyökerezik, s terbélyesedik ágas-bogas fává, ahogy azt a különböző nézőpontok, magyarázatok láthatóvá teszik. A múzeum mint ház tehát szabályos falú egyiptomi piramis. És népballada.

Hartvig Lajos

2

1

Astoria stúdiószínház
(Diplomaterv 1985)

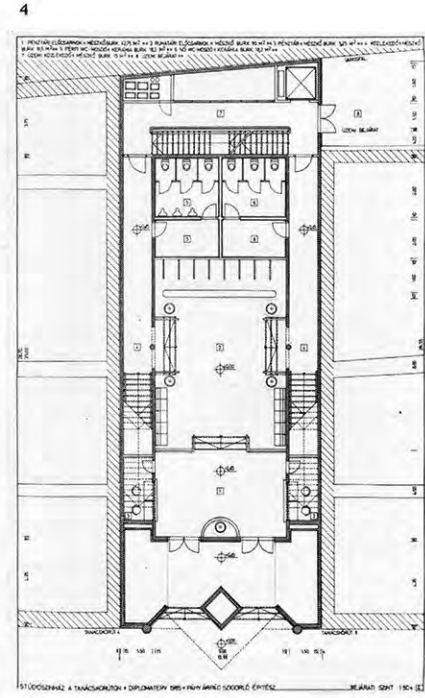
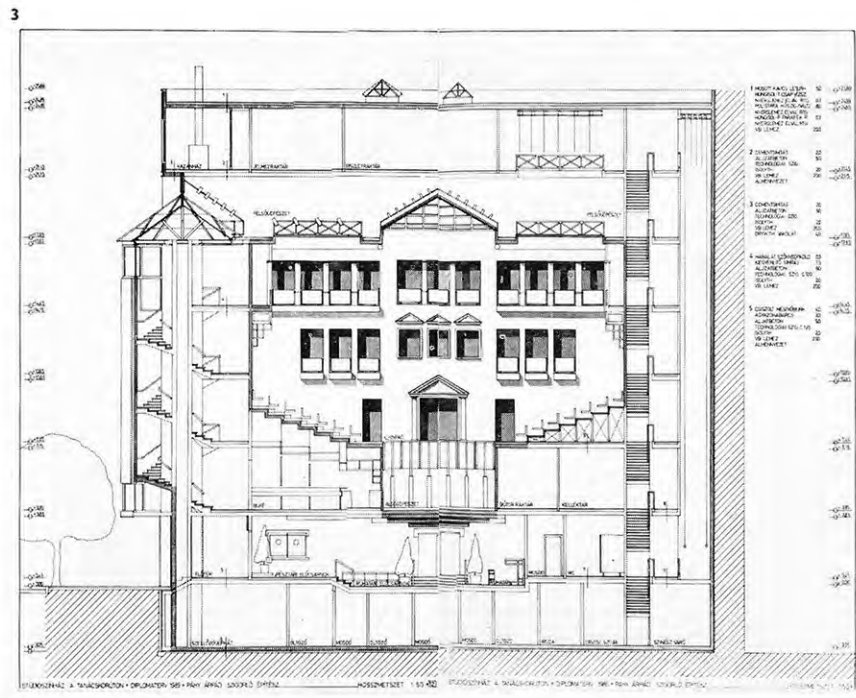
A telek a belvárosi forgalmas központjában helyezkedik el, magán viselve a belvárosi forgatag összes előnyét és hátrányát.

A szomszédos belsőudvaros házak olyan tipikus budapesti épületek, melyek talán sehol a világon nem találhatók. Ezek a belsőudvaros bérházak összes hátrányukkal együtt lehetőséget biztosítottak egyfajta laközösség megszületésére. Az udvar, illetve a függőfolyosók mindig is egy profán és hétköznapi színházi élet teret voltak. Ilyen szempontból egy belső udvarra emlékeztető kísérleti színház alkalmas lehet az udvarban játszó előadás megrendezésére, melyet a függőfolyosón beszélgetve, másképp lehet nézni és bírálni.

Ennek az elméletnek a térbeli elrendezéséből adódik, hogy kialakul az épület magja, ami a játéktér és a nézőteret tartalmazza, valamint az összes többi térsoprotot, amik a funkció és a meglévő zártorú beépítés következtében e köré a mag köré szerveződnek. Így mintegy „ház a házban” elv alapján működik a színház, külső körítésével alkalmazkodva a foghíjbeépítés szigorú határaihoz. A hatást azaz is fokozni kívántam, hogy egy olyan üvegtetőt terveztem az „udvar” fölé, mely nappali fényben megvilágítja az udvart, de előadásra „besötétedik”.

A környezetbe való illeszkedés a homlokzaton jelentette a legnagyobb gondot, de úgy véltem, hogy egy ilyen keskeny ház nehezen tudja eldönteni, melyik szomszédjához alkalmazkodjon döntően. Ezért a színház az eklektikus házak között inkább vállalta a belső funkció homlokzatra való kivetülését, mintegy elválasztva a két különböző jellegű házat.

Pály Árpád

1—2. Múzeum a Március 15. téren, Vác. Hartvig Lajos diploma-terve, 1985
3—4. Stúdiószínház a Tanács körü-
ton, Budapest. Pály Árpád
diplomaterv, 1985

1—2. Museum at the 15th of March
square, Vác. Lajos Hartvig's
diploma work, 1985
3—4. Studio theatre at the Tanács
boulevard, Budapest. Árpád
Pály's diploma work, 1985

lődése, amelyet a környezeti hatások természetesen befolyásolnak; amíg azonban a műszaki oldal oktatására-fejlesztésére a konvergencia gondolkodás egyértelmű törvényei vonatkoznak, az építészeti építészeti-voltában a téri fantázia, a formaérzék, a térlátás sajátosan kreatív (divergens gondolkodásnak is nevezett) világa érvényesül; az az együttműködés, amelyről sokkal kevesebbet tudunk, mint a kéttámaszú tartó belső erőiről, amely azonban mégsem kisebb fontosságú annál, még ha Vitruvius-i alapkövetelmény is minden korban az állékonyosság, tartósság; a szépség és célszerűség is az.

Talán úgy tűnhet, hogy mint az Iparművészeti Főiskolán az előző két évtizedben oktató tanár, a Szrogh György által irányított építész-belsőépítész-képzés résztvevője, eleve elfogult vagyok, s valamiféle Műegyetemen kívüli építész-képzés ideálját vallom. Ez azonban nem így van: a Műegyetem neveltje, a Műegyetem munkatársa és híve vagyok. Láttam azonban annak a pedagógiai jelentőségét, hogy mit jelent, ha a tervezés, a tervező-alkotó folyamat (s itt most mind egy, hogy építészeti, vagy tárgytervezés az, amiről beszélünk) áll az oktatás középpontjában-tengelyében, ha a tervezés az a gerinc, amelyre az ismeretanyag fel-fűződik: valamennyi egyéb ismeret. Ezt az oktatási módszert (s csak ezt tartom hatékony, mert minden témához belső motivációt nyújtó építész-képzés alap-elvének) természetesen a Műegyetemen is meg lehet valósítani, de csak akkor, ha nem egy egyetemes, konvertálható szakember képzése a cél, hanem az alkotó hivatása iránt mélyen elkötelezett tervező vagy város-építész, sokoldalú szervező-menedzser vagy konstruktor a képzés célja — legalább egy olyan fokú szétválasztásban, mint amilyen a tagozatos rendszer, vagy az ágazatos megvalósított. Itt is úgy állunk ugyanis, mint a zenei képzésben; nem az a baj, hogy valaki sok minden mást tud, hanem az, hogy amire valaki csak a korai felnőttkor embertérjéről folyamataiban, készségfejlesztése folyamán képes felkészülni, arra a megfelelő időben nem készülhet fel, mert más területek konvertálható ismereteivel terheljük le képességeit. S ezen nem segít — mert később már nem segíthet — semmiféle posztgraduális képzés. Az érzékenység fejlődésének korai szakasza soha többé nem helyettesíthető be. Az építészeti az építész adottságok, készségek, látásmód, érzékenység, formáló készség (nem beszélek most itt a tanulmányi időbe szintén bele nem férő szociológiai, pszichológiai ismeretanyag és látásmód kibontakoztatásáról) kifejlesztésén, időben történő kifejlesztésén alapul; e nélkül nincs építész-képzés, nem lehet semmilyen formában tehetséges, alkotóképes, hivatásunk problémáival és feladataival értő építészeket nevelni. A képzés különbözik az oktatástól — az érlelődés, belső érés (és nevelés) folyamatait is magába foglalja. Ez emeli egyébként követelményé a műterem-szellemű munkavégzést, a személyiség fejlődésére kedvező hatású kisebb csoportos oktatást és mindazt, amit az építész-képzés nemzetközileg jelentős, nagyhatású intézményekben mint módszert jól ismernek. Mindezek nélkül a legjobb szándék esetén sem lehet — nagyüzemi módszerek között — építész-képzésről beszélni. Az ebből eredő hiány viszont nem az egyes embert, az alkotót, a személyt sújtja csupán — a társadalom az, amelynek kára származik a kellő mélységben képzett építészek viszonylagos hiánya miatt.

Az élet — szerencsére — sok mindent korrigál; műegyetemi oktatásunk jó száz éve minden évben megtermi azt a 10–15 építész, aki — talán túlzás azt állítani, hogy a képzés ellenére, de inkább saját képességei segítségével folytán, kevésbé módszereink eredményeként — az oktatási folyamatban a szó teljes értelmében építészé válik. Úgy érzem azonban, hogy törekvéseiben az építész-képzés céljait tudatosabban követő oktatás esetén a hatékonyság növelhető, az új építész-generáció sokoldalúan képzetesebb, érzékenyebb, szakmai biztonságában megalapozottabb, társadalmi-szemléleti érzékenységében, elkötelezettségében is érettebb lehetne.

2.

A második kérdés a sokat emlegetett túlképzés. Valójában túlképzés van-e hazánkban az építész-mérnök munkaterületén? Előző szövetségi közgyűlésünkön

élés vita alakult ki e kérdés körül; ennek érveit nem kívánom itt megismételnem. Épp a konvertálható építész-mérnök fogalmából következik azonban, hogy mintegy hétezer diplomásunkból a tervezésben legfeljebb mintegy két és félezer dolgozik, s itt sem mindenki tervező-építész státusban. A diplomások számának szaporodását, az építész-mérnök-képzés (és létszám) abszolút számát és arányszámait azóta magam is összeállítottam, a fejlődési tendenciát — ezen belül az elmúlt negyven évet — végigkövettem. Hazánkban ma nem az a probléma, hogy túl sok képzett építész-mérnökünk van, sokkal inkább az, hogy ezek tudása nem kellő hatásokon érvényesül. Ha az ötvenes évek nagy évfolyamaitól eltekintünk — s ez a generáció, nemzedékem, közel másfélezer szakmabeli tíz év leforgásán belül a szakmától visszavonul, nyugállományba megy — úgy az ötezer fő körüli építész-mérnöki létszám inkább kevésnek, mint soknak tűnik (ennek kisebb fele tervező) a fejlett országok szakmai tevékenységéhez viszonyítva. Ez az építészgárda ugyanis hazánk építészeti kultúrájának fenntartója, művelője, és e kultúra folytonosságának, fejlődésének legfőbb biztosítéka.

A jelenlegi keretek között folyó képzés tehát inkább alulképzést, mint túlképzést jelent (a pillanatnyi munka-ellátottságtól függetlenül); a létszám kisebb, mint az évenkénti szükséges létszám-utánpótlás. Hogyan teljesíthetők így megújult feladataink, miből biztosítható például a városépítés, településfejlesztés elmélyültebb, decentralizált működtetéséhez szükséges jól képzett szakember-gárda? E kérdéseket végig gondolva a „túlképzést” hangoztató érvrendszert aligha kell tovább elemeznünk.

3.

A harmadik, s úgy tűnik számomra, még ma sem kellően átlátott kérdés: milyen adottságok szükségesek az építészeti műveléshez? Legalábbis a felvételi rendszer követelményeiből, vagy iskolarendszerünk e téren észlelhető hiányosságaiból úgy tűnik, nem látjuk teljesen tisztán, milyen nevelésben részesült, milyen kvalitásokkal rendelkező fiatal való pályánkra.

Számomra talán mulatságos is lehetne az a tény (ha nem lenne elszomorító), hogyan érvényesül egy-egy féloldal (szó szerint is, az agyféltekék szerint) szelekció — kontraszelekció — felvételi rendszerünkben. Az agyaktivitásból, s Roger Sperry Nobel-díjas kísérleteiből jól ismert a jobb és bal oldali agyféltekék funkciója és dominanciájának minden következménye; a bal oldali agyfélteke a tudatos-absztrakt gondolkodás, a beszéddel kapcsolatos információtartalom (beszéd-írás-olvasás, számolás és memória) hordozója, míg a külvilág konkrét tükrözését szolgáló, az érzelmi háttér szerepében megnyilvánuló feldolgozást végző jobb agyfélteke a konkrét tárgyfelismerés-térlátás, nem-verbális memória, a tudattalan érzelmi magatartás székelye; ebben áll a két oldal, tehát a második jelzőrendszer alapuló „tudós alkat”, és a „művész alkat” az első jelzőrendszer alapuló gondolkodás érzelmi színezetét is hordozó sajátos kettőssége. Közismert az intelligencia-összetevők sora is; a nyelvkészség, a szótlalás gyakorisága és az észlelési sebesség mellett számunkra alapvető a térbeli tájékozódás képessége, vagyis a térlátás; ezek az emlékezés, számolási készség és logikai készség örökletes meghatározottságok. Ezekhez párosul még a reprodukciós folyamatainkban nélkülözhetetlen konvergencia gondolkodás-típus és a produkcióját nélkülözhetetlen kreativitás (illetve divergencia nevezett gondolkodás) sajátos kettőssége.

Mindezek ismeretében, átlátva a követelményeket, sajátos egyszerűsítésnek tűnik, amikor műegyetemi felvételi rendszerünk — az egyénes felvételi rendszeri keretei következtében — lényegében a matematikai és fizikai ismeretek és készség alapján dönt az építészre való alkalmasságról (némi korrekciót ugyan alkalmazva, a rajzok és tesztvizsga külön pontszáma alapján; ez inkább azonban csak kizáró okot képez); a Képző- és Iparművészeti Főiskola pedig csak a rajzkészséget, a térlátást vizsgálja, a művészi érzékenységét figyelve gyakorlatilag nem törődik az intelligenciaszint többi tényezőjével. Az egyik helyen csak a bal oldali agyféltekére (a matematika-fizika, az absztrakt gondol-

kodás fejlettségére) figyelnek, (ez általában ráadásul konvergencia gondolkodással jár együtt), a másik helyen csak a jobb oldali félteke fejlettségét vizsgálják, nem törődve a személyiség egészével.

Az elmúlt évtizedek pszichológiai kutatásai bizonyítják (Halász László kezeltette ezt tevékenységével), hogy a kreativitás ugyan nem mindig vág össze az intelligencia-szinttel, az építész esetében azonban magas intelligenciaszintre (110–120 közé eső IQ érték), igen jó térlátásra (ez szakmánk alapkövetelménye) és emellett nagyfokú kreativitásra van szükség (ez utóbbi szempontjából viszont a konvergencia gondolkodás inkább nyűg, mint érték; szenvedünk ettől mindannyian, akiknek kötöttségre való hajlama — logikai készsége — erősebb, mint fantáziája).

A konvergencia gondolkodásra alapozott műegyetemi felvételi tehát szinte kiszűri a jó térlátó, de divergens diákot, aki lehet, hogy kitűnő építész lenne; a konvergencia gondolkodást részesíti előnyben, mert a kreativitás igen nehezen vizsgálható. (A szerencse az, hogy az építészkar veszi fel hallgatóit a legmagasabb pontszám alapján a Műegyetemen; a magas pontszám gyakran együtt jár magas fokú kreativitással; azt azonban a felvételi folyamán alig vizsgálják.) Az Iparművészeti Főiskola pedig a kreativitást keresve, az intelligenciaszintet hanyagolja gyakran el; azt az általános intelligenciát, ami ipari formatervezőnél, tárgytervezőnél, belső-építésznel éppúgy nélkülözhetetlen, mint az építésznel.

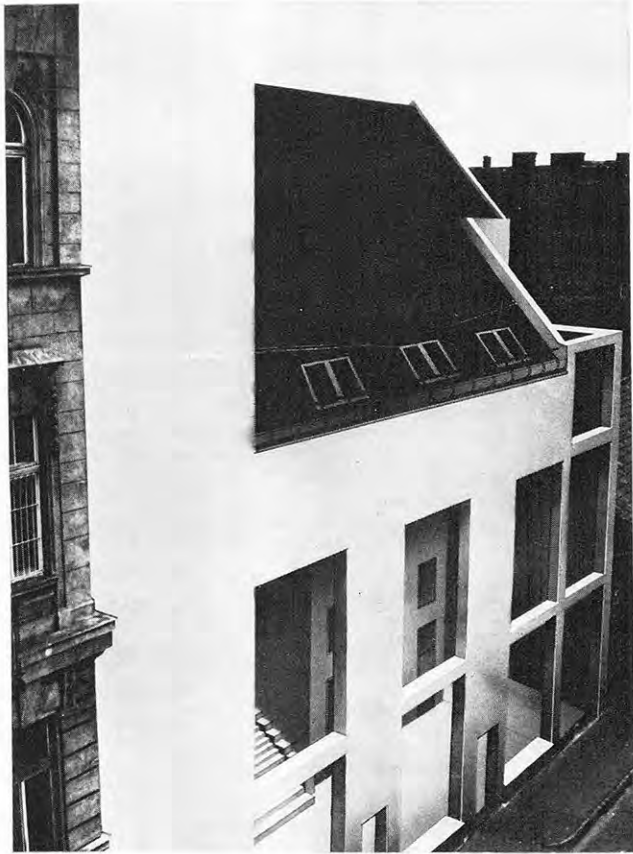
Ez csak a felvételi ellentmondása; még súlyosabb annél az előképzettség, illetve pontosabban a készségfejlesztés hiánya mai iskolai nevelésünkben. A rajzoktatás háttérbe szorítása, vagy még inkább a természetlet kifejlesztésének hiánya az a probléma, ami nemcsak az építész-képzést, hanem társadalmunk egészét, a munkakultúrát egyaránt terheli. Nem kell e helyen részletesen fejtegetnem a kézműves kultúra visszaeséséből fakadó emberi-szellemi, a kultúra egészére kiható károkat. Az amerikanizálódo termelés, a betanított munkán alapuló modernizáció belső ellentmondásai ma már hazánkban is érzékelhetőek, a belső emberi károk elkerüléséhez csak az iskola megújításán, a kreatív nevelésen keresztül vezet az út, amelyet szintén nem kell e helyen bővebben fejtegetnem. A manuális kreativitás területén, a természetlet kifejlesztésében többet nyújtó (pl. a rajz-technika-környezet tárgyakat integráló tanító, kerámia-, fém-, fa-, textil-szakörökkel rendelkező) iskolahálózat, illetve tagozatos iskola lehet csak képes arra, hogy egyrészt az építész- és iparművész-képzés számára szélesebb merítési alapot és sokak számára esélyegyenlőséget teremtsen, másrészt talán a kézműves-tudás becsületét, értékét is visszaállítaná nélkülözhetetlen szerepkörébe. Az adottságok, felvételi, előélet vizsgálatából is, jellemző módon, az építészeti kultúra alapkérdéseire, a neveléshez, az iskolarendszer fejlesztésének szükségességéhez jutottunk.

4.

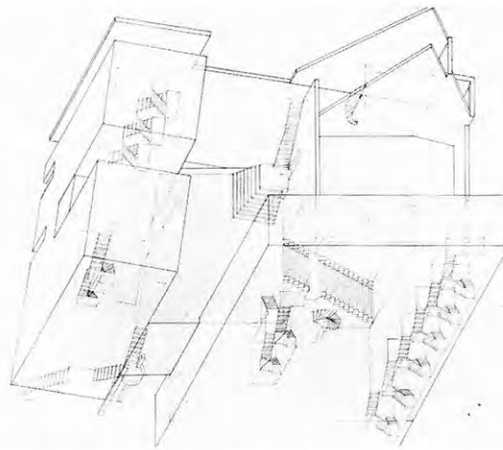
Mi az, ami véleményünk szerint ma többé-kevésbé hiányzik a műegyetemi oktatásból? Hogyan lehetne a képzés kiteljesedését segíteni? Ez az a kérdéspár, amelyre e rövid gondolatokban még mindenképp választ kell keresnünk, amit nem lehet megkerülnünk; s itt már valóban a MÉSZ véleményét, egy összegező felmérés néhány megállapítását kell — szinte illetékesként — felvázolnunk.

A közelmúltban a MÉSZ Elnöksége megbízásából széles bizottsági keretben, mintegy huszonöt, az építészeti területen álló feladatok újratervezésére tettünk kísérletet (az eddigi munka lényegéről beszámoltam a MÉSZ legutóbbi, 1985. május 24-i közgyűlésén). Az előkészítő anyagban (tizenhét építész adott hosszabb írásos véleményt) az építész-képzés különös súllyal szerepel.

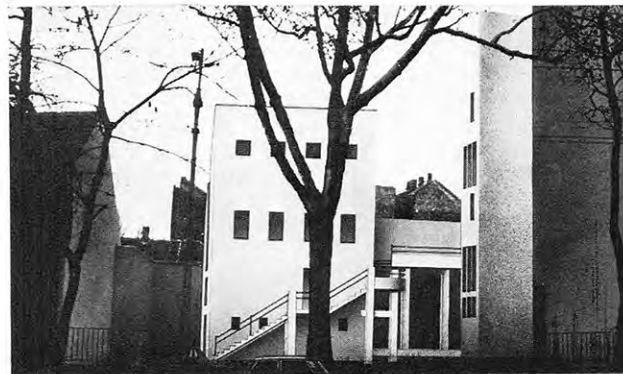
Az egyöntetűen összehangzó vélemények alapján le kellett írunk, hogy „... határozott állásfoglalás szükséges az építész-képzés, felsőoktatás és graduális képzés szakmai irányultságának megfogalmazásában, az építész szerepkörére való társadalmi felkészítés folyamatainak újratervezésével úgy, hogy a »konvertálható építész-mérnök« ideálja helyett a társadalmi kérdésekben sokkal

4

2

3

Művelődési központ
Budapesten,
a Józsefvárosban
(Diplomaterv 1984)

A terv kötött program és helyszín alapján készült. Ha pesti utcákon sétálok, minden kapujába automatikusan benézek. Erre a kíváncsi pillantásra terveztem a házat. Ismerős részletekből álló, de váratlan kép tárul elénk, amelyben otthon érzi magát a látogató.

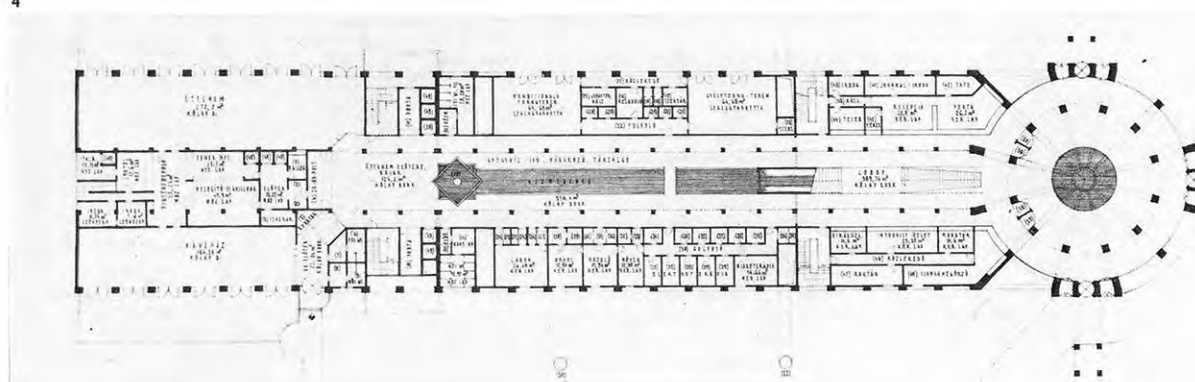
Csángó Zsuzsa

Margitszigeti gyógyszálló
(Diplomaterv 1984)

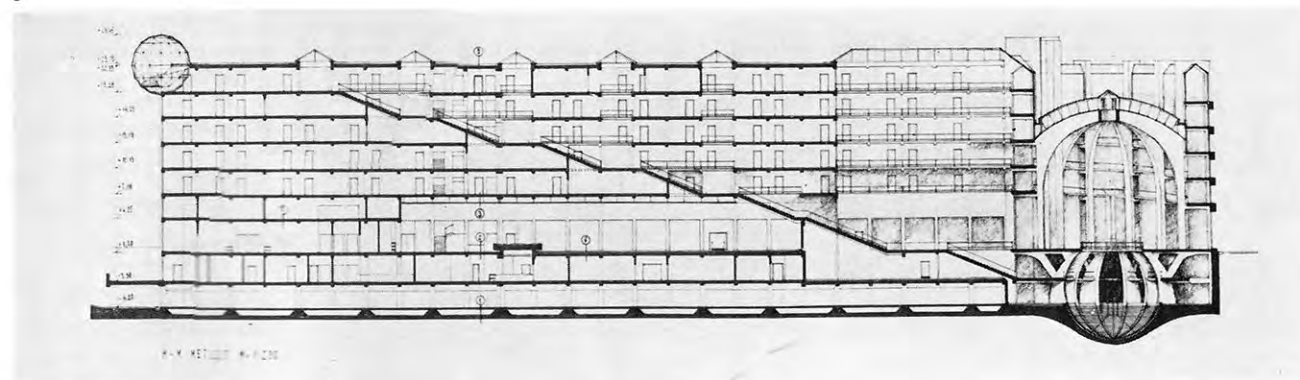
Papp Katalin 1985. május 16-án este kilenc óra körül, pár nappal a 25. születésnapja után meghalt. Brutálisan és váratlanul érte a halál. Nekem kell ismertetnem ezt a munkáját, aki az egyetemi évek alatt sorsközösségbe és egyre mélyülő barátságba kerülttem vele.

Úgy gondolom, a tervet két egymásba szövődő réteg jellemzi. Az egyik egy jól működő ötszintes modern szálloda rendszere; a másik a világgal való szövetségünk és harcunk jelképeit ábrázolja házleptékben. A betegség felfokozott lelkiállapot, nap mint nap a létért folyó küzdelem. Ennek a használatban feloldódó, szimbolikus átélése talán emelkedetebbé és türelmesebbé teheti az embert a sorsával szemben.

Csángó Zsuzsa

5

6

- 1—3. Művelődési Központ Budapest. Csángó Zsuzsa diploma-terve, 1984
- 4—6. Margitszigeti gyógyszálló, Budapest. Papp Katalin diploma-terve, 1984

- 1—3. Cultural center in Budapest. Zsuzsa Csángó's diploma work 1984
- 4—6. Health resort hotel at Margitsziget (Margaret Island) Katalin Papp's diploma work, 1985

nagyobb érzékenység kifejlesztésére legyen mód a belső arányaiban átformálандó, a fakultációt jól érvényesítő, a jelenleginél differenciáltabb építész-képzésben. Erre épülhet csak rá a tervező továbbképzésben alapvető jelentőségű Mesteriskola és a posztgraduális szakképzés többi formája.

A társadalmi kérdések iránti nagyobb érzékenység kifejlesztése természetesen nem egyszerű probléma. Sokkal több kell hozzá, mint csupán szociológia vagy pszichológia oktatás, bár ez is; de több kell hozzá annál is, hogy tanítjuk és megkedveltetjük a rehabilitáció, a felújítás-korszerűsítés városépítészeti-építészeti módszereit. Hozzá kell tartozzon ehhez még számtalan vonás (olyanok is, amelyek nem csak az oktatás számára jelentősek), mint például az értékrend tisztázása, tudatosítása, az értékek megőrzése, a környezetkultúra és építészet hazai-nemzeti vonásainak és sajátosságainak feltárása és elemzése, a kontinuitás megvalósítása,

vagyis a népi és városi formakincs, beépítési szokások, tömegkapcsolatok, szerkezeti logika, funkcionális kapcsolatok, használat építészeti jegyeinek felmérése, felmutatása és tudatosítása és számtalan egyéb, a nevelésben felhasználható és felhasználandó feladat. Nem arról van szó természetesen, hogy mindez új, a képzésben eddig nem alkalmazott, vagy jelen sem levő mozzanat, szándék, gondolat. Az oktatás számtalan eleme — elég például a hat éve folyó vidéki városközpont-felmérések, Kalocsa, Baja, Gyula, Zalaegerszeg, Kőszeg, Gyöngyös műemléki értékei feltárásának nyári évfolyam-gyakorlataira utalni — az építész-képzés értékes tényezője, s egy elmélyültebb, társadalomhoz-néphez kötődő alkotó-értelmiségi csoport nevelésének most is jelen levő összetevője.

Összegezve az elmondottakat, úgy hiszem: nem valami teljesen másra, az építész-kari oktatás felforgatására, vagy agyonreformálására van tehát szükség (bár az

elmúlt száz év társadalmi változásainak, munkamegosztásbeli fejlődésének következményeit — egy ténylegesen építész-képzés jellegű tervezőképzés kiteljesítésével — mindenképpen le kell már vonni), hanem egy olyan végiggondolásra, amely a képzési folyamatok céljait, az oktatás-nevelés feladatát a két agyfélteke kiművelésének teljességében, ugyanakkor a feladat saját-szerűségét is figyelembe véve, világos célmeghatározással, építész-képzésként látja; ahol tehát természetes, hogy az építészetnek, mint minden művészetnek — Madách szavaival — „az legfőbb erénye, ha úgy elbű, hogy észre sem veszik”, és ugyanakkor az is természetes, hogy „átpillantását vágyjuk az egésznek”. Hiszen ez az „ép”-ítés, az építészlet természetes célja, értelme, jellege; s mint maga az építészet, az arra alkalmas személyiséget sokoldalúan kifejlesztő építész-képzés is csak ezt az egyetemes célt szolgálhatja.

Várossy Ferenc

Gondolatok az építész-képzésről

Az építész-képzés gondját és szépségét éppen összetettsége adja. Szakmánkban — mesterségünkben a technikai és a humán jellegű ismeretek között kialakuló egyensúly megteremtése és megtartása a legnehezebb. Valószínű, hogy a legfontosabb is. Akármelyik oldal kerül túlsúlyba, az a végeredményt, az adott kor alakuló építészetét károsítja. Az elmúlt évtizedek építési tevékenysége fényesen bizonyítja ennek a tételnek igazságát — ezekben az időkben minden irányú torzulásra volt példa. Nincs szükség tehát különleges érvelésre, hogy az építészet ezen sajátosságát bonyolulttan bizonygassuk. Gondoljunk csak az 50-es évek szinte kizárólag formai és eszmei indíttatására, majd „az inga” túlsó oldali kilengésére — a 60-as évek időszakára, mikor a technikai, technológiai fejlődés és az egyre erőteljesebb közgazdasági szemlélet kapott túlerőt. Az előbbiből értelmetlen formalizmus, az utóbbiból társadalmi méretű elégedetlenség kiváltó sivárság, embertelenség lett úrrá építet környezetünkön.

A társadalom dinamikus változásai a minőségi igények egyre differenciáltabb változásaival jártak. Egyidejűleg megnőtt az építészeti feladatok mennyisége és az egyszerűre jelentkező kétféle igény robbanásszerű hirtelenséggel terhelte meg a szakmát. A „hajdan” — (mondanánk: pedig nem is évszázados méretű az így idézett múlt, hanem szemünk előtt, sőt életünkben és működésünk alatt pár évtizedben történt mindez) — kézműves jellegű építőipar, hatalmas fejlődésen esett át és vált egyre gépesítettebb, egyre modernebb, nagyüzemi építőiparrá. A tudományos technikai forradalom új eszközök, anyagok, lehetőségek sorát hívta létre, amikkel megismerkedni természetszerű kötelessége lett a fejlődő építész-képzésnek. De a másik oldalán az igényt formáló ember szokásai, életformája nem kevésbé alakultak át. Ez korábbi funkcionális elveink, régebbi alapismereteink állandó ártérkelését kellett igényelje.

Az építész-mérnökök tudásának megalapozásához, egyéniségük kialakításához így egyre sokrétűbb ismeret elsajátítása szükséges. Eközben pedig a tanulmányi idő nem lett hosszabb és később sem növelhető. Logikusan következik, hogy a sok átadandó ismeretből válogatni kell lényeges és lényegtelen között. De vajon mi a lényegtelen? Erre a kérdésre beállítottsága szerint mindenki másként felel és szinte lehetetlen ezt egyértelműen helyesen megítélni. Vannak, akik a technikai ismeretek egyre nagyobb anyagát kívánják mind megtanítani és vannak, akik inkább a régmúlt tanulságait tartják fontosabbnak.

A különböző mérnöki szakismeretek állandó bővülése nem történhet meg a kreatív készség háttérbe szorításával. Az építész-mérnöki tudás sajátosan — más mérnöki szakágaktól alapvetően eltérően — továbbra is igényli a nagyobb társadalmi tájékozottságot, a meg-

alpozott történeti és humán műveltséget. Egyre inkább szükségünk van a szociológia, a pszichológia szintén egyre bővülő tapasztalataira és elengedhetetlen a vizuális kultúra elmélyítése és a rajzkészség folyamatos fejlesztése is.

A világ különböző építész-képzést végző intézményeiben, egyetemünkben más és más módon kísérleteznek e mindenképpen többarcúnak megmaradó szakma legmegfelelőbb képzésmódja megtalálásával.

Vannak, ahol szétválasztották a technikai és a művészi jellegű ismereteket. Ezáltal kétségtelenül: az adott két főterületen külön-külön talán nagyobb mélységű ismeretanyag átadására képesek. De megfosztják a külön-külön képzetteket az építész-mérnöki tudás egységes áttekintésének lehetőségétől. Hosszú és tartalmas viták után a magyar építész-építész-mérnök képzés továbbra is kitar a korábban választott és máig követett irányra mellett: miszerint építész-mérnököt egységesen és műszaki egyetemen képez. Hazánk méretei is azt indokolják, hogy általános és egységes építész-mérnök-képzés után, azonos diplomát nyert fiatal építészeink a társadalmi munkamegosztás minden területén egyforma eséllyel munkába állhassanak — ahol építész-mérnökre szükség van. A szükséges specializálódás nagyrészt úgyis az élet velejárója és így a posztgraduális képzés feladata. Mai gazdasági helyzetünk is igazolja, hogy könnyebb az alapvetően azonos építész-mérnöki ismeretekkel képzettek elhelyezkedése, munkához jutása az egyre keményebbé váló, már nem is: csak vagy technikai, vagy művészi ismereteket — de közgazdasági tudást is igénylő külső világban. Mi lenne ma, ha a nem konvertálható, mondjuk: csak művészi-nek nevezett készséggel, mérnöki ismeretek híján — vagy nagyobb technikai és műszaki tudással, de a társadalom problémái és az alkotó építészet kérdései iránt kevésbé felkészítetten kellene a ma végzőknek munkahelyet keresni.

Az építész-képzés korszerűsítését az ismeretanyag napra kész állandó frissítésével és a megfelelő tantárgyi arányok jó megválasztásával lehet megoldani. Jó tanterv mellett a jól felkészült nevelőgárda sem hiányozhat. Olyan tanárookra van szükség, akik elfogadják a komplex szemléletet — akik, miközben saját területük ismeretanyagának lényegét képesek átadni diákjaiknak — más kapcsolódó szakismeretek fontosságát nem becsülik le. Felesleges és értelmetlen feszültséget teremt, ha az egységes építészet összetevő ismeretanyagának egyensúlyát egyes tantárgyak vagy tárgycsoportok egymással való szembeállításával, lebecsülésével vagy túlsúlyozásával megbontjuk. Meg kell találni az örök és lényeges mondanivalót minden szakismeretben. Nem szabad az építészeti divatáramlatok gyorsan változó jegyeit felszínesen követve — az alkotási folyamat lényegének megismertetését veszélyeztetni. De nem

szabad az építőipar éppen adott pillanatnyi adottságait vagy technológiai igényeit túlzottan döntőnek találni a tanítandóban. Mindez akkor válik érthetővé, ha figyelembe vesszük, hogy az építés-építészet területén nemcsak a hazai gyakorlatban, hanem a mai világ egész építészetiében hatalmas átalakulás van. Egyre több a jele annak, hogy az emberiség, a társadalmak egésze (benne a miénk is) megelégette, hogy az öncélúvá váló építés az ember adott valós igényeit, érdekeit figyelmen kívül hagyva, az eszközt tegye meghatározóvá a cél helyett. Ha majd minden újra a helyére kerül — a település-politikától az iparosított építési módszerekig, az építészeti újra az ember építészeti igényeit szolgálja majd. Új idők új szemléletet igényelnek. A változó világban csak azok képesek megállni, akik a dolgok lényegét megértik és önmaguk megújítására folyamatosan képesek.

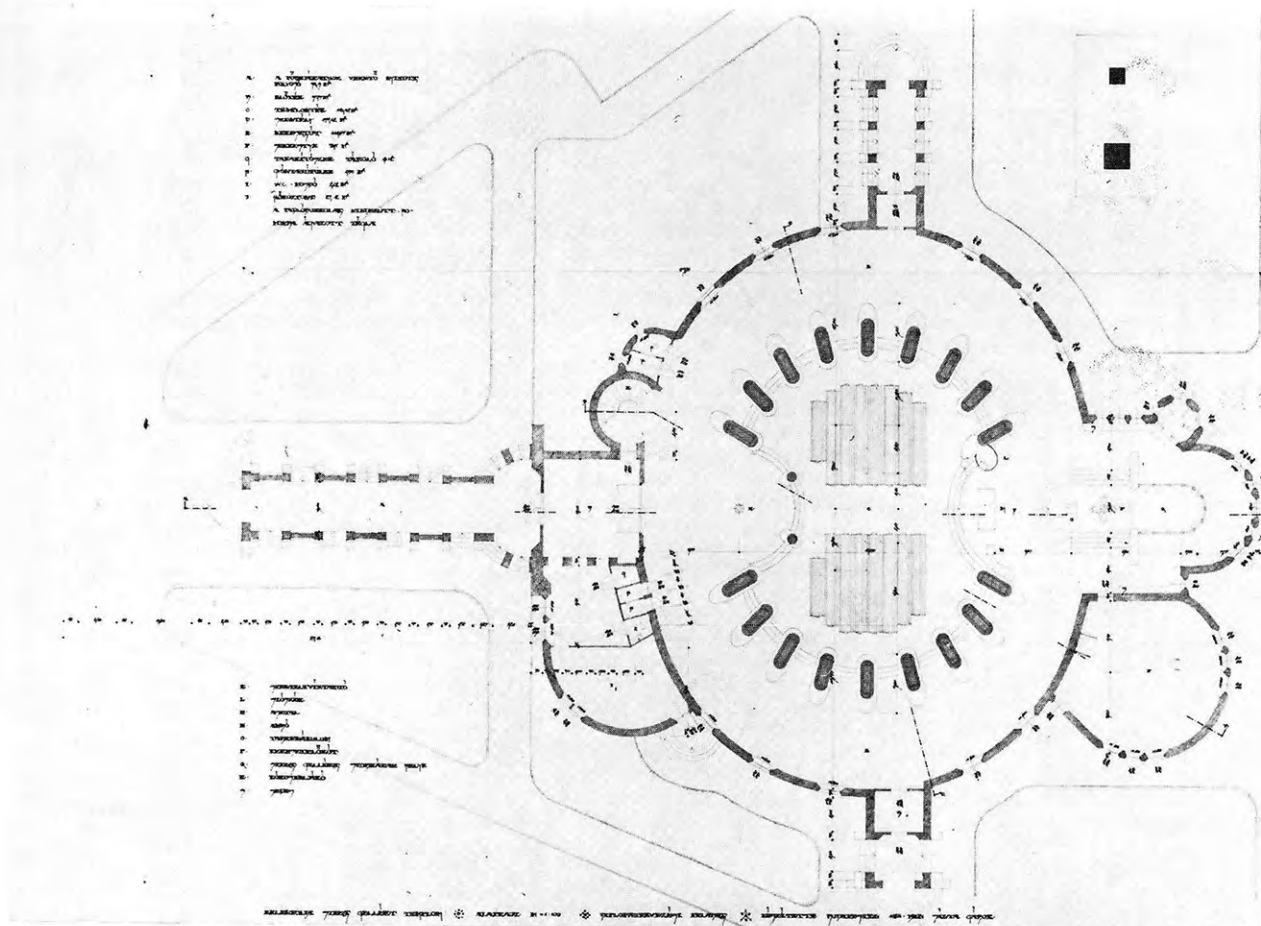
Ebben a szellemben képzett új építész-mérnök generációk, a biztos tudás birtokában — elsősorban gondolkodó és folyamatosan fejlődni képes értelmiségiek lesznek és nem csak a világban tájékozódni alig tudó szűk látókörű „szakemberek”.

Egész felsőoktatási képzésünk struktúrájának rugalmasabbá és alkalmazkodó-képesebbé válása szükséges, hogy a valódi tudás, a történelmi tudat, az általános műveltség presztízse tovább ne csökkenjen.

Nagyobb igényt kellene támasztani a középiskolai oktatás színvonalával szemben is. Sajnos a mai középiskola általában, sem a humán jellegű ismeretek megszerzése, sem a történelmi tudat kialakulása sem a vizuális kultúra iránti fogékonyság kimunkálása tekintetében nem látszik jeleskedni. Így sajnos az egyre újabb és újabb egyetemre érkezők egyre és egyre alacsonyabb szintű ismereteit kell tudomásul vennünk. Mindez jóval nagyobb gond, mint véljük, mert a már említett egyre több és több ismeretanyag csak jobban felkészített alapokon adható át, még ha módszereink, tanító tanáregyéniségeink meg is újulnak. Amúgy is szűk órakereteink között valóságos feladatunk szenved kárt, ha az egyetemi oktatásban még a középiskolai alapozást is meg kellene próbálni pótolni, aminek eredménye ugyanis kétséges.

Végezetül még egy gondról essék szó: jelenlegi képzésünkben talán nem érvényesül eléggé az egyéniség nevelésének elve. Olyan egyéniség, aki szilárdan megalapozott elméleti tudás birtokában van, aki a dolgok összefüggéseit képes felismerni, és aki önálló alkotó gondolkodásra képes. Valószínű, hogy csak ez a fajta alkat lesz alkalmas tovább alakuló világunkban sajátos arcát, egyéniségét megőrizni, helyét megkeresni és megtalálni és megfelelően helytállni. Ha ezt sikerülne elérnünk, nem lehet gond jövőnk építészetével.

Farkasdy Zoltán

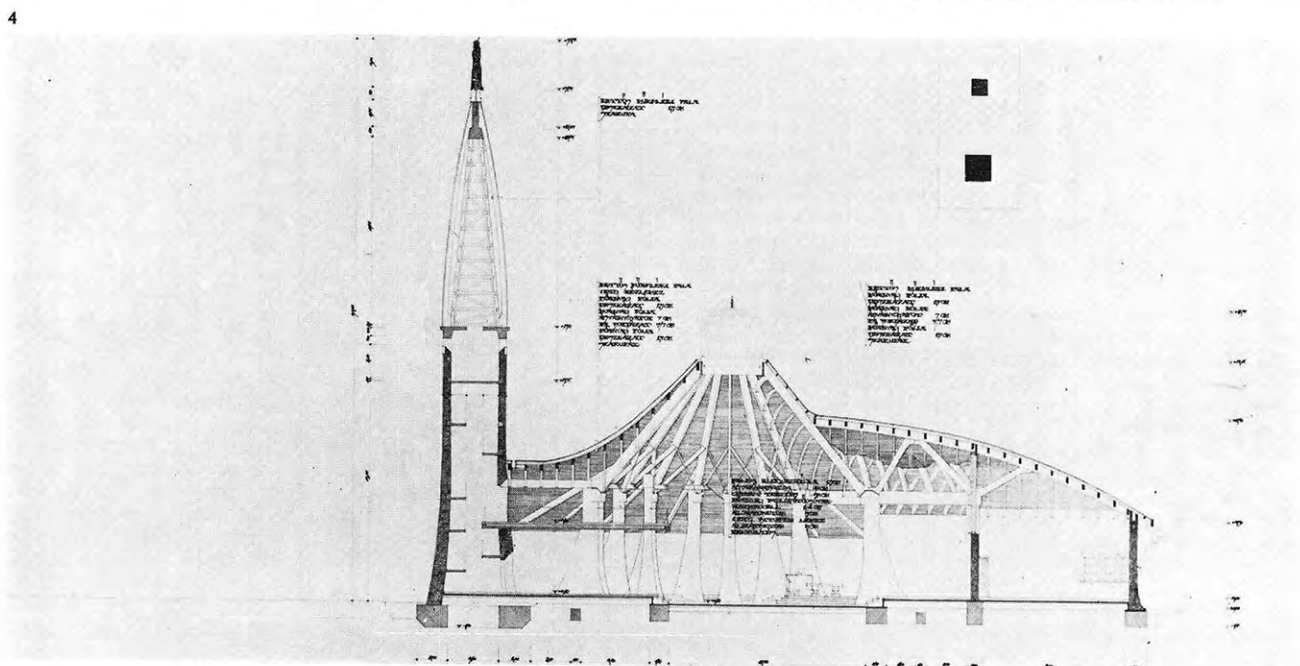
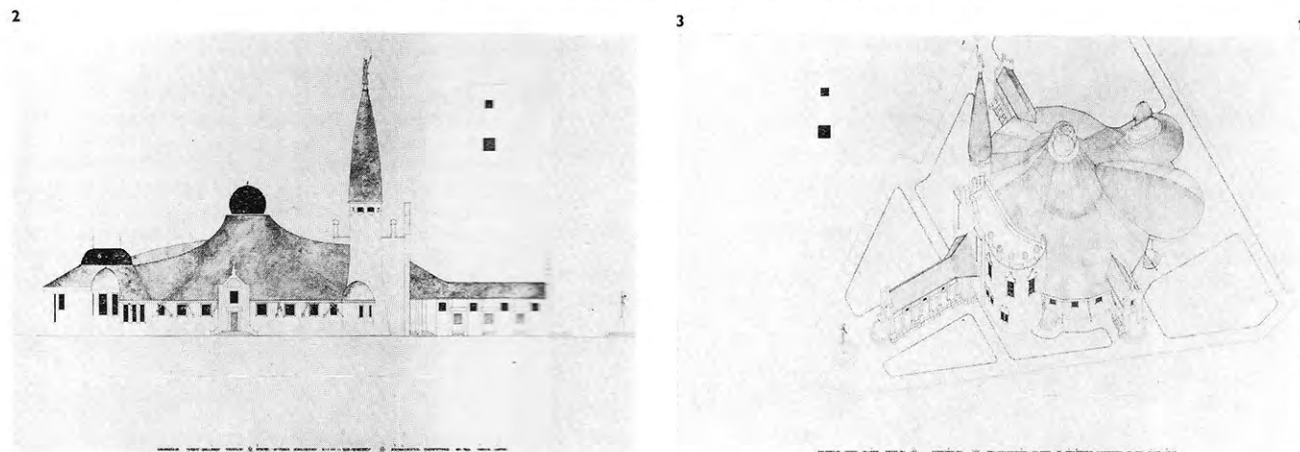
Szent Gellért templom
Kelenföld
(Diplomaterv 1984)

Az, hogy erős, avagy gyenge valaki, semmiféle összefüggésben nem áll a hittel, kizárólag szerencse dolga. A hit, hála Istennek a szavakkal, fogalmakkal sem tart semmiféle rokonságot, egyszerűen, csendesen befészkel magát minden igaz gondolatba, szép tárgyba. Akinek csöpp esze van, nem ágál sem ellene, sem mellette.

Mikor ezt a tervet készítettem, kezdetben nem nagyon fűlt a fogam ahhoz, hogy Kelenföldet válasszam helyszínül. Zöld lombok alatt, rezgő nap-sugárban álló kőfalakról álmodtam. De ugyan ki jár az erdőbe kora hajnalon misére? Senki. Azután a Terézváros szívébe, éppen a Szív utcába képzeltem sötét katedrális, ahol idős asszonyok járták volna az ötven méter magas tűzfal tövében a komor keresztutat, amit végül nem építettem meg nekik. De miután körülnéztem, láttam, hogy templom Budapest múltira tekintő kerületeiben van elég.

Igy terveztem végül Kelenföldre, az új lakótelep kismimizettjeinek, de a vasútállomás omladozó épületei mellé, a sínek és a köfáragó telep közé.

Sánta Gábor

1—4. Szent Gellért templom, Budapest-Kelenföld. Sánta Gábor diplomaterve, Budapest, 1984

1—4. Saint Gellert's Church, Budapest-Kelenföld. Gábor Sánta's diploma work, 1984

Építészet, városépítészet, városépítés, település-tudomány, urbanisztika... Egyrészt folyó, de határozott elkülönülést is sugalló fogalmak, az egyre partalanabb társadalmi munkamegosztás termékei. Közöttük, középtűt a városépítés szó sok mérnöki aszociációt hordozó német „Städtebau” fordítása. Ez a szó szerepel az Építészmérnöki Kar Városépítési tanszékének nevében is.

Miért az említett elkülönülés, s ha már így kell lennie, miért nem városépítészet? Kegeletörző gazdaszkodás talán Wargha László professzor két háború közötti eklektikus Städtebau-jához, azoknak az „építész” felhangokat is artikuláló városzabályozási terveknek szelleméhez, melyek éppen a minap kerültek elő a tanszék tervtárából? Aligha! Újabb keletűek az okok, szakpolitikai jellegűek, s az elnevezésben az építésztársadalom oly sokat emlegetett és bírált belső „egyházszakadása” nyer véglegesítést? Ez a magyarázat is erősen sántít, meggyőződéssünk, hogy a szétválás inkább következmény, mint ok. Mint látni fogjuk, az oktatásban újabb az integráció erői erősödnek annak ellenére is, hogy éppen napjaink építésztársadalmi igényli újra a tevékenységi körök tisztább körülhatárolását a tisztes lakótelepeket létrehozó „totális” városépítészet, a sokszor metropolisz léptékű design uralma után. Igényli azt a tiszta és egyértelmű helyzetet, amikor az urbanista, a városrendező elsősorban általános érvényű koncepciókat fogalmaz meg, peremfeltételeket, szabályozó előírásokat közöl, olyanokat, melyek egyértelművé teszik a megoldandó feladatot, vagy éppen okos kötöttségekkel befolyásolják az építés botorkáló vagy szárnyaló invencióját.

Az angolszász világban — s másutt is — a várostervezés, a település-várostudomány (urban planning, urbanism stb.) önálló és jelentős mértékben társadalomtudományi diszciplína, művelői csak részben — és csökkenő arányban — építészek vagy mérnökök. Az elkülönülés ott tiszta és határozott: az urbanista, a város-tervező, a „planner” valóban a döntéshozók tanácsadója, a városépítés programadója, s ha munkáját jól végezte, az építés számára már valóban az igazi alkotás, a rendezés, a környezetformálás feladata marad. Nálunk, ahol a város-tervezés, a települések alakításának egész tevékenységrendszere gyökereivel lazábban kötődött a társadalmi gondok orvoslásának szándékához (Angliában az egész „planning” a kolerát elűző egészségügy terméke) a mérnök, az építész — no meg a jogász — sokban máshonnan importált szemlélete és eszköztárszere vált dominánssá.

Időközben a településpolitikát, a döntéshozás „hátter”-információt adó szakterületek általában kényserűen évtizedekig visszavonultak a csatáerről, s feladataik jó részét — húzódozva, vagy az „ide nekem az oroszánt is” naiv lelkesedésével — az építész vette át. Laikus módon városörténetként, településföldrajzsként, településszociológusként, demográfusként, még néha botcsinálta közgazdaként is szerepet kellett vállalnia, ha szűkebb feladatait kellő színvonalon kívánta teljesíteni. Az urbanisztika művelőjévé is kellett válnon, ráadásul éppen a számítógépek térnyerésének korában, amikor az igazi tudományosság — amúgy mellesleg — presztizs-kérdése is vált.

Máig ez a sajátos, és csak lassan változó, javuló helyzet — s kevésbé egyfajta egzisztenciális biztonságkeresés — magyarázza elsősorban azt az Építészmérnöki Kar egyes tanszékei által annyiszor bíralt elszántságot, mellyel a Városépítési Tanszék minden képzési reform során határozottan kiáll egy szélesebb szakmai érdekréteg képviselőjében, azt az egyszerű tény hangoztatva, hogy a települések komplex módon értő, s azok alakítására, formálására képes szakemberek képzése Magyarországon tulajdonképpen csak az Építészmérnöki Karon folyik. Hogy mindez az amúgy is egyre zsúfolódó tíz szemeszterbe beszorítva mennyiben lehetséges, s hogy az építés hagyományos oeuvre-jébe csak nehezen beépíthető ismeretek és készségek elsajátítása milyen arányban a graduális, illetve posztgraduális képzés feladata, már más kérdés. A továbbiak részben erre is választ kívánunk adni.

Honnan indult 1945 után, s hova tart az „város-oktatás”? A tanszéki szájhagyomány az ötvenes évek virágkoráról beszél. Való igaz, súlya volt akkor a városépít-

ésnek, városépítészetnek. Persze, az egész építészetnek is. A teljes, kompakt város — az új város, mint „nagy együttes”, mint grandiózus építészeti mű vonzó feladat volt, bárhogyan is vélekedünk ma minderről. Kevésbé ismertek ugyanakkor azok a valóban tudományos értékű elemzések, az egész országot is átforgató kívánó koncepciók, melyek egy jelentős részét is a tanszéken vetették papírra.

A hatvanas évek — bár ezt hallgatóként, később kezdő oktatóként nem így éreztük — furcsa, ellentmondásos korszak. A szoc-reál kényszerétől szabadulva, a „végre most mindent tisztába tenni” lehetőségétől áthatva folyik a munka. A modernizmus városideológiája diadalt ül, sajnos akkor, amikor a CIAM elvei már utolsó óráikat élik.

Az elmélet óvatossában, a rajztermi munka egyértelműbben hódol. Az előbbi az ideálist, a „tökéletest”, az egészséges és racionális várost keresi, az építészeti mű lekerékítettégéről fogalmazódnak meg képletszerű elvek, formulák. A csak előretéteknél szemlélet — ekkor kezd lassan visszaszorulni az előadásokban a városépítés története — néha összekeveri az empiriát a tennivalóval, az „úgyis bekövetkezik” történeti realitását a normatív vágyakkal. A gyakorlati oktatásra még erősen hat az új városok építésének korszaka; ezek azok az évek, amikor 10—20 000 fős ipari, mezőgazdasági, üdülő-, egyetemi városok tervei fölött vitakozik az osztályozó értekezlet, a diplomatervek között pedig megjelennek a főváros körül, valóban gyönyörű helyeken (Solymár, Sorrento stb.) építendő új bolygóvárosok ambiciózus álmái. Mutatók légifotó design-ok, de mérhetetlenül sok, a korabeli finn lakótelepeket is meghaladó mennyiségű zöldterülettel. A zöld akvarell- vagy temperafelületek között megbúvó sávház nem több, mint egyszerű „tömeg”, mely tulajdonképpen indifferent, a teret a természet, s nem a ház formálja. Az épület tervezése — úgy tűnik — függetleníthető is a városétól. Hogy itt is keresendők az „egyházszakadás” gyökerei, az kétségtelen, de ha a megkért álmokat a következő évtizedek lélektelen parcellázásaival, s a másik végleten a tisztes lakótelepek embertelen sivárságával — és sűrűségével — vetjük össze, a hatvanas évek szemléletéről talán nem is ítékelhetünk olyan keményen.

Ekkor a kari oktatásban a városépítés elmélete és gyakorlata csak az egyik kötelező tantárgy csupán; a specializáció, az ágazatosodás majd 1975-ben indul. Hogy ezekben az években végül kiből lett „városrendező”, s ki maradt „építész”, nem az iskolapadokban dönt el. Az persze alig vitatható, hogy a városléptékű tömegkomponálás raffínált formalizmusa — így vagy úgy — minden szigorló génjeibe és későbbi alkotásába is beépült.

A hetvenes évek jórészt az ágazatosodás és a tömeges lakásépítés jegyében telnek el. A tanszék akkori koncepciója a kb. 10%-nyi specializációra szánt óraszámot belül a horizontális szélesítés a „Städtebau” irányába. Az elméletben, a mindenkinek szóló előadásokban a „városléptékű építészet” szemléletét egyfajta műszaki-mérnöki orientáció váltja fel, több szó esik magáról a „városépítésről”, a rendezési feladatokról, a városban alapvető jelentőségű mérnöki infrastruktúra, a gazdasági kötöttségek témáiról. Egzaktabban, mint korábban — de szükségszerűen szárazabban, nehezebben emészthetően is. Az ágazatosoknak — 15—20 fő — szánt kötelező és szabadon választható új tárgyak zöme is a kapcsolódó műszaki diszciplínák közül kerül ki. Az úgynevezett Városépítés II. a magyar városok rekonstrukciójának elvi és gyakorlati kérdéseit taglalja, mellette azonban kertész, közlekedéstervező, vízépítő mérnökök, városgazdasági szakemberek is katedrát kapnak a karon, s az ágazatos hallgatók készítenek is ilyen feladatokat. A tágabb urbanisztika témái csak kisebb súllyal jelentkeznek (korábban: rendszerelmélet, végig: településszociológia, újabbban: településpolitikai), egy több előadót megmozgató tantárgy — a Regionális tervezés — nevénél többre vállalkozik, megpróbál felvillantani néhány alapvető összefüggést a társadalmi és települési mozgások között. Gyakorlatai során egyes fejlődésükben visszamaradt térségek falvait kutatják az ágazatos hallgatók, időhiány miatt saj-

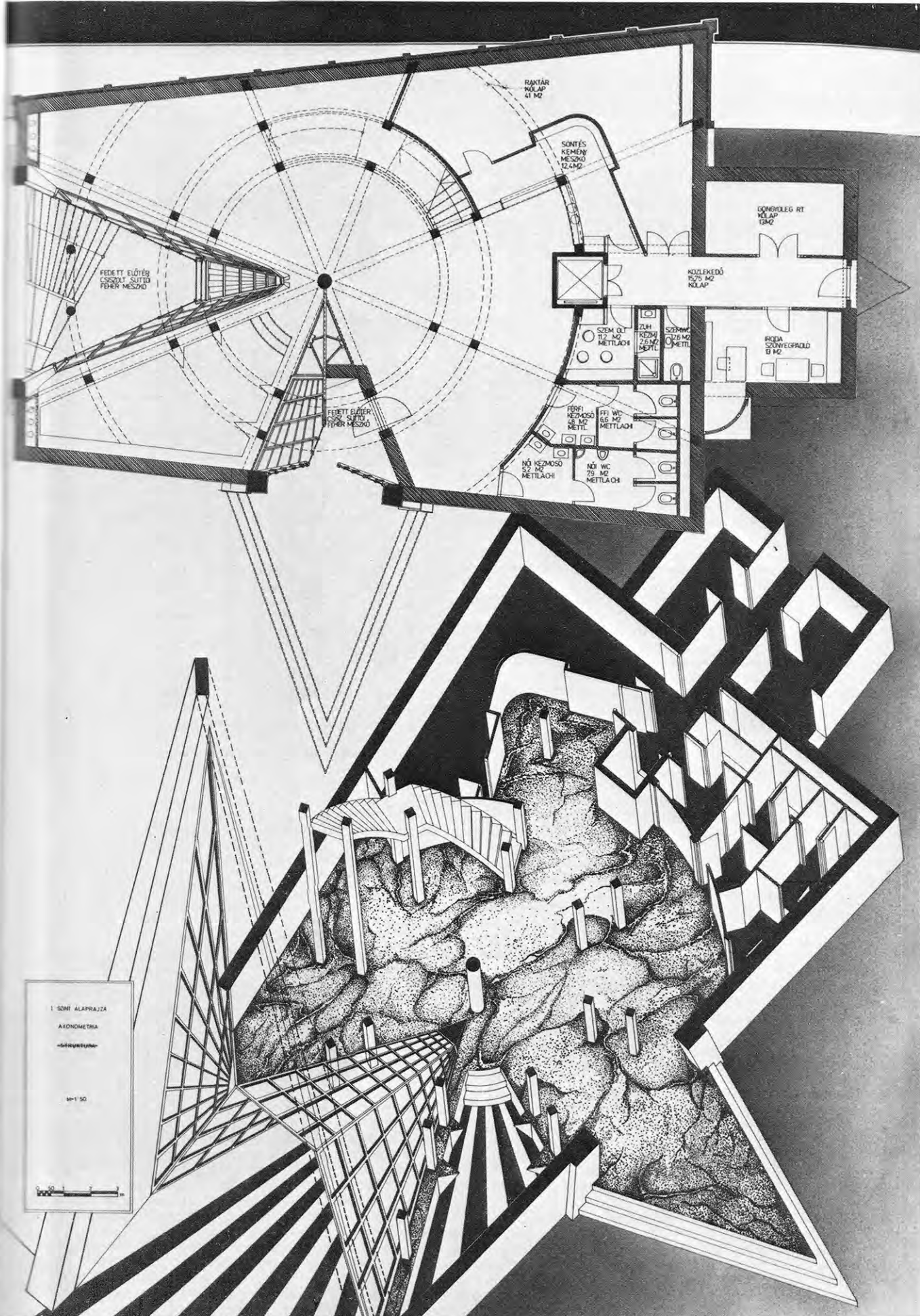
nos csak kevés helyszíni, sok adatrendszerrel, elemző munkával (ide lép be később segítségül a számítógép).

A 100—120 hallgatót érintő általános oktatás gyakorlatai lassan átalakulnak, a város egészének tervezése helyett az aktuális feladat, az új lakóterület lép előtérbe. Évről évre megújuló feszültség, a kollégáink közötti viták állandó témája, mennyiben adaptálódhat az oktatás a napi gyakorlathoz. Bakemáké, Candilisék, a Team X utolsó nagy mentóakciójára gyors, határozott és pozitív a válasz, a tanszék — sok-sok pályázati sikerrel is bátorítva — úgy érzi, hogy a szakma előtt, vagy legalább annak élvonalában jár. Amint azonban megmerevednek a frontok, a házigyar learatja a tisztes „városias lakótelep” gyümölcsseit, kiderül többek között, hogy Újpalota és a müncheni olimpiai falu messze nem ugyanaz a minőség; már a hallgatóság is lázadozik, új szemléletet kíván. 76—78-tól kezdve a gyakorlati oktatás fokozatosan távolodik a napi gyakorlattól, a feladatok mérete, a beépítés szintszáma csökken, a „ma mit lehet?” realitása helyett a „mit kellene?” sokban tagadó, de józan szemlélete irányít. Az élet kontrollja persze hiányzik, elvont, de alapvető kérdések fölött folyik a vita: mit tanulhatunk a történeti városból, faluból, mit a külföld eredményeiből, mit a sajátosan magyar hagyományból, realitásból.

Az épülettervezés súlya fokozatosan növekszik. A tanszék arcához hasonlított kari tárgyon, a komplex tervezésen belül ez természetesen, de a mindenkinek szóló tervezési feladatokban is megjelenik végre a ház, ha az 1 : 200-as lépték, az „ajánlott típusok”, vagy egy kisebb épületegyüttes vázlattervének szintjén is. Fokozatosan eltűnik a beépítés légifotó-absztrakciója, a hallgatóság nagy örömmel már „érzi” a feladatot, végre a „Város tanszékén” is a valóban önállóan alkotó tehetségesek, s nem a korrektoz gondolatait becsületesen felrajzoló szorgalmasok tervei kerülhetnek a vitrinekbe. Sokat segít, hogy a feladatok túlnyomó többsége már nem „szabadmezős” lakástelepítés, hanem meglévő struktúra megújítása vagy szerves folytatása, továbbépítése. A gondok persze a másik oldalon, a városépítés sajátos feladatainak mélyebb megértésében, eszköztárszereinek elsajátításában jelentkeznek. Fokozatosan be kell látnunk, hogy a 100—120 fős teljes évfolyamot tekintve józan mértéket kell tartanunk, szélesebb felületen mozogni, mélyebbre ázni csak a tanszékhez kötődő 10—20 ágazatos hallgatóval lehet. Persze, velük sem könnyen. Az előbb már említett komplex tervezési gyakorlat kiinduló koncepciója a hetvenes évek közepén még végtelenen optimista: megkísérelti az 1 : 10 000-es — általános tervi — lépték és a ház összekapcsolását két — később három — szemeszter rajztermi munkájában. A komplexitást a végtelékig próbálja erősíteni; a statikus, az épszerkes, a kivitelező, a gépész konzulens mellett bekapcsolódik a közlekedéstervező, kerttervező, a közműtervező szakember is. A horizontális szélesítés sajnos csak a legtehetségesebb hallgatók esetében járhat együtt a sokirányú mélységgel; most is be kell látnunk, hogy a túlzott maximalizmus nem vezet eredményre. A súlyponteltolódás a komplex tervezési gyakorlatban is érezhető a kézzel foghatóbb rendezési feladatok, a beépítés, az épülettervezés irányában.

Ugyanez igaz a diplomatervezésre is. Már régóta nem kísérletezünk regionális jellegű vagy ösvárosi vonatkozású témákkal, rá kell jöjünk, hogy egy színvonalas rendezési-beépítési terv és egy jó épület tervének néhány hónap alatt való elkészítése is mérhetetlenül nagy feladat. Aki — akárcsak egy tervpályázaton — ezt egyedül már megpróbálta, egyet kell értsen ezzel.

Közben a nyolcvanas évek elején tovább módosul az elméleti oktatás is. Korábbi nagy monolit-tömbje önálló részekre szakad, rotációban több előadó lép katedrára. Egy, a városépítés helyét, sajátosságait tisztázó bevezető előadássorozat után újra helyet kap az egyetemes város-településtörténet — a település helyét keresi a történelemben, a városfejlődés mélyebb történeti összefüggéseit után kutat — külön blokk az e századi városépítészet elméletének és gyakorlatának története — a múlt századi gyökerektől a kertvároson, Le Corbusier-n keresztül Krier-ék kontextualizmusáig — végül egy szigorúbban városépítési, az eszköztárszert is taglaló, a gyakorlati tervezőmun-

**Disco-épület
(Komplex terv 1985)**

A Vízvárosban, a Donáti utca és a Toldy Ferenc utca által határolt hegyesszögű háromszög oldalú telken helyezkedik el az épület. Városképi szempontból kulcsfontosságú ez a hely, közvetlenül a Halászbástya alatt.

Tartalmilag egy egység az egész. A legalsó szinten kocsmá, a felette levő három szinten a disco. A Vízváros jellegtelen zártkörű beépítésétől eltérően szabadon áll a ház egy hátsó kiszolgáló úttal. Az építészeti felvonalást nehezítő terebélyes fák vannak a telken.

Magyarországon discót eddig önálló épületként nem építettek, meglévő épületekbe (lásd: kollégiumok) passzírozták bele, a funkció, forma és tartalom teljes zavarát előidézve. Külföldi, elsősorban nyugat-európai és amerikai példák bizonyítják létjogosultságát ennek az épülettípusnak. (Studio—54 New-York.) Az Eaton Center (Torontó) jellegében és belső kiképzésében (galleria, valamint acél—üveg—tégla szerkezetében) hasonlítható ehhez az épülethez.

Borza Endre

1. SZÉNI ALAPRAJZA
ARONOMETRIA
-4000000-
M=1:50

DISCO 85 KOMPLEX 2 BORZA

1. Disco épület, Budapest. Borza Endre komplex terve, 1985

1. Disco building in Budapest. Project by Endre Borza, 1985

kát is segítő előadássorozat zár. „Építészből”, ugyanakkor sok szempontból elvontabb, absztraktabb a korábbiánál, fogadtatása a hallgatók részéről általában jó, a fő gond az informatívitás és szuggesztivitás megfelelő arányának eltalálása. Akárhogy is van: a várost, a települést nem elég szeretni, érezni, sok mindent tudni is kell róla.

Itt tart a „városoktatás” 1985-ben, az új tanterv-reform küszöbén. Talán érezhető volt: a folytonosan

jelentkező ellentmondásokra reagálva evolutív módon elsősorban mindig belülről kívánt megújulni, hol kissé megkésve, hol meg előreszaladva. Emiatt is csak kevésbé fontos a tanszék számára, hogy a jövőben nem egy „ágazat”, hanem egy képzési irány, egy „modul” gazdája lesz. Az oktatási keretek nem elhanyagolhatóak, de biztos, hogy a tartalom a döntő. Az egyik végleten, ahol a feladat ténylegesen a környezetet alakítja, erősíteni kell az oktatás építési karakterét. Tisztán meg kell

mutatni a szakterület sajátosságait, eszközrendszerét amikor a rendteremtés, a „rendezés”, a józan, ésszerű térbeli és időbeni előrelátás a feladat. S a város ürügyén meg kell próbálni összekapcsolni az összekapcsolhatatlant, a nagyobb léptékű közösségi-társadalmi mozgásrendszerrel, igényekkel az építészettel. Ez, úgy látjuk, a minimum, s a tanszék számára rendelkezésre álló időn belül differenciált módon teljesíthető is.

Locsmáti Gábor

Az architektúra tágulása és az urbanisztikai továbbképzés

Szakemberek és laikusok, hozzáértők és nem hozzáértők alighanem egyetértenek abban, hogy az építészet és az urbanisztika között kétségtelen és szoros kapcsolatok vannak. E kapcsolatok jellege, megjelenési formái tekintetében azonban tág tere van az egymással vitakozó — az építészeti és az urbanisztikai képzést is érintő — nézeteknek.

Házunkat, szűkebb otthonunkat esetleg többször is felépíthetjük vagy összerakhatjuk életünk során, így az architektúra tér- és időléptéke mintegy a határán van a megragadhatóságnak vagy áttekinthetőségnek. Városaink azonban nemcsak túllépnek mindezen, többnyire későbbnek, teljesebbnek is éljük meg őket. Jóllehet, olykor hatalmas változásoknak lehetünk tanúi két-három emberöltőt kitevő földi pályafutásunk során, az egyes ember számára a városok élete, ennek sokszorosát kitevő emberöltőivel mintha „ősi idők óta”, mintegy az idők homályából előbukkanva létezett volna.

Úgy tűnik, az épület (legfeljebb épületeknek-építményeknek egy-egy rendezett csoportja) az a legkiterjedtebb emberi alkotás, melyet — tér- és időkoordinátákat kapcsolva hozzá — névvel is jelezhető, személyes alkotásként foghatunk fel.

A város viszont meghaladja ezt és ez dialektikus jellegű, hiszen a mágius-mitikus városalapítással, „isteni” vagy uralkodói formálással ősi idők óta az emberi egyedek anonimitása járt együtt. Az sincs kizárva, hogy ez az anonimitás volt az, ami az egymást követő történeti korszakokban a városok óriási változatosságához járult hozzá és melyhez történeti korszakoktól függően, de saját emberi-szakmai konvencióinkat sem kiiktatva pozitív vagy negatív értékítéleteket illeszthetünk.

Napjainkban, noha olykor tanúi lehetünk nagy személyes ihletésű tervkonceptióknak, a teljes városfejlődést illetően a személyes elem még ezekben az esetekben is viszonylag rövid időn belül elhalványul. A továbbnövekedésben felerősödnek az anoním vonások. A korabeli céhmasterok, patriciusok és építőmesterek spontán harmóniát teremtő „progresszív” anonimitásával szemben azonban — ritka kivételektől eltekintve — korunkra inkább egy „regresszív” anoním burjánzás jellemző a fejlődő országokban egyaránt. Noha e burjánzás „nivói” és sajátos jellegzetességei a világ különböző országaiban eltérők, mindez arra mutat, hogy a mai kor városai sem engedik magukat egyetlen, mégoly tökéletesnek tűnő egyedi tervezési elgondolás Prokusztesz ágyába szorítani; előre nem látható újabb és újabb vonásokkal gyarapodva lépnek túl az emberi (meg)tervezhetőség korlátain.

Az építészek egy jelentős részének a tágabb város-építészeti problémák iránti nyitottságát Arthur Glikson egyik írásában [1] a legközvetlenebb napi tervezési praxisból vezeti le. Az építészet feladatát csak akkor tudja megoldani, ha túllép az egyedi épületek tervezésének szűk korlátain, és a nagyszágrendben ezt követő térbeli tervezésre: az utca, a városnegyed, a város, vagy a régió tervezésére is rátér. „Itt azután kétségtelenül beleütközik — állapítja meg — társadalmi, gazdasági, környezeti tényezők problémáiba, amint arra korábban Le Play [2] és Patrick Geddes [3] is rámutatott. Az egyszerű építészeti probléma így az építészt számára túlnő az építészet konvencionális keretein, és centrifugálisan először urbanisztikai témává, majd később regionális problematikává is fejlődhet.”

Az urbanisztika sajátos „szuper”-architektúrának is tekinthető, melynek labirintikus térbeli szövevényei-

vel, emellett az egy-egy emberi életet sokszorosan meghaladó időléptékeivel éppen alakzatainak, jelenségeinek közelsége miatt birkózunk meg nehezebben, mint például a csillagok távoli világának már eleve természetesként megélt hűvös törvényszerűségeivel [4].

Mit jelent mindez az urbanisztikai képzés és továbbképzés hazai problematikáját illetően?

Voltaképpen két elvi irányzat küzd világszerte — nálunk is — az urbanisztika problematikájának megragadásában, egyben a téma oktatásában is. Az egyik a hagyományokhoz jobban kötődik, csak súlyos utóvéd harcok árán enged a többé-kevésbé még a századelő német Städtbau-jában gyökerező műszaki-esztétikai szemléletből; a szakmai konvekciók teremtette állásfoglalások többnyire fragmentáltak maradnak, legfeljebb darabokban állnak össze az adott város, városrész vagy nagyobb térbeli egység egészét helyettesítő „valamivé”. E szemléletet mi sem jellemzi jobban, hogy tényleges vagy vélt prioritásait túlhangsúlyozva, ezeket gyakran szinte fetisziválva támaszkodik úgynevezett „segéd tudományaira”, nem egyszer kényszeredetten véve tudomásul, hogy például a gazdaságiak mellett már a szociológiai-szociológiai avagy a biológiai-antropológiai vonatkozásokat sem lehet az urbanisztikából kiiktatni, vagy azt, hogy a regionális nagyszágrendek alapos figyelembevétel nélkül a városoktatás-fejlesztés és tervezés csak nagyon kevésbé juthatna előre.

Mindezzel áll szemben a hagyományos diszciplínák szemléleti, szakmai korlátozottságát enyhíteni igyekvő, a városjelenség megismerésében és formálásában inkább átfogó célokra és folyamatokra orientált másik szemléletmód, mely nemcsak a felismerések kötöttségeivel, de a „nem tudomokból” fakadó szabadságfokokkal is számolva igyekszik a szükséges és lehetséges tervalternatívák kimunkálására.

A probléma gyökere, úgy hisszük, valójában nem is abban vagy nem csak abban áll, hogy a hagyományokban jobban gyökerező prioritásokkal avagy korszerűbb, az urbanisztikai spektrum tágulását figyelembe vevő, azt dinamikus mérelelő — a kor általános fejlődésébe illeszkedő — rendszer-szemlélettel élünk-e avagy sem. Sokkal súlyosabban gátolja az előrehaladást a maradisággal együttjáró türelmetlenség, az új vagy újszerű gondolatoktól — ezek között az erőteljesebb interdiszciplinaritást hangsúlyozó gondolatoktól való félelem. Már pedig jól tudjuk, ez a félelem voltaképpen a türelmetlenség önmaguk által el nem ismert saját szakmai bizonytalanságából fakad az esetek legnagyobb részében. Ezek a bizonytalanságok aztán a kezdeti ellenállásból könnyen és gyorsan csapnak át „túlhangsúlyokba.”

És hogyan állunk vajon tématerületünk új ismereteinek az oktatásban, továbbképzésben való közrebocsátásával; vajon igaz-e, hogy szakmai már kikristályosodott, megállapodott ismereteket csak a hallgatóknak előadni? Úgy hisszük, az ilyen igény általában az alsó és középfokú nevelésben akár teljes egészében helyesnek, az erősebben egzakt szakmák felsőoktatásában is túlnyomórészt jogosnak bizonyulhat, az urbanisztikai felsőoktatásban, különösen a továbbképzésben azonban a legújabb — mégoly problematikus — elképzelések, elgondolások ismertetésétől semmiképpen sem szabad elzárkóznunk, hiszen éppen ezek azok, melyek a tudományos megismerést és a hatékony tervezést egyaránt erősítő, problémafeltáró- és megoldó önálló gondolkodásra való késztetés mellett az ezekkel össze-

függő egészséges bizonytalanságok vállalására is serken-tenek.

Ami a szorosabban vett továbbképző tanfolyamokat illeti, nem szabad, hogy ezek hallgatói csak hallgatók legyenek, teljes jogú partnereknek, résztvevőknek kell lenniük, akiket csak az választ el az előadóktól, hogy egy-egy témában azok esetleg jobban elmélyedtek, nagyobb tapasztalatokra tehettek szert. A saját szakmai tapasztalatok közlésének az igénye, azok megosztása az előadókkal és a többi résztvevővel, alapfeltételét képezi minden továbbképző tanfolyam eredményességének. Az ilyen nyílt és kölön kötetlen jelleg az urbanisztika témájában annál is lényegesebb, mivel — mint ismeretes — az urbanisztikában a tudományos komponensek szintje az egzakt tudományokhoz képest alacsony, legnagyobb részt még „ad hoc” jellegű elméleti közelítések tengenek túl. Az empiria, a divat, olykor a megalapozatlan voluntarizmus vagy ötletszerűség sokkal jobban eluralkodik, mintsem ezt első pillanatra magunk is gondolnánk, vagy akár elhinnénk, ha mások állítják. Persze mindezt is lehetne elemezni, az immár konvencionálissá vált számos más vizsgálódás mellett, sőt, tán oktatni is; ehhez azonban olyan nyílt szakmai vitaszellemlenre szükséges, amely hazai gyakorlatunkban még csak kevésbé honosodott meg.

Minderre annál is inkább lenne nagy szükség, mivel túlságosan is tisztában vagyunk vele, szinte közhelyszerű is már, hogy a városokról való tudásunk — de nem-tudásunk — reális számbavételének is óriási társadalmi és gazdasági hordereje van.

Azt is tudnunk kell azonban, hogy a hosszú ideig elvetett vagy manapság éppen túlhajtott kvantifikálás végtelmeit, a nemegyszer megcsontosodott normatívákra épülő, grafikus remekművekként közreadott terveinket nyílt vitákban megítélő egészséges szakmai dialógusokat egyre kevésbé nélkülözhetjük.

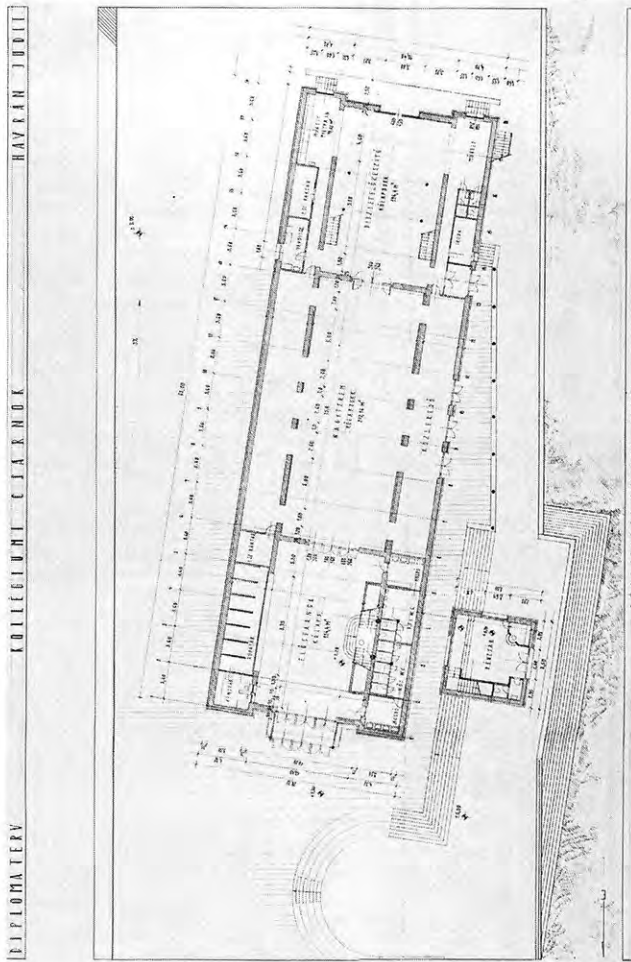
*

1977-ben az első Urbanisztikai Továbbképző Tanfolyam megindulása előtt az érdekelte intézményekhez küldött tájékoztató körlevél a tanfolyam céljaként — egyebek között — a különböző szakterületek és tevékenységcsoportok közötti elméleti és gyakorlati összefüggések ismertetését jelölte meg, és megjegyezte, hogy a tanfolyamon résztvevők szakmai hátterét illetően — az egyetemi diplomától eltekintve — semmiféle korlátozás nincs: „várjuk olyan építészek, de mérnökök, közgazdászok, szociológusok és más szakemberek jelentkezését is, akik az urbanisztika rendkívül komplex problémájával való megismerkedés, saját alapképzettségüknek, egy tágabb urbanisztikai perspektívába való bedílitása útján emelhetik mindennapi munkájukat magasabb színvonalra.” Ez az alapképzetlés a tanfolyam 1985 elején indult immár ötödik ciklusára is érvényes.

Szemben a „Mesteriskolával”, ahol a résztvevők alapképzettsége homógen, itt a városproblematika már említett igen erős komplexitása, illetve a hallgatók mintegy ötven százalékát kitevő építészek mellett a többi szakmának: építőmérnököknek, kertészmérnököknek, közgazdászoknak, szociológusoknak, geográfusoknak, jogászoknak, népművelőknek stb. együttesen a másik ötven százalékot reprezentáló hányada döntő tényezőként hatott a továbbképzés programjának kimunkálásában.

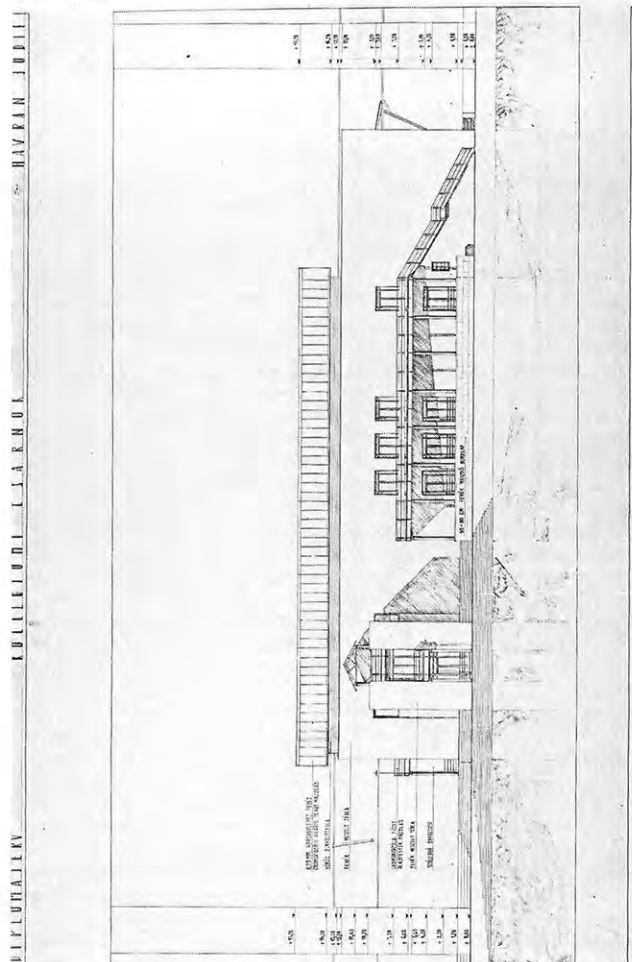
Ennek jegyében tehát a korszerű urbanisztikai spektromot ismerő, azzal és abban operáló szakembernek

3

1

4

2

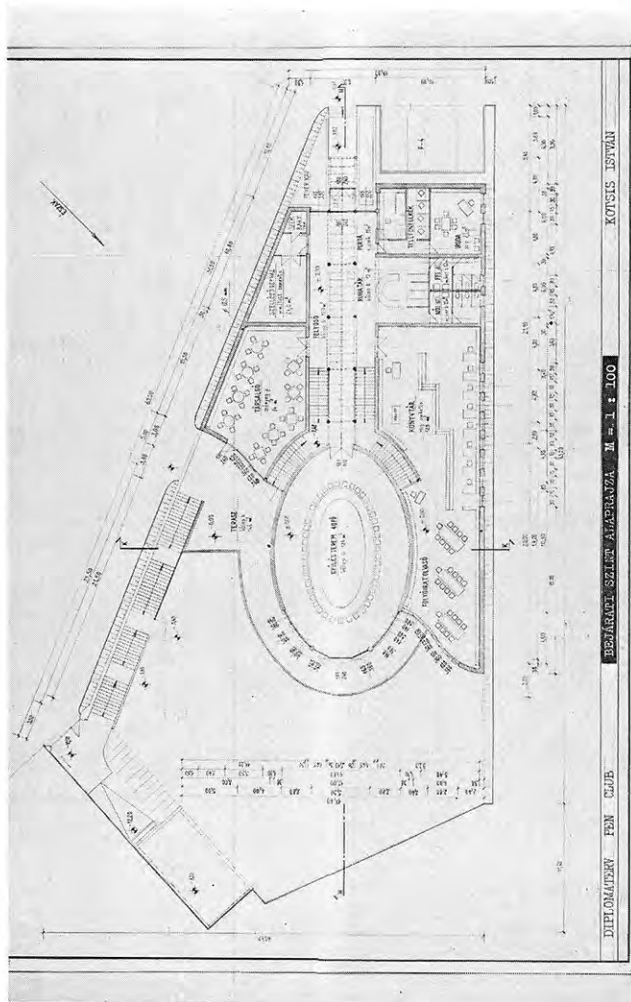
Kollégiumi csarnok (Diplomaterv 1985)

A terv témája „play-house”, azaz egy olyan ház, amely több fajta törté-
nések is helyet adhat. A különböző
funkciók (színházi előadások, tánc-
mulatságok, koncertek, kiállítások...) közös helyszíne egy negatív tér, ahol a résztvevők, vendégek és előadók együttesen hozzák létre a színházat, ami valójában a materiálisan nemlétező dolgok megjelenítése a képzelet által.

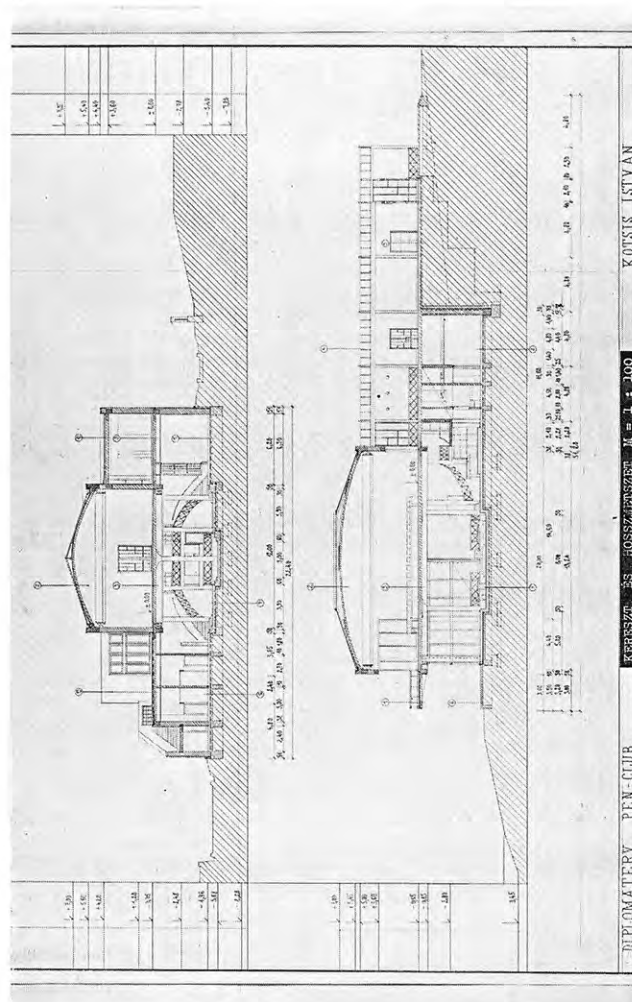
A helyszín a közraktárak épület-
együttese. A régi épületekben kollé-
giumi szobák tágas dolgozókkal, étte-
rem és kávéház, az új épületben a kö-
zösség nagytere. Így ez együtt egy
kiszáras a Duna-parton, amelynek
kikötője is van. A főtérrel nyílik a köz-
épület a toronnyal. A csarnok megvas-
tagított párhuzamos főfalainak sora-
köznek a járulékos helyiségek. A falak
között lévő térben zajlanak az eseme-
nyek, illetve a képzetes tér kiterjed az
épület előtti agorára és a folyóparti
lépcsőkre is.

A főfalak nyílásai a külső és belső
oldalon azonos kialakításúak, a hidak
és teraszok azonos szerkezetűek, így
gyengítve a kint és bent fogalmának
különbözőségét.

Havrán Judit

MÉ 85. 6.

Pen Club, Várhegy, Linzi lépcső (Diplomaterv 1985)

A Nemzetközi Írószövetség magyar
székháza egyéb rendezvények, pl.
gazdasági, vagy tudományos tanács-
kozások megtartására is lehetőséget
nyújt.

A várfal alatti ligetekben a húszas
évekből való, itáliai kora-modern stí-
lusban épült nyaralóvillák állnak.
A bennük korlátozottan megtestesülő
építészeti ideák realitásuk és tágassá-
guk miatt inspiráló erejük, s mivel
ezek az ideák rokonok a magyar ég-
hajlat alatt keletkezettekkel, ezért
újjaértelmezésük vonzó feladat volt.

Az egész épület koncepcióját — el-
helyezését, térbeállítását — a nagyobb
léptékű környezet: a Várhegy, mint
a budai hegyek között úszó hajó su-
gallta.

Kotsis István

- 1—2. Kollégiumi csarnok a Duna-parton. Havrán Judit diploma-
terve, 1985
- 3—4. Pen Club épülete a Várhegy
Linzi lépcsőjénél, Budapest.
Kotsis István diplomaterve,
1985

- 1—2. College hall on the Danube
bank. Judit Havrán's diploma
work, 1985
- 3—4. Pen Club Building at the Linz
staircase of the Castle Hill,
Budapest. István Kotsis' diplo-
ma work, 1985

nemcsak azt kell megtanulnia, hogy felismerje, hanem azt is, hogy elismerje a másik értékrendjét. Ha az urbanisztika lényegéhez tartozik az interdiszciplináris szemlélet — és ennek ma már a legortodoxabb „tradicionalisták” is aligha mondanak ellent —, a képzés és a továbbképzés kulcskérdéseire az interdiszciplináris kommunikációs probléma is hozzátartozik.

Voltaképpen két tengely mentén választhatók fel ennek a problematikának a fő vonásai. Az egyik tengely mentén a legkülönfélébb, a várossal és a területi kérdésekkel foglalkozó szakembereknek (a már említett építészeknek, mérnököknek, közigazdászoknak és másoknak) kell „empátiás” tulajdonságokat kifejleszténiük, hogy szakmai-emberi előítéleteik végül is reális, az adott probléma legjobb megoldásváltozatait kibontakoztató türelmes megítéléseké formálódjanak.

A másik tengely mentén a különféle társadalmi pozíciók, a társadalmi-igazgatási apparátusban elfoglalt szerepeket, szerepköröket ugyanez a gondolat kapcsolja össze. A mindannyiunk által túlságosan is jól ismert előítéletek túlhaladása lenne szükséges, egyebek között a kutatók és a tervezők, tervezők és az igazgatási-döntési apparátus, avagy az igazgatási-döntési apparátus és a nagyközönség között [6].

A tanfolyam, melynek indítására a Budapesti Műszaki Egyetem Mérnöki Továbbképző Intézetének szervezésében mintegy 30—35 fős létszámmal kétvétenként kerül sor, az ímént vázolt feladatokat a gyakorlatban is igyekszik teljesíteni. A túljelentkezések miatt, de ettől függetlenül is elvi megfontolások alapján kezdeményezett személyes felvételi beszélgetések mind a jelentkezők, mind a tanfolyam vezetője, valamint a felvételi tekintetében illetékes szakemberek számára egyaránt nyújtanak módot informális szakmai dialógusra, mintegy előrevetítik a tanfolyam egészének „stílusát.”

A három-négy hetenként sorkerülő egésszapos „foglalkozások” keretében délelőtt egymást kiegészítő vagy vitató megvilágításban rendszerint két előadó ismerteti az adott problematikát, míg délután a felmerülő kérdések oldott és kötetlen megvitatása követ-

kezik. A témák az urbanisztika problémavilágának társadalmi, gazdasági, technikai, nem kevésbé formaisztétikai vonatkozásait emelik ki, elsősorban a hazai és a külföldi összefüggések aláhúzása mellett a mindenkori megközelítések sokoldalúságára, az egyes komponensek elhanyagolásából származó hibaforrásokra hívják fel a figyelmet.

Az első félév végén néhány egésszapos szeminárium keretében egymást követően minden egyes résztvevőnek a tanfolyamvezetővel egyeztetve egy-egy az urbanisztika témakörében jelentős személyiség bemutatását, fontos események vagy könyvek ismertetését kell elvállalnia. Ezek az ismertetések módot adnak arra, hogy a résztvevők a következő félévekben szakmailag és emberileg közelebb kerüljenek egymáshoz.

A tanfolyam negyedik félévében egyhetes bentlakásos zárószeminárium kerül megrendezésre, melynek keretében az urbanisztikának a tanfolyam során még kellően ki nem tárgyalt néhány további problémájára, diavetítésekre, az adott megye (körzet) konkrét megismerésére, nem kevésbé a tanfolyam egész addigi munkájának együttes értékelésére kerül sor.

A tanfolyam elvégzése egy szakdolgozat elkészítéséhez kötött. Ezek lehetséges témái ugyancsak igen változatosak lehetnek és a konzultáns segítségével vagy anélkül elkészült tanulmányok végül is a vizsgabizottság elé kerülnek, ahol a felkért opponens bírálata nyomán a jelölt megvédi szakdolgozatának állításait.

Meg kell jegyeznünk, hogy fontos szerepet töltenek be a tanfolyami munkában a zártkörű tervpályázatok is. Az esetek többségében az igazgatási apparátusban dolgozó hallgatók közreműködésével kiírt tervpályázatok, melyek — elsősorban a vizsgálati szakaszban — tág teret engednek a nem építész-hallgatók közreműködésének is, az eddigiekben általában komoly gyakorlati hásszal jártak és a megbízók elégedetten fogadták az elkészült munkákat. Az elmúlt években Pástok nagyközségnek várossá válását megelőző vizsgálatok és tervek, a Szigetköz egy körzetének (Hédervár, Ásványráró) elemzése és fejlesztési tervei, az elnéptelenedő

Rába-menti községek, valamint a Fertő-vidék (Fertőszentmiklós és Fertőd) problematikája, továbbá egy-egy szegedi és esztergomi részletes rendezési tervfeladat képezték a tanfolyami belső tervpályázatok témáját.

A tervpályázatok által megteremtett anyagi alapok biztosították, hogy a hallgatók a tanfolyam programjainak befejeztével egy-egy külföldi tanulmányúton vehettek részt.

E mégoly vázlatos ismertetésünk összefoglalásaként talán azt kell még megemlítenünk, hogy nemcsak a tanfolyam szakmai programjának erősen interdiszciplináris jellege, ezen belül a tudomány, a technika és a művészi megvalósítások közötti határok feszegetése, de sajátosan oldott stílusa — különösen a kezdeti időszakban — egyes résztvevőknel kisebb-nagyobb mértékű elbizonytalanodást, egyes vélt értékeknek a megkérdőjelezését is eredményezi. Úgy hisszük még az ilyesfajta elbizonytalanodások sem károsak és korszerűbb, egyben nívósabb kérdések megfogalmazásával progresszív továbblépésekre vezethetnek. A tanfolyam jellegéből következő túlnyomórészt nem rövidlejárátú, indirekt problémafelvetések, nem ritkán nyitva hagyott kérdések végül is továbbgondolkodásra serkentenek minden résztvevőt és idővel nemcsak a hazai urbanisztika elméletének de praxisának is erőteljes gazdagításához járulhatnak majd hozzá.

Vidor Ferenc

IRODALOM

- [1] Glikson, Artur: Regional Planning and Development. Leiden, 1955. Magyarul: Regionális tervezés és fejlesztés. Az Urbanisztika kötetben. (szerk. Vidor Ferenc) Gondolat. Budapest, 1979.
- [2] Le Play, Frédéric: Les ouvriers Européens. Paris, 1864.
- [3] Geddes, Patrick: The Cities in Evolution, London, 1949.
- [4] Vidor Ferenc: Technika, architektúra, urbanisztika. Doktori értekezés. Budapest, 1984.
- [5] A következőkben ezzel kapcsolatosan — a VÁTI által kiadott — viszonylag szűk körben terjesztett Területrendezés egyik 1978. évi számában megjelent cikkünknek (Vidor Ferenc: Az urbanisztikai továbbképzés egy új formájáról. Területrendezés, 1978. 4. szám.) néhány olyan megállapítását elevenítjük fel újra, melynek aktualitását ma is érezzük.
- [6] Vidor Ferenc: A táguló urbanisztika képzési és továbbképzési követelményei. Városépítés, 1980. 1. szám.

Szabadegyetem

Diákként az oktatásról írni hálátlan feladat, hiszen az iskola lényegéből adódóan olyan hely, ahonnan gazdagabban kerül ki az ember, mint ahogyan bekerült. Ez a mérleg azonban alaposabb és árnyaltabb megfigyelés híján megtévesztő lehet. Valójában a sok összetevőből álló gyarapodás mértéke és minősége, vagy éppen a visszafejlődés az, ami megmutatja, hogy ez a gazdagodás az éppen szükséges szinten maradt csupán, netán túlhaladta, vagy esetleg el sem érte azt.

Bár a tantervreformként induló tantervmódosítás időszak lezárult, és a mai első-, illetve másodévesek már másképp tanulják az építészetet, mint korábban mi, és a változás nem volt olyan nagy, hogy egy ilyen visszatekintést elavultnak kelljen tekinteni. Sőt, úgy hiszem, hogy az építészeti oktatás továbbra is (mint mindig) változások előtt áll, és egy reform annál értékesebb, minél inkább elébe megy a változásoknak, nem csupán követi azokat.

A következő rövid áttekintéssel azt szeretném megmutatni, hogy az oktatás kereteinek változatlan lényeg mellett a módosítás nem pótolja, hanem állandósítja az építészeti oktatás hiányosságait. Ez elsősorban az építészeti hiányt jelenti. Az oktatás mai felfogása szerint az építészeti tanulás a résztananyagok (melyek elsősorban műszaki jellegűek), „szintetizálásával” egyenlő, melyre a tervezési tárgyak során nyílik lehetőség korektori segítséggel. Ezért nem az egyes tantárgyak hatékonyságáról szeretnék írni, hanem arról, hogy az építészetet nem lehet csupán szintézisnek tekinteni, s hogy éppen az építészeti tanításának hiányára vezethető vissza a műszaki tárgyak iránti érdektelenség és az építészeti valós problémáiban való járatlanság és tájékozatlanság is.

Az elmúlt években lezajlott tantervreform kapcsán az oktatás és a tanár-diák viszony szinte állandóan napi-

renden volt. Az oktatás rendszeréről, a tantárgyak egymáshoz való viszonyáról és felépítéséről állandó viták folytak. Ezen belül is egyik központi kérdés a régi ügy, az egységes építésztechnológus-képzés kontra specializált építésztechnológus volt, melyből a jól ismert kompromisszumos megoldással az előbbi került ki győztesen. A kompromisszum szó itt arra vonatkozott, hogy az első év alapozó tárgyai a matematika, kémia, fizika, geológia — beleolvadtak más tantárgyakba, illetve csökkent óraszámban helyet adtak az építészettörténetnek. A tervezési gyakorlatok óraszámát sikerült (a módosítási javaslatot követő felháborodás eredményeképpen) szinten tartani, s az utolsó években megjelentek a fakultatív tárgyak azzal a céllal, hogy lehetővé tegyék a szakágak szerint specializálódott hallgatók egyes szakterületeken belüli érdeklődésének kielégítését.

Az egységes építésztechnológus képzés proponentái azzal érveltek, hogy a mai itthoni építésztechnológus-kereslet jellege nem teszi lehetővé a specializált (értsd: építész) képzését, ezért olyan általános szakembereket kell képezni, akik az itt megszerzett alapokat továbbfejleszthetik, s az iparban bárhol megállják a helyüket. Ehhez pedig a műszaki ismeretek a legszükségesebbek. E mellett természetesen nem tagadják az építészeti tervezés fontosságát, hiszen ez az a terület, ahol — mint mondják — az ismeretek „szintetizálhatók”. Ez meg is felel az egyetemi oktatás gyakorlatának, ahol nem építészeti nevelése, hanem az iparban jól használható tervezői, kivitelezői munkaerő kitermelése a cél, az ennek megfelelő tömeges képzés adott (?) keretei között.

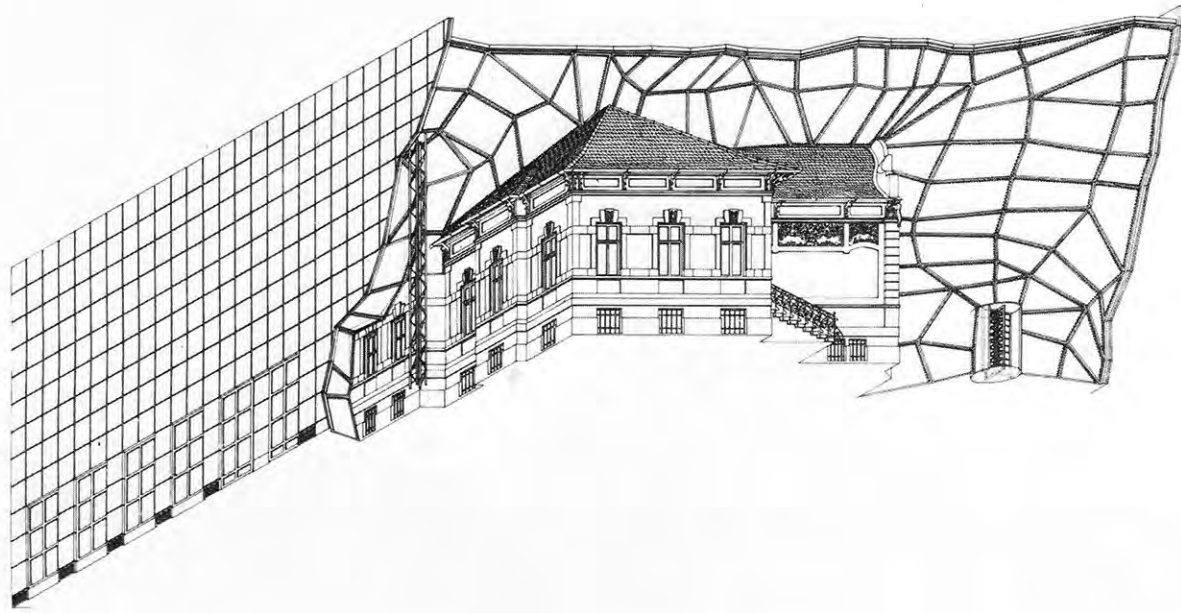
A tantervmódosítás így lényegében továbbra is rögzítette azt a felemás helyzetet, amikor az egyetemről kikerülő ifjú építésztechnológus sem építésznek, sem mérnöknek nem érheti magát igazán, s ahelyett, hogy

megszerezte volna azt az általános alapot, amit bármilyen irányba továbbfejleszthet, éppen ezt veszítette el.

Az oktatás öt évéből a diákok érdeklődése szempontjából az első két és fél év (az építészeti alapjai, a lakóépítésztervezés és a középépítésztervezés tantárgyak időszaka) meglehetősen különbözik a második két és fél évtől. Elsősorban az alsós évfolyamok írásával telik meg a Kari Papír egy-egy oldala annak a nem egyszerű és nem egésszapos átalakulási folyamatnak a dokumentumaival, melynek során az építészeti iránt szívből érdeklődő, még a középiskolák levegőjét árasztó diákság lassan beleszokik, beletörődik az egyetem mechanizmusába. Ez a beletörődés nem jelenti feltétlenül az érdeklődés megszűnését is, inkább azt, hogy ez utóbbi a teljesítendő iskolai feladatoktól különválik.

A középépítésztervezést követő két és fél évre az előző időszakban kialakult magatartás nyomja rá a bélyegét, ami már mindenkire jellemző, sajátos, maga választotta út, de összességében az egykedvű, a céltudatos, vagy akár a szorgalmasan tanuló változatában is inkább a túlélni akaráshoz hasonlít, mint a tanulni vágyáshoz.

A két időszak közül tehát az első a fontosabb, az izgalmasabb és eseménydúsabb periódus, állandóan változó keretek közt zajlik, ami azt bizonyítja, hogy tanáraink is kísérletezve, évről évre más-más módon próbálják ezt az átalakulási időszakot célravezetőbbé tenni. Mégis, az utánuk jövő évfolyamok ugyanúgy „hiányérzetről” beszélnek, mint mi is annak idején. Bár ennek a hiányérzetnek sok oka lehet, úgy tűnik, hogy az oktatás mai kerete, a tömeges képzés az, amiben, mint valami szilárd tartályban, csendesesen változik, fortog a vágyak, szándékok, indulatok, lehetőségek és döntések sokszínű matériája. Ez nem azt jelenti, hogy ez a régi téma az oka az említett hiányosságoknak, az vi-

Kiállítási ház, Budapest
(Diplomaterv 1985)

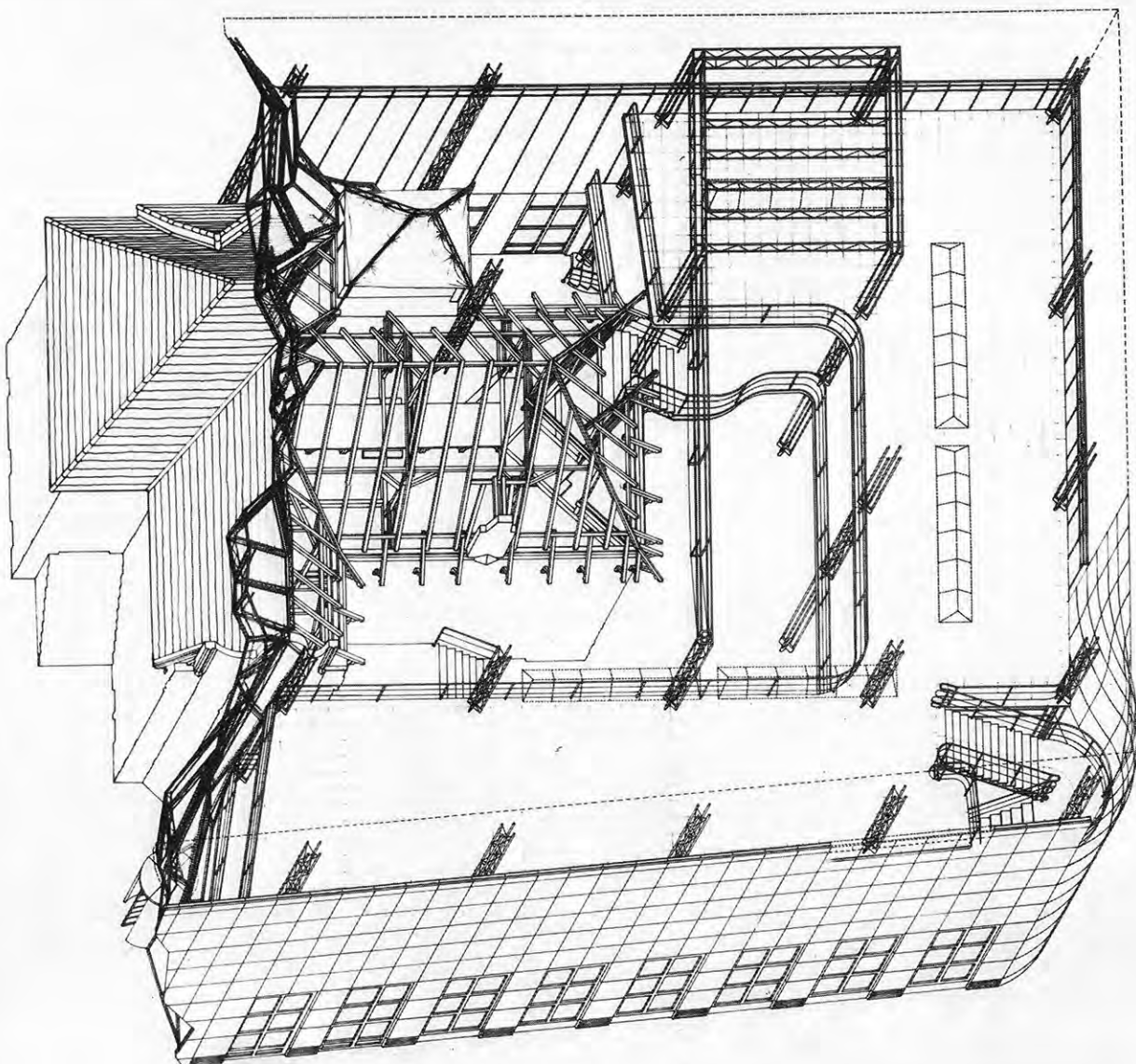
Budafok központját is tönkretették¹ felrobbantották az évek során, úgy mint más városokat és városrészeket. Az okokat és okozókat keresni szükséges, én azonban csak lehajtott fejjel és szorongva sietek keresztül ezeken a helyeken. Hová lett az építészet? A Városház téren maradt csak meg skanzenként néhány épület a régi érből a lakótelep mindent elnyelő kitört torka tövében.

Feladatom egy székház társadalmi szervezetek részére és egy hozzákapcsolódó kiállítási épület tervezése volt, a négyzetes, parkos főtéren álló Tanácsközház mellé. Az irodaszárnyat az U alakú Tanácsközház tűzfala mellé helyeztem, lezárva és négyzetessé téve az épületet.

A kiállítási épület telkén a helyszínrajzon egy bontásra ítélt családi ház nagyságú épületet jeleztek, a helyszínen azonban egy hangulatos, jó árnyú épületet találtam. Valaha a polgármester lakóháza volt — a Városháza mellé helyezve — ez a földszintes kis ház. Én nem bontottam le; hanem egy új épületrésszel szinte egymásba tolvam, a két rendszer áthátásából csináltam egy új építményt. A régi kis ház tekint a Városház tér felé, az új rész pedig lezárja a régi városrész maradványát az új pontház beépítés felé. A kiállítóterem egy egyterű csarnok két galériaszinttel, az első átjárással a meglévő épület tetejére. A régi ház földszintjén kis előadóteremek vannak, tetőtérben pedig — melynek héjalását a belső térben eltávolítottam és csak a tetőszerkezet látszik — egy kávézó-ücsörgő található előadói pódiummal. Ilyen egyszerű az egész...

Salamín Ferenc

2

1

1—2. Kiállítási ház Budapesten. Salamín Ferenc diplomaterve, 1985

1—2. Exhibition building in Budapest. Ferenc Salamín's diploma work, 1985

szont igaz, hogy ennek ismeretében az egyetemi oktatásban kialakult helyzet egészen jól megérthető.

A tömeges képzés — lehetőségeiből adódóan — nem tud az egyénre koncentrálni, nevelő jellegű tanítást megvalósítani, hiszen eleve nagy számokban gondolkodik, mindent egy nehezen megfogható (és mindig változó) átlaghoz mér. A valóság, hogy nevezük így, viszont könyörtelenül újra és újra kikezdi, húzza-vonja, feszegeti ezt a homogenitást. Ennek természetes következménye, hogy előbb-utóbb oldódik ez az állapot. De nem mindegy, hogy melyik összetevője változik és melyik marad változatlan. Nem tudom, hogy ez az oldódási folyamat pontosan milyen állomásokon ment keresztül, de úgy hiszem, hogy mikor mi az egyetemre kerültünk, már a legszélsőségesebb állapotba lépett ez a természetellenes egyensúly, amikor az egységes követelményrendszer homogenitását a diákok ezen belüli maximális egyéni szabadsága ellensúlyozza. Ez a szabadság, az egyéni megközelítések szabadsága azonban csak látszólagos, és ennek a szituációnak minden ellentmondását magában rejt. Az első és legfontosabb ezek közül az, hogy ezzel párhuzamosan a tanárainknak le kellett mondaniuk a valódi tanítás lehetőségéről, tanárból korrektorokká lettek. A tanárnak megvan az a lehetősége, hogy a saját elképzelései szerint nevelje a köré csoportosuló diákokat, a korrektor csak az egyes hallgatók egyéni (ez megkérdőjelezhető) elképzeléseinek javíthatására szorítkozhat.

Ezzel egy nagy lehetőség marad ki, a legfontosabb — a tanítás lehetősége. Hiszen a tanítás, jól emlékszem a gimnáziumból, nem a téma műszaki kereteinek ismertetéséből, az ügyetlen és rendszertelen gondolatok megregulálásából áll csupán, hanem ezeken messze túlmutató, sokkal nagyobb igénnyel lép fel: egy olyan gondolati rendszert kínál, mely nem pusztá ismeretek halmaza, hanem az ismeretekből felépített konstrukció, építmény, a világ része és maga is egy egész világ. A differenciálszámítást a gimnáziumban nem mint egy apparátust tanultuk meg, hanem fél éven keresztül figyeltük, rajzoltuk, tanulmányoztuk a mindig változó, nyúló, tekerdő függvényszalagocskák pontjainak és hajtatainak változását, a változás rendjét, amitől lassan, a szemünk láttára fogalmazódtak meg azok az immár egyszerű, mégis rendkívüli törvények, melyek összekötik őket. A fizikaórán vagy irodalomórán mintha egy másik világba kerültünk volna, és ezt a világot a tárgy tolmácsolásának a módja teremtette meg. Enélkül a tanári vezetés nélkül ugyanezeket az összefüggéseket legfeljebb fogalmi szinten sajátítottuk volna el, a valódi értelmük ismeretlen maradt volna a számunkra.

Építészeti is lehet így tanulni. Mikor az első vázlatok után az építészhallgató kezdi sejteni, hogy milyen kapcsolatok lehetségesek a fejében egy lakásról tisztázatlan kavargó képek és egy születő alaprajz geomet-

rikus összefüggései között, és megérzi ennek a sokváltozós rendszernek az ijesztően sok lehetőségét, akkor ez egy izgalmas és felfedezésre váró birodalomnak tűnik, amit nem leegyszerűsített formában elsajátítani, hanem megismerni akar. Ebben a kezdeti és bizonytalanságokkal teli időszakban nagyon fontos volna, hogy ezt a töredékeiben feltáruló világot egy valamilyen formában már álló, felépített konstrukcióhoz viszonyíthassa, akár többhöz is, elméletben és úgy hiszem gyakorlatban is.

Az első évben gyönyörű magánfilozófiák, kis „konstrukciók” születnek ezekből a töredékekből, melyek nemt alálva viszonyítási alapot, amihez méthetők lennének, utat, amin továbbmehtének, forrást amiből megerősödhetnének, lassan-lassan felveszik egy általános követelményrendszer soha meg nem fogalmazott, mert mindig változó, fantomszerű és általános kategóriákkal körülírt, jelentés és értelem nélküli alakját. Ez annak az egyéni szabadságnak a látszólagossága, ami sokféleképpen és színesnek láttatja azt, ami valójában szürke és egyhangú.

Mindez nem jelenti azt, hogy ezt a szilárd keretet ne tölten meg állandó kísérletezés, ne alakulnának ki véletlenül, vagy tiszteletreméltó tanárok és építész munkája nyomán termékenyebb kapcsolatok, hogy nincs kimeríthetetlenül sok példája annak, ki hogyan próbál úrrá lenni ezen a helyzeten; tanár, diák egyaránt. Azt viszont jelenti, hogy ezek a sokszor életképes és erős kísérletek nem tudnak természetes módon kifejlődni, olykor még gyanúsak is, a legtöbb pedig iskolán kívül talál termékeny talajra, ennek káros következményeivel együtt: mindkettő torzó marad.

Sokan tartják ezt türelmetlenségnek; azt mondják, hogy sokat várunk az iskolától, olyat, amit az nem képes nyújtani. Én inkább úgy hiszem, hogy a tanítás (és ez alatt az előbb leírt formáját értem) lehetőségéről lemondva az iskola éppen a legfontosabb feladatát nem teljesíti, megfosztva a tanárt a sokszor őt is inspiráló eredményes tanítás, a diákot a valóban intenzív tanulás

lehetőségétől. Hangsúlyozom, ez alatt az építészeti tanulását értem, mert úgy hiszem az is tanítható, de nem úgy, mint a műszaki ismeretek és az aktuális paraméterek ötletességre alapozott szintézise, nem mint ezekből születő eredmény. Hanem mint olyasmi, ami megelőzi ezeket az alkotórészeket, és valóságos problémákra a történelem folyamán adott és született megoldások tanulmányozásán keresztül ismerhető meg. Ennek nem a poénra törekvő látványosság, hanem a valódi fantázia és tudás az eszköze és a mércéje.

Az építészettörténeti tanszék ilyen igényű előadásai csak kuriózumoknak, érdekességnek számítanak, melyek — mivel nincsenek kapcsolatban a tervezéssel, az építészeti tanulással — nem kerülnek bele a mindennapi építészeti gondolkodásba. Az építészettörténet így még óraszámában növelve is csak szép mese marad.

Nem alakul ki az a természetes tanulási folyamat, amikor a példákban, a variációk és lehetőségek tanulmányozásán keresztül valóságos (azaz pontosítható, továbbfejleszhető, egy szóval használható) értelmet nyernek az építészeti legalapvetőbb fogalmai, mint a forma, a funkció stb., hanem ezeknek valamilyen közhelyeszerű és semmitmondó, ezért a vitákat is kizáró értelme az, amihez mint valami magától értetődő tényhez kell mindenkinek alkalmazkodnia, tanárnak is, diáknak is.

Ez vezet oda, hogy mikorra a specializálódás, a fakultáció ideje elérkezik és valóban lehetőség volna ezeknek a fogalmaknak további tisztázására és mélyítésére (hiszen hol vannak ezek még attól, hogy akár középszinten is beszélni lehessen róluk), addigra már alig akad valaki, aki képes ezekkel operálni.

Az első két és fél év végére állandósul ez az állapot, mindenki kialakítja a saját módszereit, amivel lehetőségeinek és képességeinek (stb.) megfelelően ellavíroz a hátralevő időben, érdemben újat keveset tanul, legfeljebb azt, hogy a korábban elsajátított elveket hogyan lehet egy mezőgazdasági vagy ipari épületre alkalmazni. Ez alól a várostervezés sem kivétel; a hallgatók ma már ízelítőt kapnak a várostervezés történetéről, módszereiről és elveiről, de a gyakorlatok formája, a tényleges tanulás jellege nem változott.

Tudom, hogy ebből a rövid írásból sokminden kimaradt. Nem részletezem a tervezési tárgyakkal párhuzamosan haladó szaktárgyakat, mert napi gondjaik és aránybeli vagy mennyiségbeli módosításuk nem érinti az oktatás kérdésének egészét. A sokféle ismeret szétszórtságáról, az átfedésekről, a feleslegesen megtanult ismeretekről, a kapcsolatok diplomáciai jellegéről sem írtam, mert ezek csak tünetei az építészeti mint meghatározó (és nem meghatározott) elemet nélkülöző, a nevelés egészséges, egyéniségek köré csoportosuló módját lehetetlenné tevő oktatás ellentmondásainak.

A szerző kollázsa

Maszyik Csaba

Szerkesztőségi beszélgetés az építészoktatásról

Moravánszky Ákos: Máris folytathatjuk a beszélgetésünket, mégpedig ott, ahol abbahagytuk: az építészoktatásnál. Véleményem szerint igaz-e, hogy válságban van az építészoktatás, és ha igen, mi ennek az oka?

Polónyi Károly: Természetesen válságban van az építészoktatás újra, hiszen ismét válságban van az építész is, meg az oktatás is. Sőt az egész társadalom is, egészen intézményrendszerünk is — méghozzá világ-szerte, és ez alkalommal immár két évtizede.

MÁ: Ezzel az „ismét”-tel arra akarsz utalni, hogy legutóbb a Modern Mozgalom vajúdasakor volt ekkora válságban az építészképzés?

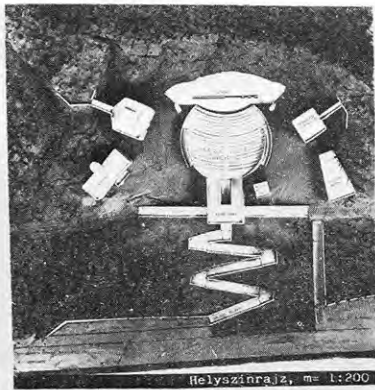
PK: Igen, a mai helyzet nagyon sokban hasonlít arra, amikor 1928-ban az akkori gazdasági válság idején a CIAM született. A második világháborút követő nagy építési konjunktúra kezdetén az építész iskolák világszerte ennek a mozgalomnak az első generációját tekintették a hittételeinket megfogalmazó egyházatyaiknak. Nálunk is, hiszen az alatt a néhány év alatt is, amikor az akkor szoc-reálnak, azóta sokak által már pre-poszt-mo-

dernnek nevezett kötelező eklektika olyan értékű alkotásokat is létrehozott, mint Rimanóczy Gyula Asplund oeuvre-jébe is beillő épülete a Műegyetemem, Janáky István Miskolci Műgyeteme, Németh Pál salgótarjáni megyeházája vagy oroszlanói vándoriskola, Pintér Béla tolnai kultúrháza, Farkasdy Zoltán Iparművészeti Főiskolája, és a többi... — hogy Dávid Károly Népstadionját ne is említsem, hisz annak jelentősége igen csak túlnő mindezek — számomra Corbu és a CIAM, a Vichy-i kormány alatt készített Városrendezési Kódex, az óvóhelyen készült Nagy-London terv, a tennes-i völgy vízrendezésével kapcsolatban megvalósított regionális tervezés, a Geddes-i gondolkozás olyan folytatói, mint Mumford, Goodman, a szovjet szalagvárosok, vagy Frank Lloyd Wright Broadacre Cityje jelentik a „mértéket”. Hittük, hogy az építészeti iparosításával új anyagok, új technológiák használatával, a telektulajdon kötöttségeitől mentes területi tervezéssel ki tudjuk elégíteni a Nagy Számok igényeit. És később az 1956 utáni konszolidáció után, kihasználva

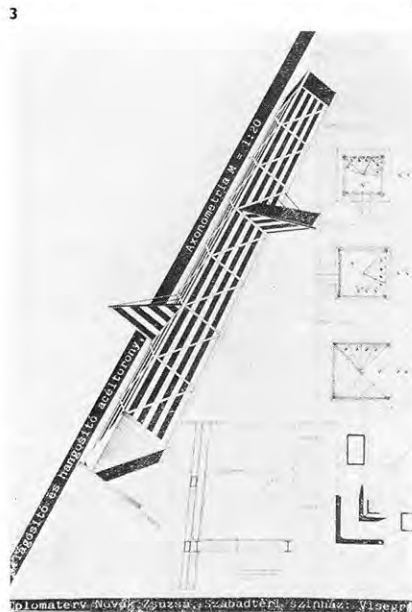
az újabb konjunktúrát olyan mennyiségi igényeket elégítettünk ki, ami csak az Ipari Forradalom és az első világháború közötti konjunktúra építéseihez hasonlítható. A tömegeket a történelemben egyedülállóan magas életszínvonalhoz segítettük, mint ez időben majdnem mindenütt a világban.

MÁ: És most, miután már régen vége a konjunktúrának, odaveszett a hit is?

PK: Hát ha a folyóiratokat nézzük, vagy azt, hogy a gazdasági mutatókhoz képest minden bizonnyal túlfelkészített építésziparosítással rendelkező Magyarországon — és nem csak a nagyrészt saját kivitelezésben épülő kertvárosi villák, de például ahogy most a pécsi Rákóczi úton épülő hosszúház építésénél látszik — sokan elvesztették a hitüket az iparosított építésben, az előgyártásban, de még a konstruktivista és funkcionalista gondolkodásmódban is. Pedig — annak ellenére, hogy a konjunktúra idején az iparosított építés eléggé pökhendi módon egyre drágább, sematikusabb és egyre kevésbé flexibilis építészeti kényszerített ránk,

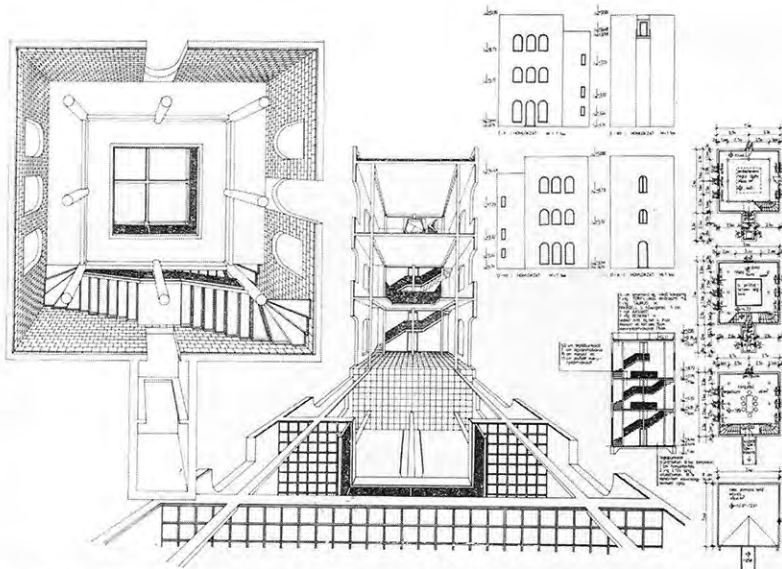

Helyszínrajz, m = 1:200

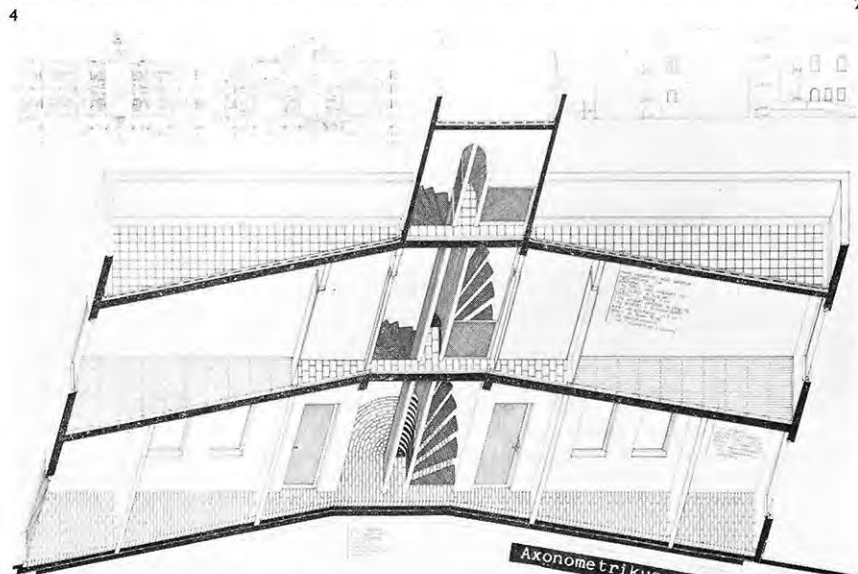

Axonometrikus metszet, M = 1:20

3

Diplomaterv, Novák Zsuzsa, Szabadtéri színház, Visegrád, Színházasz

Axonometrikus metszet, M = 1:20

4

Szabadtéri színház, Visegrád (Diplomaterv 1985)

A helyszín: Visegrád, egy elhagyott kőbányaudvar a Szentendrei sziget csücskével szemben. A Pilis Parkerdőgazdaság jóvoltából Visegrád, és tágabb környezete jelentős üdülőkörzetté alakult át.

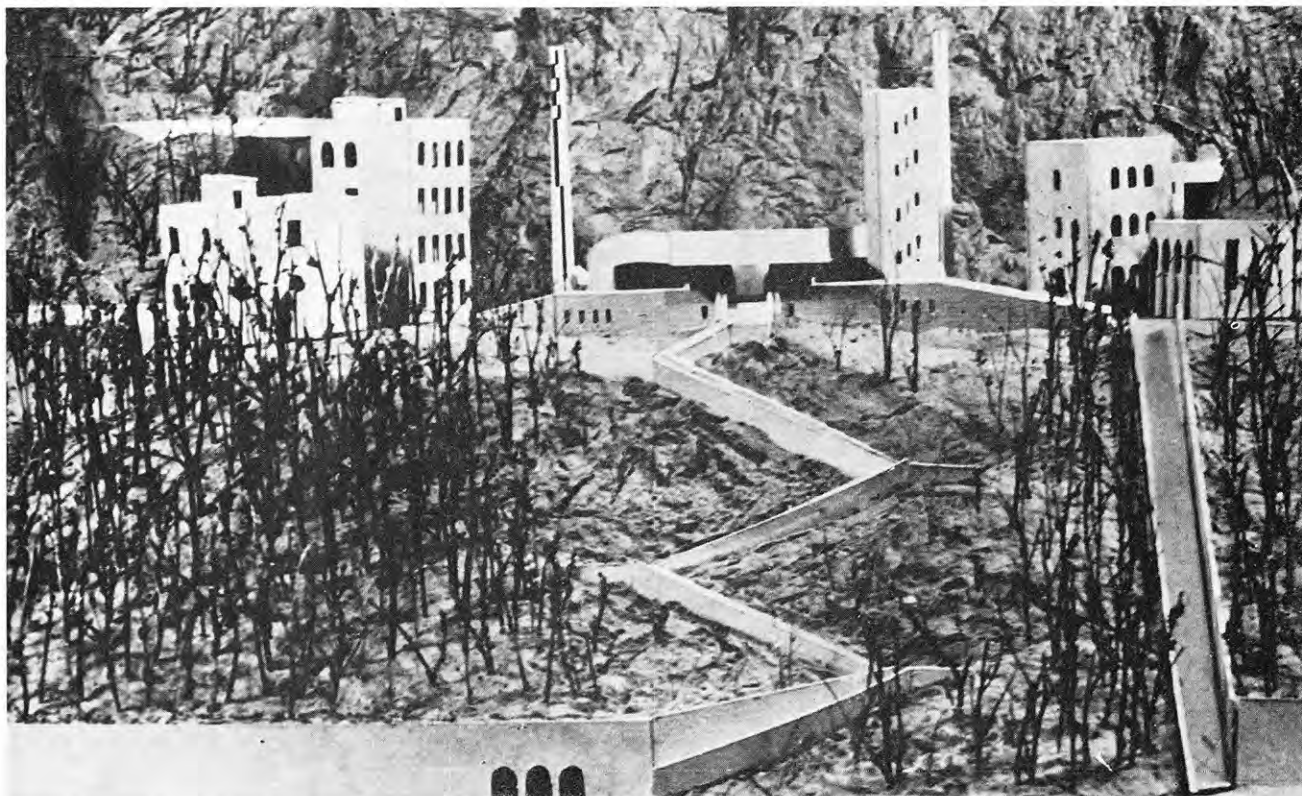
A színház elképzelésem szerint kiadható lenne amatőr színjátszó csoportoknak is, de állandó profi társulások is bérebevehetnék. A helyszín megközelíthető autóbusszal és személyautóval. A parkolótól 5 perc gyaloglás után jutunk el az elhagyott kőbányaudvarra, ahol egy meredek sziklafal előtt kb. 50X80 m-es sík tisztós található. Erre a tisztásra épünek fel a szabadtéri színház. Az épületek nyers vasbeton felületűek, egyszerű, merev homlokzatokkal, melyekről hihető, hogy a díszlethez tartoznak, és nem tudható, hogy tulajdonképpen mikor is épülhettek, 60 évvel ezelőtt, vagy éppen 20 év múlva.

A színészeket kiszolgáló egységek a sziklafal tövében külön-külön épületben kapnak helyet, (díszletraktár, öltözők, gondnoki lakás, próbaterem, club, vendégszobák) míg a nézőket kiszolgáló egységek a nézőtéri tribün alá kerülnek.

A díszletszállítást egy díszletfelvonó sikló oldja meg, amely a főúttól indul föl a hegyre, a tisztás széléig, a díszletraktár bejáratához.

A közel 500 fős színház becsült építési költsége 30 millió Ft. Megépülése esetén — véleményem szerint — a környék idegenforgalmi vonzereje miatt törzsközönség is kialakulhatna.

Novák Zsuzsa

1—5. Szabadtéri színház, Visegrád. Novák Zsuzsa diplomaterve, 1985

1—5. Open air theatre, Visegrád. Zsuzsa Novák's diploma work, 1985

nehezen indokolható az építés és az építészet mostani tudathasadásos kettéválása. Hiszen igazán fejlett, az adott feladatokhoz alkalmazkodni tudó, kifinomult iparosított építés nélkül még reményünk se lehet a világon még mindig növekvő lakáshiány felszámolására, ami még sokunk számára nem éppen azonos a fizetőképes kereslet igényeinek a kielégítésével. De képtelenek volnánk megépíteni olyan nagy és bonyolult épületet is, mint Utzon Sidney-i operája. Sőt az itthoni közhiedelemmel ellentétben sokkal inkább szükséges az előgyártás, a fejlett iparosított építés, ha a városban kívánunk civilizált módon építeni, mintha a „zöld mezőben” építünk lakótelepeket. Hiszen a városi életnek az átalakításra, bővítésre szoruló munkahelyeken folyó tevékenységnek, vagy egy üzemelő repülőtéren az építkezéssel való zavarása csak a legfejlettebb építésiparosítással, maximális előgyártással szorítható le a minimumra.

MÁ: A poszt-modern historizmus jóideje mégis sokkal inkább jellemző az utóbbi másfél évtized építészkoláira, mint a „high-tech”.

PK: Az iskolák nemcsak a diákok, a tanárok is — világszerte rendkívül érzékenyek mindenre, ami éppen divat. Van, ahol a tanárok úgy érzik, hogy így juthatnak megbízásokhoz. A hallgatók számára a folyóiratok, a divatlapok szerepe óriási. Úgy hiszem, hogy a poszt-modern dilettáns historizmusának a meglepetése már elpárolgott. De — bár az eredmények — néhány tiszteletre méltó kivételt nem számítva — nem túl meggyőzőek, a hatásuk mégiscsak megtermékenyítő volt. Ma sokkal nagyobb fontosságot tulajdonítunk a helyszínnel, a környezettel való kapcsolatnak, az épületek közötti terek, utcák, közők, udvarok, kertek, a speciális helyi mikroklíma kialakításának. A hely hagyományai, a kulturális identitás, a használati részvétele a környezet alakításában ma éppoly fontossá vált, mint az adott ország tényleges, vagy potenciális fejlettségi foka. A funkciók ilyen differenciálódása folytán ma sokkal többféle igényt támasztunk egy épület vagy város terével szemben, mint húsz évvel ezelőtt. Ez a végeredményben mégiscsak mindig szubjektív alkotóképességet az egyszerű konstruktivista, funkcionalista gondolkodástól egy kifinomultabb strukturalizmus felé vezette. A korábbi racionalizmusnak — a bürokratikus ügynökség számára igen kényelmes — leegyszerűsítő törekvésein nevelkedett generáció után az informatika területén végzett 20 éves kutatások eredményei és csapdái is ily változásokat provokálnak az építészkutatás újszólván valamennyi ágazatában.

MÁ: De nem érzel itt egy alapvető ellentmondást abban, hogy a „genius loci”-t, az identitást megteremtő, tehát az embereket nem csereszabatos egyéneknek tekintő szubjektív alkotóképességet akarjatos száműrsíteni?

PK: Az ellentmondás csak látszólagos. Az informatikát csak mint eszközt kell felhasználnunk a rendkívül sokféle, egymástól elválaszthatatlan diszciplína közötti eligazodásra, a körmegállapításra. A gyógyimódot az intuíció nélkül épp annyira nem vagyunk képesek előírni, mint a technikai eszközök nélkül megvalósítani. És soha nem téveszthetjük szem elől azt a késői Heidegger-i megfogalmazást, hogy az ipari civilizáció nem vesztheti el a méltóságát azért, hogy a természetet csupán kiaknázzhatatlan erőforrásoknak tekintik. És azt sem, hogy az új „igazságok” csak az elmélet és a gyakorlat összeötvöződéséből építhetők fel.

MÁ: Nem túlzás ma az egyetemen az elmélet és gyakorlat összeötvöződéséről beszélni?

PK: Sajnos, az, és talán ismét világszerte. Ennek egyik oka talán a csaknem mindenütt kötelezővé vált „fokozatosdi”. Egy ilyen gyakorlati szakmában, mint az építészet, vagy a városrendezés régen az számított, ki mit épített, ki mit csinált. Ma az építészkolák nagy része tele van olyan oktatókkal, akik még semmit sem építettek. A tananyagunk nagyjából három egyenlő részből kellene állnia. Az első rész olyan alaptárgyakból áll, mint a számítástechnika, a szilárdságtan, a műszaki és a szabadkézi rajz, a különféle történelmi tárgyak, gazdaságtan, szociológia stb. A másodikban a tervezés technikáját, menetét, módszereit, jogszabályait kell tanítani. A harmadikban arra kell felkészíteni a hallgatókat, hogy hogyan kell a megrendelővel, a használóval kiépí-

tenie a kapcsolatot egy olyan szakmában, amelynek gyakorlata különös érzékenységgel változik a gazdasági és társadalmi fejlődés, valamint az országos és helyi politika, a közvélemény alakulásának sokféle tényezőjének függvényében. Ha igaz az, hogy mindenki csak azt képes tanítani, amit önmaga tud, akkor a tananyag második, de főleg harmadik részében kifejezetten káros az elmélet és a gyakorlatnak az a kettéválása, ami nálunk sajnos már az állami tervezés bevezetésével kezdődött. Azóta az oktatásunknak általában legfeljebb másodosztályú tervezési feladatok jutnak. Az ötvenes években ez még nem éreztette annyira káros hatását. Hisz azok, akik az ország jelentős építkezéseit tervezték, bejártak stúdiót vezetni a Műegyetemre. Ma az ilyenek közül nagyon kevesen vállalkoznak arra, hogy „külső korrektorok” legyenek. Inkább azok jönnek, akik adminisztratív állásokban vannak, hogy ez által ők ne szakadjanak el teljesen a „gyakorlattól”. Nem régen televíziós beszélgetésben az is elhangzott, hogy a Nemzeti Színház tervezése összeférhetetlen a Középkülvárosi Tanszék vezetésével. . .

MÁ: Ilyen rossz véleménnyel vagy a Budapesti Műszaki Egyetem építészkaráról?

PK: A BME valószínűleg sose tartozott a legnevezetesebb építészkolák közé, de azért még soha senkinek se kellett szégyenkeznie amiatt, hogy Budapesten végzett. Persze a látogató szemében, aki a folyosók vitrinjeibe kitétt hallgatói munkákat, a harmadik emeleti állandó építőanyagipari kiállítást látja, vagy aki a Ráckevei Alkotótáborban résztvevő diákjainkkal találkozok, az biztosan jobb véleménnyel van róla, mint aki belülről a gondokat is ismeri.

MÁ: Dehát ez mindenütt így van. Nem tartod túl konzervatívnak a Budapesti Műegyetemet?

PK: Úgy hiszem, épp konzervatívizmusa az ereje. Annak ellenére, hogy amióta ismerem, szinte minden évfolyam kísérleti évfolyam, ma is a 19. századi német szakközépiskolákhoz hasonlóan itt sok munkával lehet csak diplomát szerezni. Az 1968-as diákmozgalmak hatására az építészkolák sok helyen az ellehetetlenedésig fellazultak. Nálunk a IV. és V. évfolyamban folyó „komplex tervezés”-nek nevezett műteremunka — különösen ha óraszámban még felerősödhetne — kitűnő keretet kínál az oktatásban elengedhetetlen flexibilitáshoz, az állandóan változó igényekhez való igazodáshoz. A sok kis, heti 2 óras, választható tantárgyacska helyett, amelyek majdnem mindegyike legalább egy harmadában csak „bevezetés”, tehát a más tantárgyak keretében már tanultak ismétlése, itt az évente változó, a hallgatók „testére szabott” aktuális feladatok kidolgozásával párhuzamosan jól szervezett tutoriális előadások tartására, konzultációra, a szakma legkiválóbb képviselői kívülről akár mikor behívhatók. A stúdiók így könnyen válóság problémák megoldásán fáradozó kutató műhelyekké tehetők.

MÁ: De azt te is tudod, hogy ez inkább vágy, mint valóságos lehetőség.

PK: Ezt nekem elég nehéz megérteni. Egy olyan országban, ahol lényegében egyetlen intézmény foglalkozik egységes építészmérnök oklevelet kiadó építészképzéssel, igazán nem lehet nehéz azt a néhány meghatározó posztot megfelelő emberekkel betölteni. A rizikó sem lehet túl nagy, hiszen az egyetemi tanárok kinevezésükkor nálunk is már rendszerint betöltötték negyvenötödik életévüket. Abból pedig, amit valaki 45 éves koráig produkált, elég nagy biztonsággal lehet arra következtetni, hogy mire lesz képes ezután.

MÁ: Azt azért nyilván nem gondolod, hogy ezzel a monolitikus építészképzésünk minden problémája megoldható?

PK: Ennek a monolitikus képzésnek a kiegyensúlyozására az ötvenes évek eleje óta — rövid megszakítással — folyamatosan működik a MÉSZ Mesteriskolája. Ennek mintájára a szerkezettervezésnek és az urbanisztikának is megvan már a hasonló intézménye, az utóbbi a MUT-nál. A Mesteriskolában a MÉSZ elnöksége két-egyes ciklusokra választja a mestereket. Ez persze sokkal rugalmasabban követi akár a divat változását is, mint az egyetemet. A mi szakmánk területén rangosabb dolog alkotással a mester rangot kiérdemelni, mint tudományos fokozattér kutatómunkának nevezett információfeldolgozást végezni. És bár nyilvánvaló, hogy egy ilyen

nyitottabb intézménynek is megvannak a maga sajátos problémái, a mi szakmánk területén ezt többre becsüljük a Mérnöktovábbképző Intézet keretében folyó egyéb, más szakágakban rangosabbnak tartott hagyományos posztgraduális képzésformáknál, amit a tervező intézetekben inkább csak a munkahelyek személyzeti osztálya tart számon. De az egységes oklevelet adó képzés keretében is a hallgatók harmadéves korukra már a tantervtől függetlenül is igencsak specializálják magukat. Már mi is specializáltuk magunkat annak idején. Ezt most a tanrendbe beépített elvben négy ágazat, a választható tárgyak, szakkörök, tudományos diákköri munkák és hallgatói pályázatok is elősegítik. És ehhez jönnek még a Bercsényi Kollégium igen spontán rendezvényei. A kollégium kiadványai között különösen nagy jelentőségűek azok, amelyek a legfrissebb irányzatoknak — ha tetszik divatoknak — publicisztikáját magyar fordításban kínálják a különben túlzottan egy nyelvű hallgatóknak.

MÁ: Ezzel elérkeztünk az általad sokat panasztolt nyelvi és geo-politikai elszigeteltség problémájához.

PK: Ezen remélhetőleg sokat segíthet majd a már második évébe lépő angol nyelvű párhuzamos képzés. Az 1985–86-os tanévben már bármely magyar hallgató — ha megfelelő nyelvtudással rendelkezik — kérheti, hogy pl. a második évet az angol nyelvű csatornában végezhesse, aztán a harmadikat majd ismét a magyaron.

MÁ: Ezt mindenképpen komoly „nyitás”-nak érzem és máris megvalósult. Mint ahogy az 1983 óta két évenként megrendezésre kerülő Ráckevei Nemzetközi Alkotótábor is annak számít. Nagyon jó hatást tett a látogatókra az a jól összehangolt munka, amelynek keretében négy földrészt 14 országból összeverbuválódtatott 30 külföldi hallgató és fiatal építész 25 magyar diákkal kilenc munkacsoporthoz dolgozta ki javaslatait Ráckeve környezeti torzulásainak gyógyítására. A 12 mester — fele hazai, fele külföldi, akik egy része magyar származású — összevágatásánál is látom, gondod volt rá, hogy a CIAM-Team X — Le Carré Bleu „öreg funkcionalistáitól” a „divatos irányzatokig” — ahogy tréfásan neveztétek egymást vagy magukat — sokféle szint kínál a tábor résztvevőinek. És mindenki talált egyéniségének megfelelő feladatot. A helyreállított Savoyai kastély igazán kitűnő környezetet biztosít ilyen rendezvények számára.

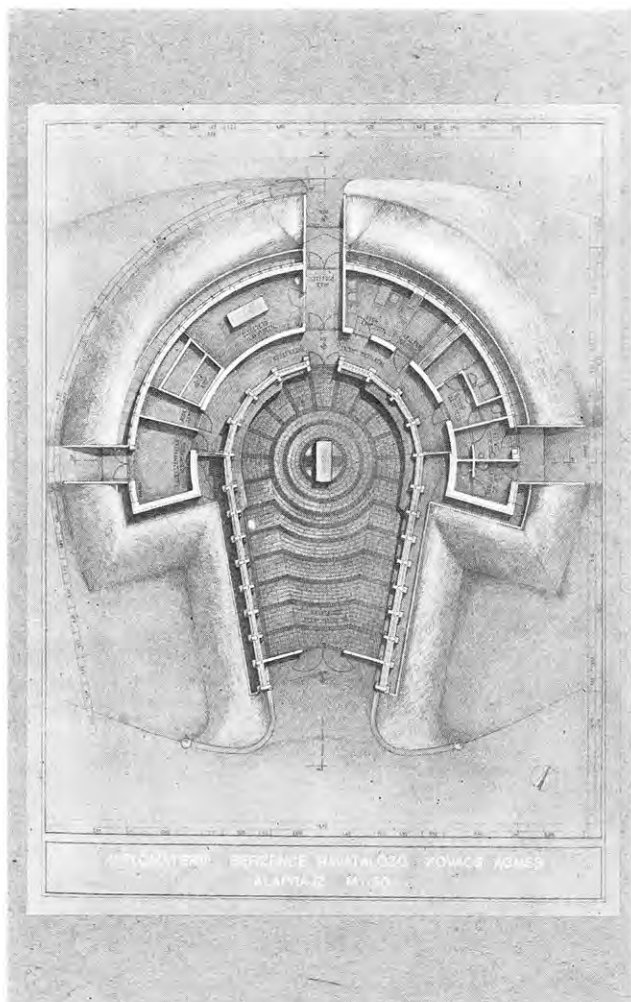
PK: Ezt igyekeztünk kihasználni, amióta a gondos restaurálás és szponzoraink megteremtették a lehetőségét annak, hogy itt is igyekezzünk pótolni az építészkutatás hiányosságait, a tananyagunk azt a harmadik részét, ami a megrendelővel, a használóval való kapcsolatot oktatná, és ami gyakorlatilag majdnem mindenütt hiányzik a tantervekből. 1983-ban az építész és megrendelője, az épület használója közötti kapcsolat volt a vezérgondolat. Az a kapcsolat, amely a nagy építési konjunkció idején az építész és a központi beruházó szervezet közötti kapcsolatra zsugorodott. Azonkívül a háztáji intenzív mezőgazdaság és állattenyésztés extenzív beépítésű területeinek telepítési modelljét dolgoztuk ki, ami a ráckevei Aranykálász MGT SZ szervezésében rövidesen meg is valósulhat. Most, a környezetnek a minimális beavatkozással való gyógyítása volt a téma. Hogy Peter Smithson példáját használjam, úgy ahogy az akupunktúra mesterei teszik, akik tudják, hogy hova kell szúrni az aranytüvel, hogy a beteg szervezet meggyógyuljon.

MÁ: Ezt gondolom, épp a fiatal építészekkel lehetett nehéz elfogadtatni, hiszen minden bizonnyal azzal a vágyal érkeztek az alkotótáborba, hogy tudásuk teljes tárházának minél nagyobb részét bemutathassák.

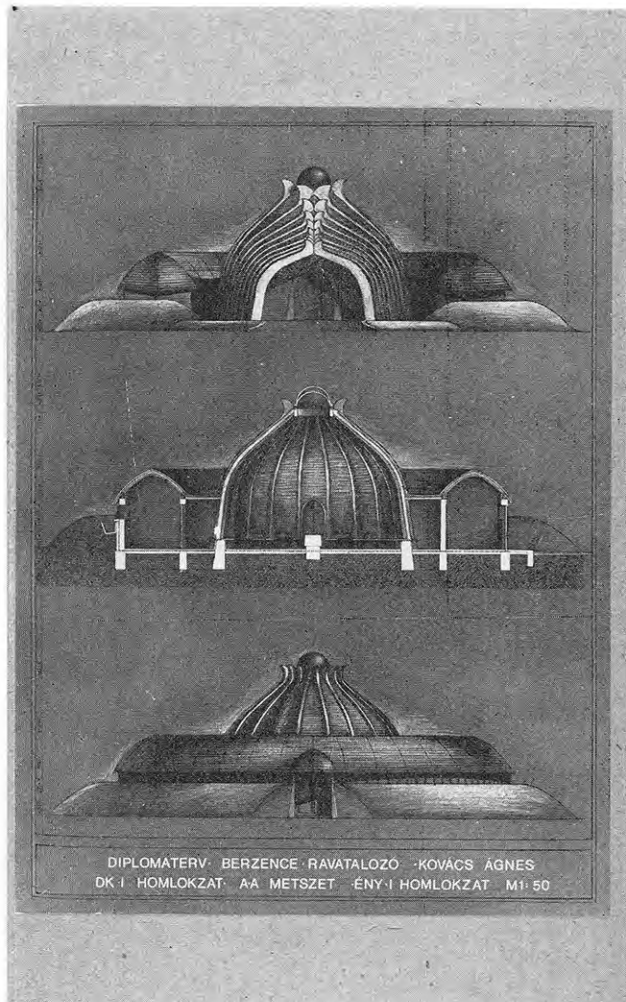
PK: De úgy érzem, sikerült.

MÁ: Szóval úgy hiszed, hogy nálunk most jó irányban halad az építészkutatás.

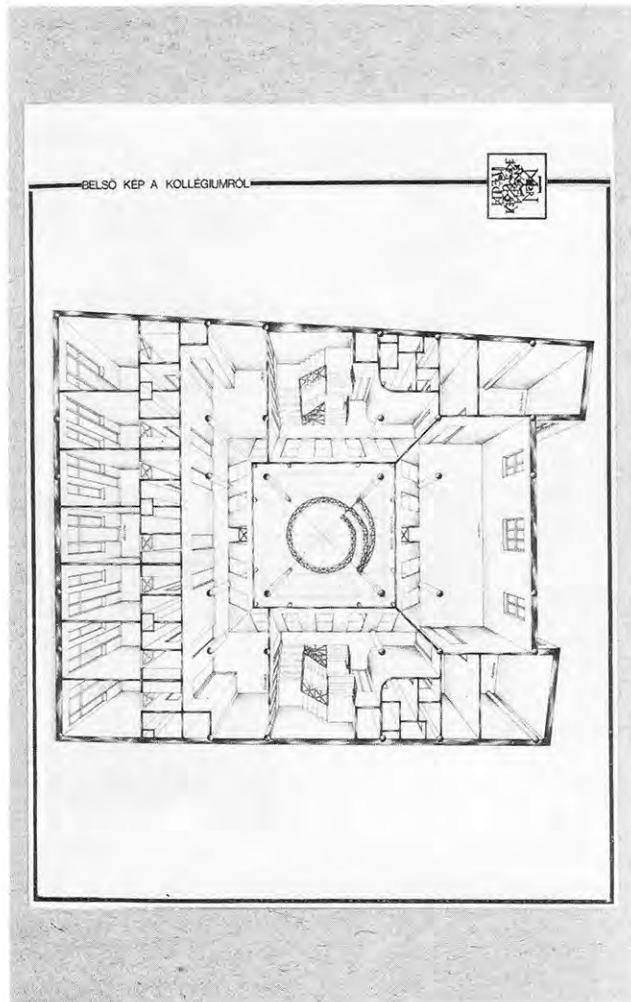
PK: Szándékunk mindenképpen az, hogy jó irányba mozduljon, de sajnos, ez nagyon sok mindenfélén múlik. Beszélgetésünket azzal kezdtük, hogy nemcsak az építészkutatás van válságban, hanem egész társadalmunk, egész intézményrendszerünk is. Éspedig újra csak világszerte. Az értérendek jelenlegi átalakulása a műszaki alkotás vagy éppen az oktatás rangjának olyan elértéktelenedését eredményezheti, ami hosszú távon is nehezen jövetehető károkat idézhet elő. A mi gondunk az, hogy ez most nálunk is valóságos veszély.

3

4

**Ravatalozó
(Diplomaterv 1985)**

Halál — haló — háló — hála
Halál — hal — hall — hull — hulla
Halál — hal — halott — hallott
halhatatlan — hallhatatlan

Régi falusi temetősor a halott első ravatala a tisztaszoba volt. Itt búcsúztak el tőle a családtagok, a rokonok. A második ravatalán (már nem belső, de még nem külső térben) az udvaron, a barátok, ismerősök köszöntek el tőle. A harmadik, utolsó ravatala a temető házában volt, ahol e világtól búcsúztatták el, gondolván, hogy a halál nem azonos a pusztulással, hanem az egy újlétebe való fordulás.

A sírkő és a kopjafa is erről mesél. A test, e világ szimbóluma az alvilágba kerül, ezt jelöli a földbe ástott fejfa alsó része, amely embert formáz. A középső világban marad a neve, a cselekedete, a birtoka, amely most már nélküle él tovább. Ez olvasható a fejfa közbülső részén. A felső világba kerül az ember lelke, amely nem pusztulhat el. Ezért kerül a kopjafa csúcsára az örök élet szimbóluma: a lótusz-tulipán virág, és a sírkövekre a feltámadás keresztény jele: a kereszt.

Kovács Ágnes

**Képzőművész diákok
kollégiuma,
Budapest, Kmetty u. 21.
(Diplomaterv 1985)**

A terv a terület és a program välös kiindulási pontján keresztül próbál meg a Képzőművészeti Főiskola életviteléhez igazodó, annak igényeit kielégítő életteret adni:

A közösség előtt is megnyíló közönségi, kiállító tereket, az ehhez csatlakozó kapcsolatok kialakítását lehetővé tevő vetítés-vita terem és zene-tánc terem stb.

Egyéni és csoportos-munkára alkalmas, az otthoni alkotás lehetőségét megteremtő műhelyeket, műtermeket.

Körülhatárolt, meghatározott helyre való visszavonulást biztosító lakóegységeket.

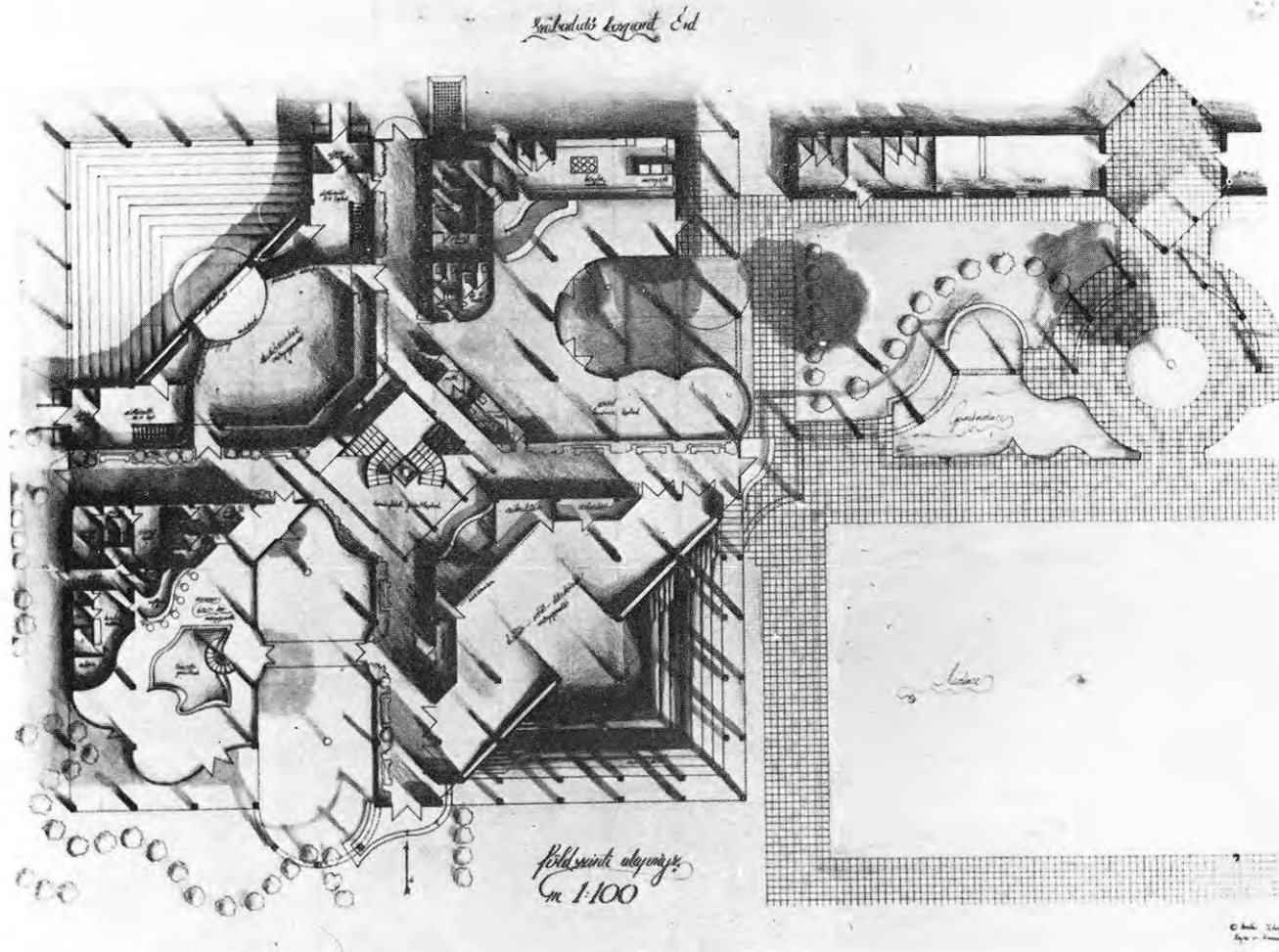
A kommunikáció és az izoláció által meghatározott igényt követve az épület felépítése: az alsó három szint összenyitott légtérrel üvegtető fedé, a lakórész nyitott belső udvara köré szerveződik. Az utcai homlokzat — a zártsorú utca szomszédos épületeihez alkalmazkodva — plasztikájával, függőleges ritmusával követi a foghíj-beépítés szabályait, a ház rendeltetéséből, belső törvényszerűségeiből adódó eszköztárral, formavilággal. A homlokzati sík elé függesztett fal és az előtte átlósan végigmenő demonstrációs lépcső olyan köztes teret eredményez, mely által a homlokzat — csak szigorú értelemben vett — térelhatároló szerepe megszűnik, és a belső funkció szűrődik át rajta. (A formai kapcsolat az enteriőrben és a külsőben egyaránt megtalálható elemek által jön létre.)

Dankó Zsófia

1—2. Ravatalozó, Berzence. Kovács Ágnes diplomaterve, 1985
3—4. Képzőművész diákok kollégiuma, Budapest. Dankó Zsófia diplomaterve, 1985

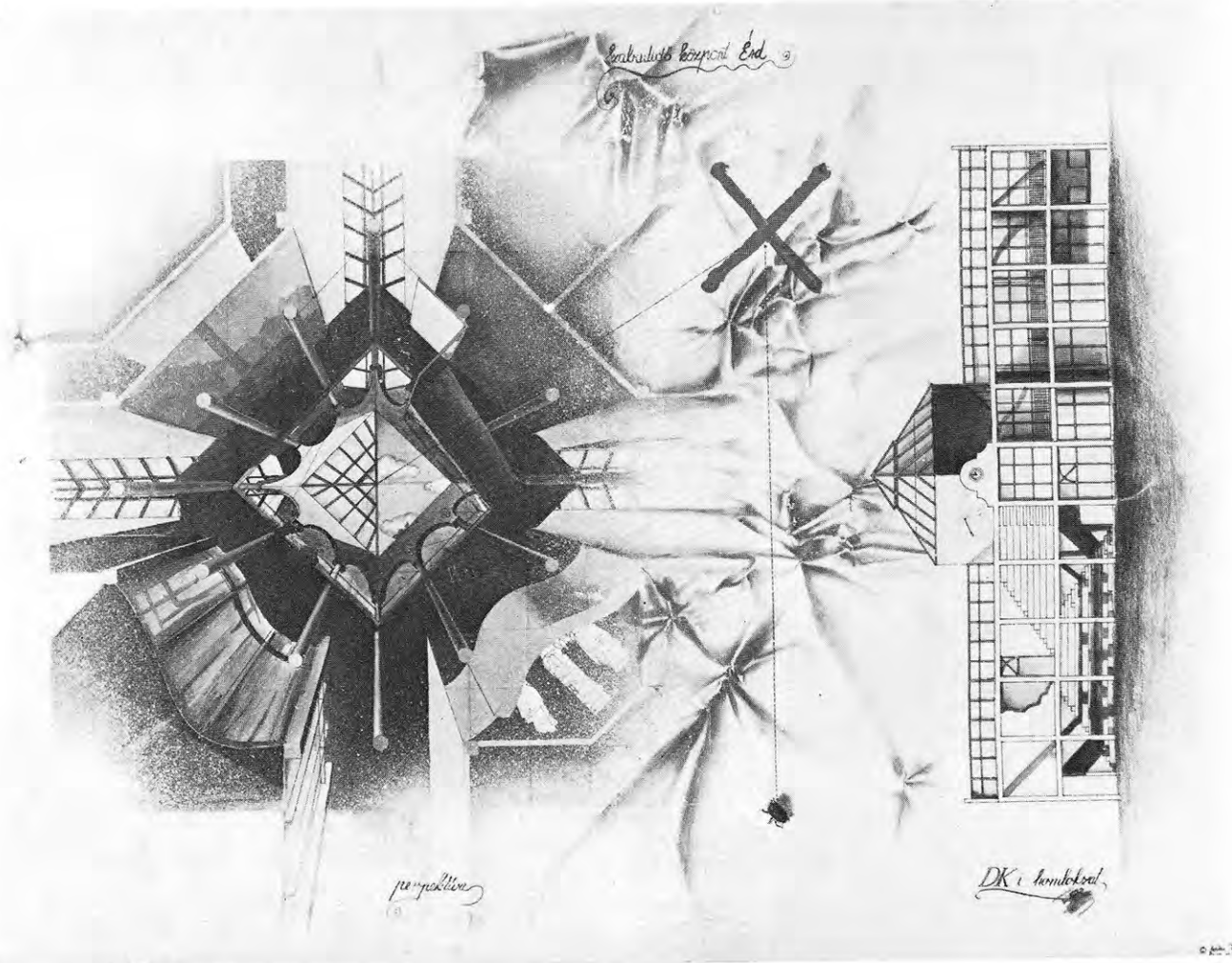
1—2. Mortuary building, Berzence. Ágnes Kovács' diploma work, 1985
3—4. Hostel for students of art, Budapest. Zsófia Dankó's diploma work, 1985

Szabadidőközpont, Érd
(Hallgatói terv 1981)

2

1

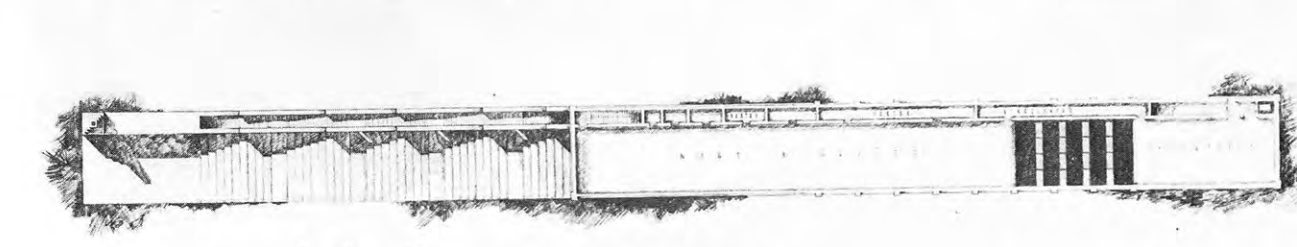
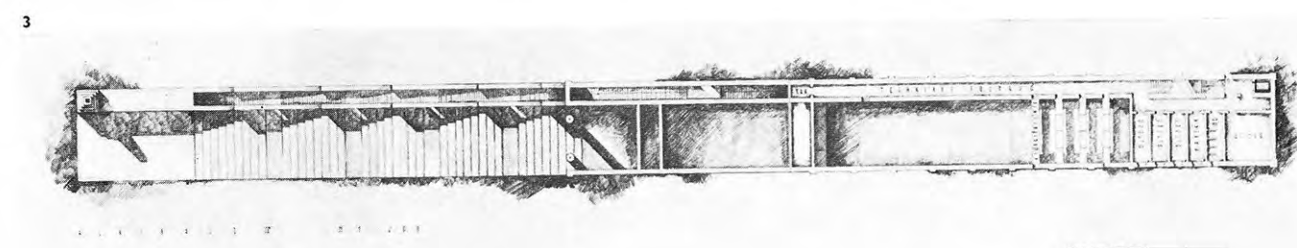
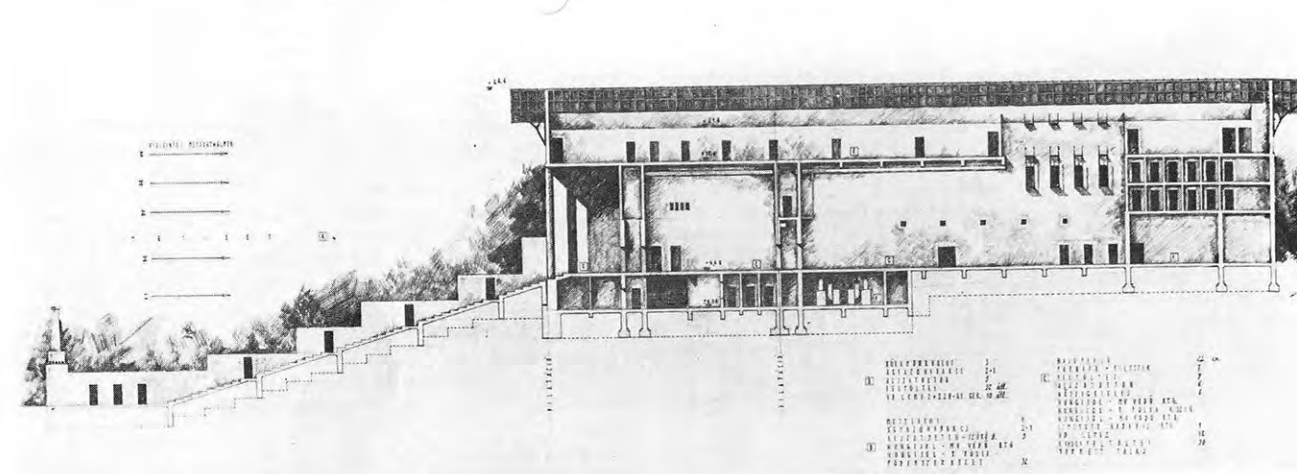
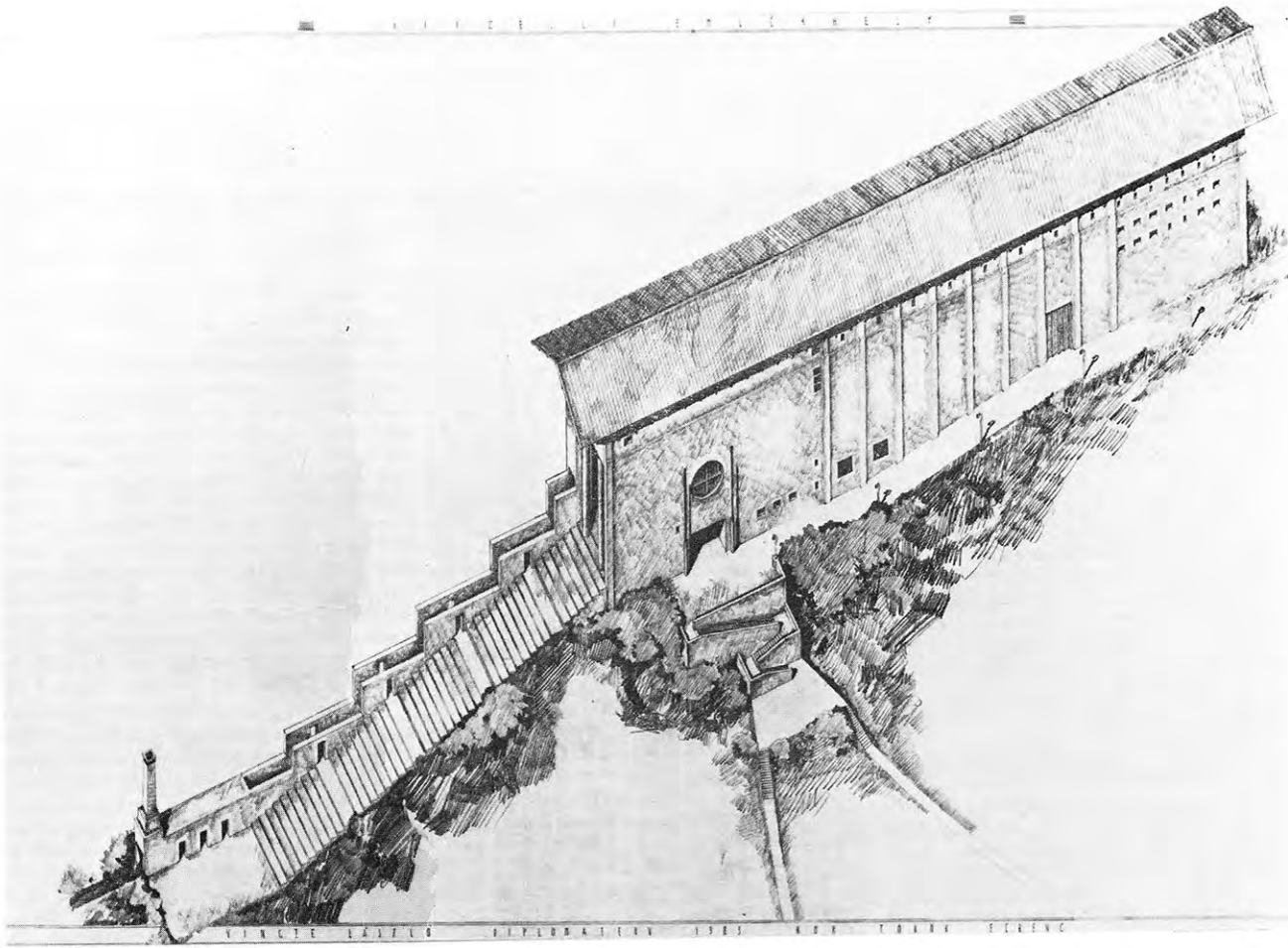

1—2. Szabadidőközpont, Érd. Szalai
Tibor terve 1981

1—2. Leisure centre in Érd. Project
by Tibor Szalai 1981

Kiscelli emlékhely,
(Diplomaterv 1983)

1—3. Kiscelli emlékhely. Vincze László diplomaterve, 1983

1—3. Memorial at Kiscell. László Vincze's diploma work, 1983

A lakóépülettervezés oktatása a Budapesti Műszaki Egyetemen

Minden társadalom elvárja egyetemeitől, hogy megalapozott tudással rendelkező, a szakmai fejlődés lehetőségét érzékelő, annak megvalósítását vállaló és egyetemi tanulmányaik befejeztével munkába állítható szakembereket képezzenek. Ezek az igények jórészt meghatározzák az oktatás tartalmát, befolyásolják módszerét, sőt érintik szervezeti rendszerét is. A szakterület társadalmi szerepének és megítélésének, a gazdasági és technikai változásoknak a figyelembevétele nélkül nem határozható meg a képzési cél, s még kevésbé alakítható ki erre alkalmas tanterv.

Az építészetben zajló változások, az emberi környezet javításáért kibontakozott világméretű mozgalom és az eddigiektől eltérő hazai társadalmi-gazdasági folyamatok az építészképzéssel szemben új igényeket támasztanak. Különösen néhány szakmai részterületet érintenek érzékenyen ezek az érzékelhető, kimutatható, vagy már hatásokban felmérhető változások. A tervezés-oktatás keretén belül mindez a lakóépületek tervezését is befolyásolta.

Az említettek hatására különböző területeken új értékrendek alakultak ki, amelyek a szakterület számos, eddig általánosan alkalmazott, esetenként helyi gyakorlat alapján kötött elveit és módjait változtatják meg. Ebben a folyamatban olyan célok devalválódtak, amelyeknek korábban társadalompolitikai és gazdaságpolitikai jelentőségük volt. Így többek között a szociális lakásberuházást arányaiban megelőzte a magánlakásépítés — annak tervezési, műszaki-technológiai kihatásaival. A lakásgazdálkodásban fokozatosan teret nyerő piaci mechanizmus hatására a lakásépítésben az ár és a költség mellett meghatározó szerepet kap az érték — az ipari minőségén túl a használati, kulturális, szellemi érték, ami olyan minőségi többletigényt támaszt, aminek kielégítéséhez a tervezés színvonalának emelése szükséges.

A környezet minőségi értékeinek fejlesztése a lakókörnyezet humán tartalmának növelését, a lakások és a településkörnyezet viszonyának gazdagabbá tételét igényli. Nem látszik kielégítőnek a jövőben a szociológiai háztartási modell alapján kialakított lakások sorozatgyártása. Meghatározóbbá válik a használó (mely mindinkább az építető) igényeire szabott lakás és a környezet megváltozott kapcsolata. Minden

valószínűség szerint növekszik a tipológiai-lag ismert lakásformák nagyobb választékot eredményező alkalmazása.

A polarizáltabb lakásépítés az építőipar rugalmasságát is tágítja, a kötöttebb technológiai rendszerekből a változatosabb lakásigények kielégítésére alkalmas technológiák használatára serkenti, mindez gazdagabb lehetőséget kínál az igényesebb lakásépítés fejlesztéséhez.

A társadalmi, anyagi és kulturális növekedés fokozza az építészetrel szembeni igényességet. A lakótelepekkel, a lakóépületekkel szemben megnyilvánuló társadalmi kritikák szenvedélyesen emelnek szót az alkalmazott technológia építésztorzító hatása miatt. Feltehetően az érték-érdekeltségű lakásépítés kikényszeríti az építőipar és a háttérpar alkalmazkodóképességét, de ehhez a tervezésnek előbb ki kell alakítania a követelmények megújított értékrendjét.

A több évtizede folyó tömeges lakásépítés mellett elmaradt lakásfelújítás és korszerűsítés ma már súlyos terheket hárít a lakásgazdálkodásra. Az oktatásnak jelentős tennivalói vannak a szakemberek felkészítésében, a régi szerkezetek, technológiák diagnosztizálásában és terápiáinak meghatározásában — a felújítás humanizálásában.

A lakóépülettervezés oktatásának a felmérhető célok mellett szembe kell néznie azokkal a belső kötöttségekkel, amelyeket a tanulmányi idő és a tantervi keret határoz meg. Mindarra, amit a lakástervezésben életben tanulni kell — életmód, életvitel, szociológia, műszaki tervezés, környezet stb. — a tanterv egy szemesztert, begyakorlására — a tervezésre — két szemesztert biztosíthat. Ez idő alatt a lakástipológiában ismert lakásformák egy-egy példájának megtervezésére nem is nyílik mód. A tanulmányi rendszerben egymásra épülő szakmai tárgyak sorrendje sem teszi lehetővé, hogy az épülettervezés kezdetén — a lakástervezés folyamatában — a hallgatók épületszerkezeti, tartószerkezeti, épületgépészeti, kivitelezési, városrendezési ismeretekre támaszkodjanak.

Az 1985-86-os tanévvel bevezetett korszerűsített tanterv ezért, illetve a képzési cél teljesítési szintjének emelése érdekében több új elemet tartalmaz. A Lakóépülettervezési Tanszék pedig a tantárgyfejlesztés

keretében tett további kezdeményezéseket.

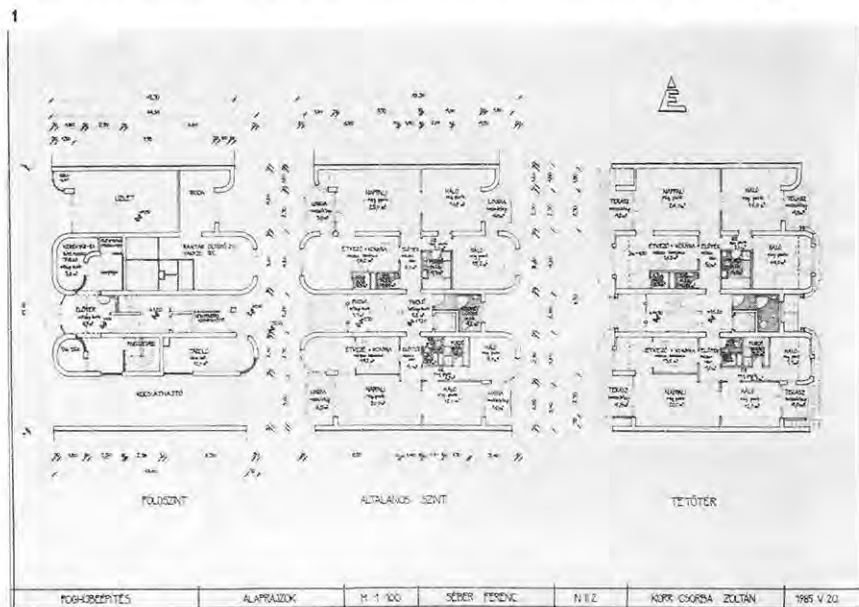
A tervezés-oktatás az első év második félévében „Az építészet alapjai” c. tárgy gyakorlatával kezdődik. Ennek keretében olyan feladatokat oldanak meg a hallgatók, amelyeken keresztül közvetlenül érzékelhetik a funkció, a szerkezet és a forma egymásra hatását, elsajátíthatják az építési gondolkodást. Ezek a kis feladatok (magasles, ornitológus megfigyelőhelye, halászkunyhó, könyv- és virágpavilon stb.) magas követelményeket támasztanak a tervezés-tanulás kezdetén.

A második év első félévében, heti két órában a lakóépülettervezés elméleti oktatása segíti a felkészülést. A hallgatók megismerkednek a lakásnak és környezetének tervezési kérdéseivel, a különböző tipológiai rendszerű lakásokkal, belsőépítészeti alapismeretekkel, lakásszociológiai, lakáspolitikai összefüggésekkel.

Az ezzel párhuzamosan folyó lakóépülettervezési gyakorlaton heti 7 órában (a 3—4. szemeszterben) félévenként két-két tervet készítenek és három-három, zárthelyi keretében készülő lakástípust terveznek. Így mód nyílik arra, hogy a két szemesztert átfogó lakástervezési tanulmányok során a 3. félévben szabadon álló családi házat, csoportos családi ház-egységet tervezzenek különböző programok és a környezet figyelembevételeivel; egy család — több generációs család számára alkalmas lakásokat, egy- illetve kétszintes megoldásban, sík vagy lejtős terepen. A 4. félévben megismerkedhetnek a többszintes, többlakásos lakóépületek tipológiai rendszerével. Ennek során társasházat, fogatolt vagy folyosós többlakásos lakóépületet, teraszházat, illetve foghíj-beépítést terveznek.

A további tervezési tanulmányok során a 8. és 9. félévben a választható komplex tervezés keretében mélyíthetik el a lakástervezési ismereteiket. Tapasztalat szerint az évfolyamok csaknem egyharmada választja a lakásépítés tervezést a komplex tervezés keretében. Ez után már csak a diplomaterv nyújthat ilyen irányú ismeretgyarapítást.

Belátható, hogy a tantervben meghatározott idő korlátozott lehetőséget biztosít a lakástervezés átfogó ismereteinek és gyakorlatának megszerzésére. Ezért az új tanterv szerint a választható, illetve fakultatív

1—2. Foghíjbeépítés többszintes, többlakásos lakóépülettel. Séber Ferenc terve, II. évfolyam

1—2. Project of a multistoreyed apartment building between two existing houses. Ferenc Séber's drawings, IIInd year

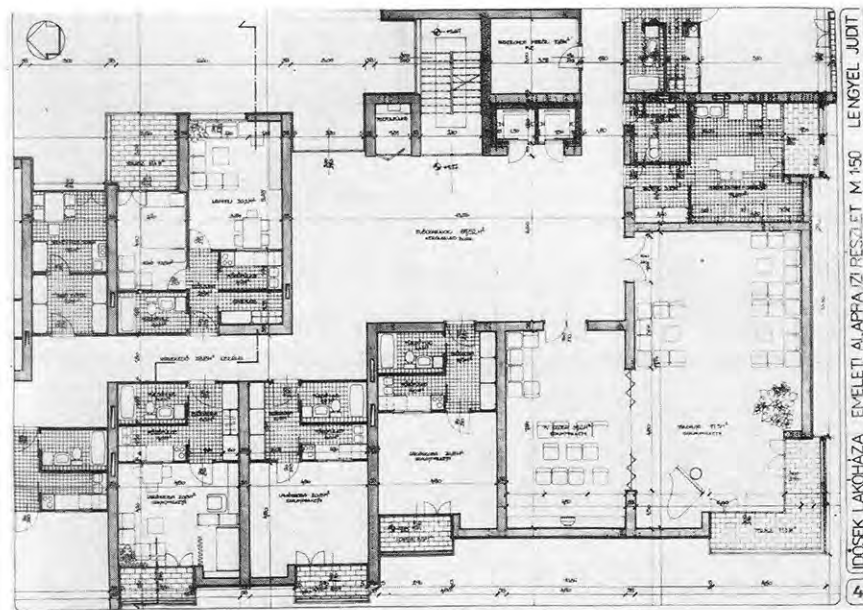
szakirányú képzés is lehetséges. Az egységes építész-mérnök-képzés keretében szakirányú modulok bevezetését tervezi a Kar, közöttük a lakóépülettervezést önálló irányként. Ennek indítására az 1987–88-as tanévben kerül sor.

A lakásépítésünk rendszerében kialakult körülmények tovább növelték az oktatás felelősségét. Ma már látható, hogy lakásépítésünk jövőbeli alakulása nagymértékben a magánlakás-építés tervezésében résztvevő kis tervezőszervezetek és magántervezők felkészültségén múlik. Az általános és magasabb szintű felkészülés elősegítése érdekében javasoltuk az egyetemi tanulmányok után a szakmérnöki képzés programjában lakóépülettervezői szakmérnöki szak indítását. Ennek azonban csak akkor van realitása, ha a tervezési jogosultság elbírálásánál az eredményes szakmérnöki képesítés elismerésre kerül és annak birtokában előbb nyerhet jogosultságot az arra pályázó.

A tervezés sokrétű ismeretigénye és főként a szükséges tapasztalatok gazdagsága joggal igényli a tervezés-oktatás elmélyült személyi oktató-hallgatói kapcsolatokra épülő rendszerét. A kar gyakorlata szerint a szakma tekintélyes képviselői más intézményeknél dolgozó építészek, belsőépítészek, kertépítő mérnökök stb. vesznek részt a tervezés-oktatásban. A nagyobb spektrumú oktatói szemlélet növeli a kreatív készség kibontakozását, alkalmat ad a feladatok megoldásának különböző megközelítéseire és maradandó kapcsolatokat alakít ki.

A Tanszék az aktuális szakmai kérdések figyelemmel kísérése, valamint a szakterület eredményeinek az oktatásban mielőbbi felhasználása érdekében több intézménnyel kötött együttműködési megállapodást. Tartós és kölcsönösen eredményes kapcsolat alakult ki a Lakó- és Kommunális Épületeket Tervező Vállalattal, a Fővárosi Tanács Beruházási Főosztályával, a Budapesti Városépítési Tervező Vállalattal, a Tervezésfejlesztési és Technikai Építészeti Intézettel, és a Dél-magyarországi Tervező Vállalattal. Ezek a kapcsolatok elősegítik a megújuló szakmai követelmények áramlását az egyetem és a gyakorlati feladatokat ellátó intézmények között és jelentős mértékben hozzájárulnak a lakóépület-tervezés oktatásának fejlesztéséhez.

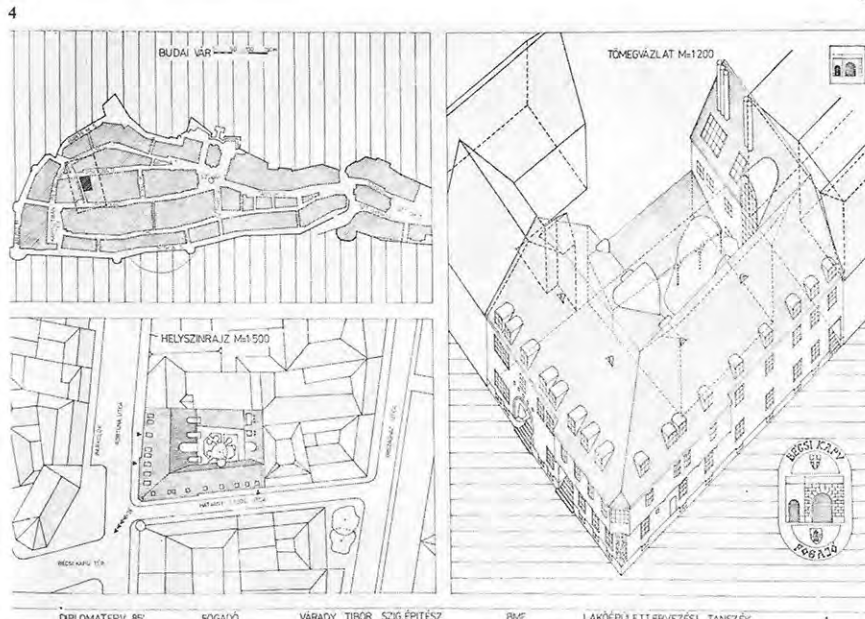
Pongrácz Pál

3 IDŐSEK LAKÓHÁZA EMELETI ALAPRAJZI RÉSZELET M 1:50 LÉNYELET JUDIT

3. Idősek lakóháza. Emelet alaprajz és lakások. Lengyel Judit terve, komplex tervezés IV—V. évfolyam

3. Apartment building for elderly tenants. First storey plan and apartments. Judit Lengyel's IV—Vth year project

4 BUDAI VÁR HELYSZÍNRAJZ M 1:500 TÖMEGÁBRÁZLAT M 1:200 DIPLOMATERV 85' FOGADÓ VÁRADY TIBOR SZIG-ÉPÍTÉSZ BME LAKÓÉPÜLETTERVEZÉSI TANSZÉK

4—5. Fogadó a Fortuna u.—Hatvány u. sarkán, Budapest I. Várady Tibor diplomaterve

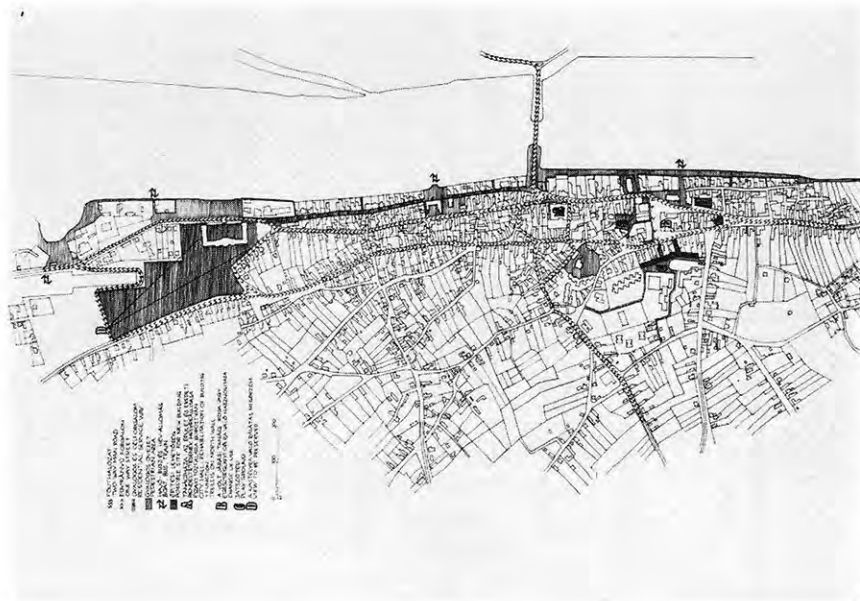
4—5. Project of an inn at the corner of Fortuna and Hatvány streets, Budapest. Tibor Várady's diploma work

DIPLOMATERV 85' FOGADÓ VÁRADY TIBOR SZIG-ÉPÍTÉSZ BME LAKÓÉPÜLETTERVEZÉSI TANSZÉK

Műtét helyett akupunktúra az urbanisztikában

A minimális beavatkozás stratégiája

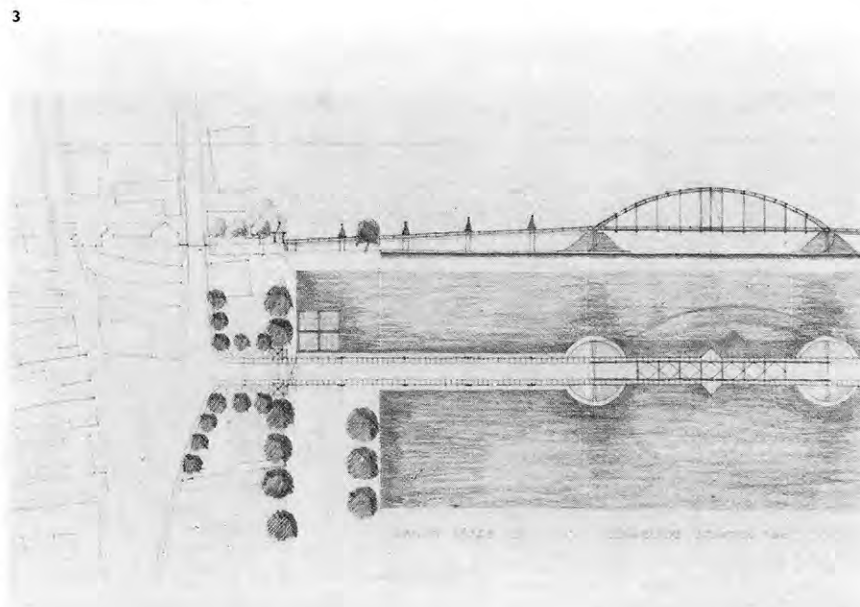
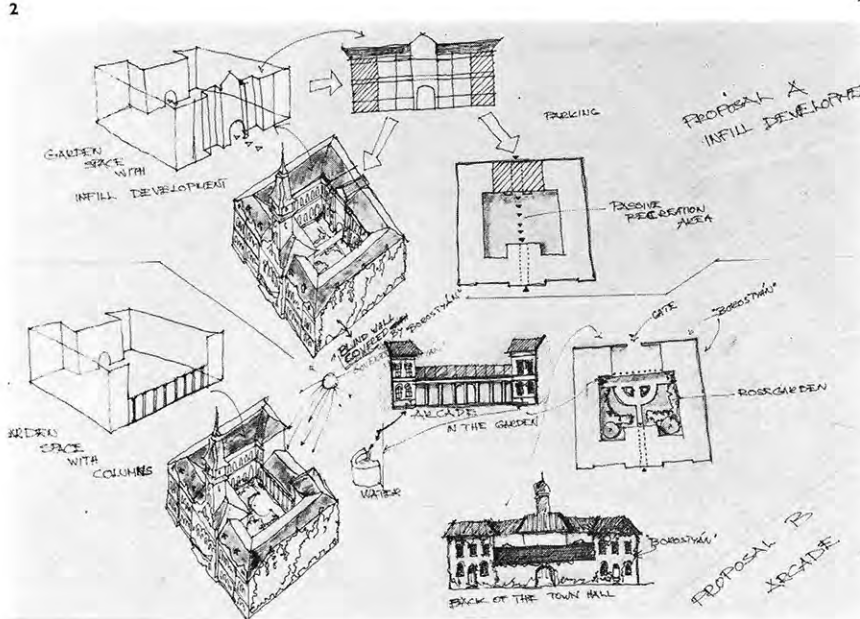
A Budapesti Műszaki Egyetem és a Magyar Építőművészek Szövetsége másodszer rendezte meg az idén — két évenként tervezett alkotótáborát a ráckevei egykori Savoyai kastélyban. A Budapestet, Szentendrét, a visegrádi Mogyoróhegyi Campinget, Kecskemétet és Bugacot bemutató kirándulások után a meghívott stúdióvezetők (Alison és Peter Smithson — London, André Schimmerling — Montpellier, Matti Mäkinen — Espoo, Thomas Kálmán — Toronto, Schömer András — Drottningholm, valamint Bodonyi Csaba, Makovecz Imre, Callmeyer Ferenc, Bitó János és Polónyi Károly a sokfelől érkezett építészhallgatók és friss diplomások tíz munkacsoportban Ráckeve sérült területének gyógyítására készítettek javaslatot. Ezt a beszámolót a tizedik, négy fős „zéró” — csoportunk esténként írt naplója alapján állítottam össze, melynek legelső, angol nyelvű változatát — a Peter Smithson által fogalmazott összefoglalás kivételével — Alison Smithson szövegezte.

Polónyi Károly

1985. jún. 26. kedd, A. M. S.:

A 0 csoport feladata, hogy: megteremtse a kapcsolatot a környezet eltorzulásának megállítását célul tűző különféle tanulmányok között; kidolgozza az irányelveket; a terület gyógyításának általános elveivel és azoknak az egymást részben átfedő területeknek a minősítésével foglalkozzon, amelyekre az egyes munkacsoportok részletes tanulmányokat készítenek.

Amikor Szentendrét látogattunk, az Alkotótábor résztvevői közül többen kifejezetten örültek, hogy nekünk nem egy ilyen, a turisták szórakoztatására üzemeltetett játékvarossal van dolgunk. Jobban szeretjük Ráckeve csendes mindennapiságát — mondták — amelyet ipari-mezőgazdasági településnek minősíthetünk, amelyek a Dunaág mellett elhúzódo sávja városfalak nélkül is jól meghatározott terület. Szeretnénk, ha a helynek ebből a csendes kisvárosi jellegéből minél többet megőrizhetnénk. Szívesen látjuk üdülőhelyi szerepkörét is, főleg mint a horgászok kedvelt pihenőhelyét. Szürke, jellegtelennek látszó felszíne egy védő hámréteggel ér fel, amely nem teszi túlzottan vonzóvá. Ugyanakkor az új kertvárosi villák a mai társadalom egész másfajta törekvéseit mutatják. Ezek a sorra megvalósuló egyéni ambíciók most szinte szét-

1. A 0. csoport (Alison Smithson, GB; Polónyi Károly, H) javaslata a városközpont forgalmának lecsendesítésére
2. 2. csoport (Matti Mäkinen, SF): Vázlat a Városháza rehabilitációjára. Liisa Kanerva, SF
3. 3. csoport (Matti Mäkinen, SF): Javaslata a Duna-híd gyalogjáróval való bővítésére. Stefan Ötl, D, Jürgen Hermann, D.

1. 0 group's (Alison Smithson, GB; Károly Polónyi, H) proposal for traffic diversion from the town centre
2. 2nd group (Matti Mäkinen, SF): Sketch for the rehabilitation of the Town-Hall. Liisa Kanerva, SF
3. 3rd group (Matti Mäkinen, SF): Proposal for extending the Danube bridge by a pedestrian walkway. Stefan Ötl, D, Jürgen Hermann, D.

rombolják a település szövetét. A helybeliek itt — mondhatjuk az ország lakosságának nagy többsége is — ezt olyan fejlődésnek érzi, amelyet az új idők szele diktál. Különben nem építenék ezeket a villákat, előkertekkel, vasrácsos kerítésekkel úgy, ahogy ezt ma szinte mindenütt teszik a két háború közötti francia kertvárosok mintájára.

Ráckevét eddig is nagyon sok építész segítette egyéni ötletekkel, elképzelésekkel. Ezen a héten itt azért jöttünk össze, hogy közös munkával egyeztetett, egymáshoz kapcsolódó, összehangolt javaslatokat dolgozzunk ki. Ideérkezésünk az erre a közös munkára való elszánásunkat, az egyes munkacsoportok közötti kapcsolatok megteremtésének szándékát jelzi. Csupán társadalmi jellegű kapcsolatok nem sokat segíthetnek Ráckeven. Az összekapcsolódás a valóban közös munka, a kölcsönhatások fogadása, reagálása, a nyílt párbeszéd nálunk nagyon ritkán jön létre, mert az építészek között valahogy nem fejlődött ki a kapcsolatteremtés iránti készség. Egy helynek a jellegzetességét pedig nem lehet a kapcsolatok iránti érzékenység nélkül megteremteni vagy megújítani.

Most, itt keressük a hely valóságos használati értékét és nem azokat a trükköket, amelyek szép rajzokat eredményeznek. Nem volna jó, ha mi is egy olyan széles körű áruválasztékkal állnánk elő, mint a tervpályázatok zárójelentése, amelyből mindenki kiválaszhatja a kedvére valót... Jó volna, ha javaslatainkkal egyetérthetne a lakosság minél nagyobb része. A lakók valóságos igényeihez kell igazodnunk és nem az építész szentimentális ragaszkodásához, bizonyos olyan jegyekhez, amelyekkel a szemünk előtt valószínűleg úgyszólván eltűnő régi településképeket kívánna megőrizni. Az elmúlt 20 év építési konjunktúrája visszafordíthatatlanul megváltoztatta településeink arculatát. A családiház-építés esetében pedig még mindig tart ez a konjunktúra. Ha a történelemhez kívánunk kapcsolódni, nem stílusjegyekhez kell kötődnünk, hanem a lakók azon képességeihez, amelyekkel egy ma jól lakható várost teremthetnek maguknak. Azokhoz a képességekhez, amikkel kialakíthatók vagy megújíthatók mai törekvéseiknek megfelelő kapcsolataik. Minősíthetjük bár szerencsétlennek azokat az új villákat, amelyek telepü-

léseink megszokott képét tönkretették, de tudomásul kell vennünk, hogy ezek egy újfajta energiát testesítenek meg.

A 0 csoport előbb főleg kérdezni kíván. Kérdéseink egy része talán kívül esik illetékességünkön, de hisszük, hogy ezek is a meglévő vagy potenciális problémák magyarázatához vezethetnek. Jelzéseket, javaslatokat, ötleteket várunk mindenkitől. Irányelveinknek azt kell elősegíteniük, hogy Ráckeve önmaga lehessen. Szüksége van erőforrásainak megújítására, hogy folytathassa mindennapjait, ami nem az idegenforgalom fokozását, hanem a nyugodt élet alternatíváját kínálja.

jún. 27. szerda, A. M. S.

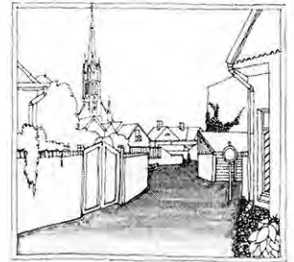
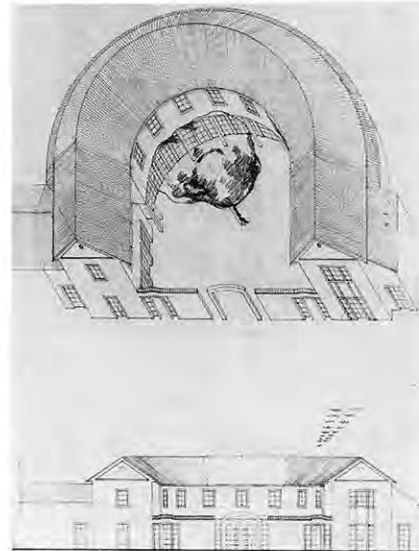
A 0 csoport elkészítette első vázlatát a gépkocsiközlekedés egyirányúsítására. A Kosuth utca jelenleg egyirányúsított közlekedési rendjét egy utcával nyugatra toltuk és azt a hídfőtől északra is továbbvezettük. Ezen és az ezzel párhuzamos ellenirányú utcán a forgalom lecsendesítése, a gyalogjárda kiszélesítése és a közlekedési igények kielégítése miatt kivágott fasorok újratelepítése talán a legfontosabb tennivaló Ráckeven. Ezt az É-D-i irányú egyirányúsított utcapárt kiegészítettük egy K-Ny-i, ugyancsak egyirányúsított utcapárral. Bár az érvényes részletes rendezési tervben előirányozott útátvágás itt könnyen megvalósítható, mi mégis a meglévő utcák használata mellett szavazunk. Nem csak azért, mert így a hídról gépkocsival érkezők szembefordulnak a városháza látványával, hanem azért is, mert mindenképpen szerencsétlen dolog lyukat vágni a város szövetébe.

A katolikus templom körüli Szent István tér és a Savoyai kastély között a hídfőnél épült városháza Ráckeve identitását, a városzerkezetet leginkább meghatározó három gyűjtőpont egyike. Ráadásul az egyházi és a földesúri hatalom emléke mellett épp a polgárság erejének jelképe. Ráckeve tanácsa ez év januárjában ugyan átköltözött az akkor megszüntetett járási tanács sokkal jellegtelenebb irodaépületébe, de ezzel a várost jelképező városháza karbantartásának és tatarozásának problémája nem oldódott meg. A városi tanács helye a városházán van, amely a hídfőnél jelzi, hogy Ráckeve érkeztünk. A forgalomnak a meglévő utcák által adott csatornákon való áramoltatása pedig min-

denekelőtt azért jobb, mint a meglévő utcahálózatnak új útvezetésekkel való kiegészítése, mert az új utakat — itt a városközpontban — mindenképpen jelentős épületekkel kellene szegélyezni, amire se igény, se pénz, így a városközpont egyik legjelentősebb útja hosszú éveken át beépítetlen grundok, elhanyagolt hátsó kertek között vezetne. (Ezt a problémát olyan dinamikus fejlődő nagyvárosok sem tudták megoldani, mint Debrecen, Miskolc vagy Veszprém. Itt a 7 m széles híd Ráckeven túl csak a 350 lakost számláló Lórévre és a 800 lakosú Makádra vezet. A kis befogadóképességű kompok az M0-ás autópálya Duna-hídjának előbb-utóbb elkerülhetetlen megépítésével jelenlegi jelentőségüket is elvesztik.)

Figyelembe véve a gazdasági helyzetet és azt, hogy a politikai döntések csak a valóban rendelkezésre álló pénzeszegek felhasználását irányozhatják elő, a tervek megvalósulása pedig csak e döntések nyomán valóban folyósított összegek felhasználásával történhet, mindenképpen a legszerűsebb javaslatok megvalósíthatóságának van a legnagyobb esélye. Az irányelvek ezért csak a *minimális*

5

4

4. 5. csoport (Callmeyer Ferenc, H): Tömbbelső rehabilitációja. Callmeyer László, H
5. 6. csoport (Bodonyi Csaba, H): Vörösmarty téri foghíj beépítése, Eltér Attila, H
6-8. 7. csoport (André Schimmerling, F): A horgászpart és a Molnár utca feltárása során készített vázlatok és javaslat a part kialakítására. Stef Binst, B; Claude Correia, F; Halmágyi Judit, H; Olivier Palmade, F; Rostás Zoltán, H; Francis Stache, B

4. 5th group (Ferenc Callmeyer, H): Rehabilitation of a block of buildings. László Callmeyer, H
5. 6th group (Csaba Bodonyi, H): Project for filling the gap on the Vörösmarty square. Attila Eltér, H
6-8. 7th group (André Schimmerling, F): Sketches made during the study of the fishing zone and the Molnár street, and the proposal for the river bank. Stef Binst, B; Claude Correia, F; Judit Halmágyi, H; Olivier Palmade, F; Zoltán Rostás, H; Francis Stache, B

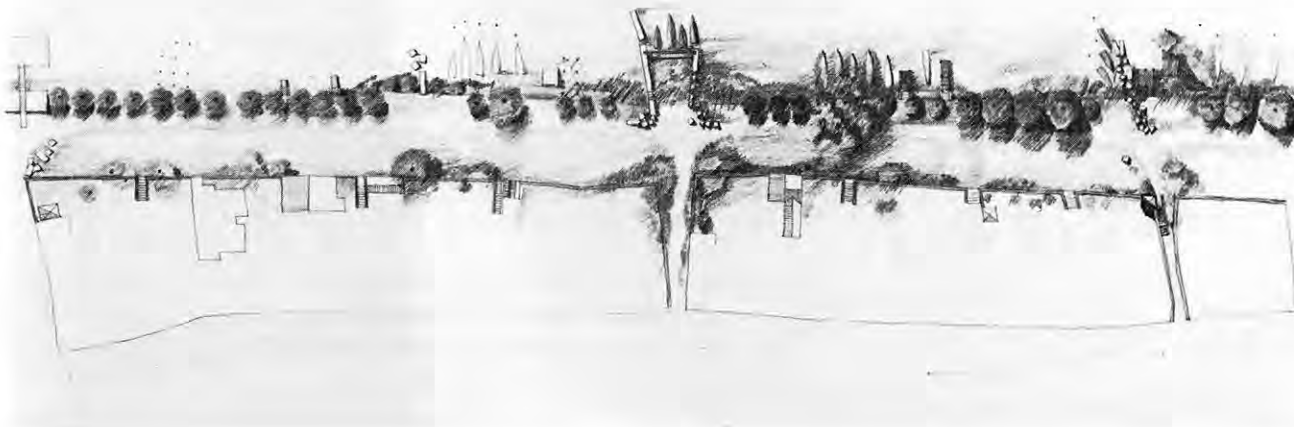
7

8

6

beavatkozás olyan eszközeit ajánlják, mint az újfajta hasznosítás; a funkciócsere; a külső-belső felújítás; új gyalogos kapcsolatok létesítése; a meglévő burkolt felületek felújítása, azok különféle rendeltetésének megkülönböztetése; új fák ültetése, különösen gyors eredményeket ígérő futónövények alkalmazása; a személygépkocsik számának növekedése miatt az állóforgalom részére — nem egy túl nagy, hanem inkább több kisebb — parkolóhely kialakítása, lehetőleg a tömbbelsőkhöz, ahonnan legjobban szolgálhatják ki az épületeket. Helymegválasztásukat a gyalogos közlekedés természetes áramlásának vonalaival kell egyeztetni. A Kossuth utcának a hídfőtől északra eső szakasza a javasolt forgalmi rend esetén, különösen a nyári csúcsidekben tartalék parkolóhelynek kínálkozik.

A gyalogos forgalom irányítása sokkal sikeresebb lehet a természetes áramlások irányait követő burkolatokkal, mint papírlógikájú virágágyakkal, vagy előgyártott műkö virágtartókkal. Sok helyen túl keskeny a járda. Ezen mindenekelőtt a Kossuth utca északi szakaszának a keleti oldalán kellene segíteni. Az irányelvekben le kívánjuk szögezni azt a véleményünket, hogy fasorok ültetése, a burkolatok gondos felújítása könnyebben megvalósítható, mint árkdások építése. Mi pedig valóban megvalósítható javaslatokat szeretnénk kidolgozni. Néhány közlekedési jelzőtábla áthelyezése, fasorok telepítése nem okozhat gondot a tanácsnak. A burkolatok felújításához nem lehet nehéz helyi kivitelezőt találni, hiszen a mezőgazdasági munkák nem kötik le egész évben a teljes munkaerőt.

jún. 28. csütörtök, A. M. S.:

Ráckeve mindenütt lehet érezni, hogy „városi joggal felruházott nagyközség”: mindenki közvetlen kapcsolatban él a földdel, mindenki természet valamiféle növényt; mindenkinek saját kerítése van és saját kapuja nyílik az utcára; a régebbi házak mind tornáccal, verandával fordulnak a nap felé és ablaktalan hátsó homlokzatot mutatnak észak felé.

Az irányelvek közlekedési javaslata a kialakult utcahálózatot majdnem ideálisnak tartja, amelyen a közlekedési terhelés egyenlően elosztható úgy, hogy nagyjából egyforma méretű, egyformán lakható „szigetek”-et adjon. Ez a közlekedési terhelést, az életformát, a területi erőt, a helyi izének, levegőjének elillandását eredményezi.

Visszatérve a háztípusra, a fésűs beépítés hosszú házára és annak a társadalmi gazdasági fejlődés során L-alakúra fejlődő változatára, szükségtelen bizonyítani, hogy ezeket valóban a telkek legmegfelelőbb kihasználása alakította ki. Persze ma az olyan új házforma iránti igény is nyilvánvaló, ami a szabadon álló kertvárosi villa alternatívája lehet amellett, hogy valami módon emlékeztesse a hagyományos régi háztípusra. Három munkacsoport is ilyen háztípus kialakítására tesz kísérletet. Mind a három a saját területére kíván részletes irányelveket kidolgozni, hisz mindegyik „sziget” hangulata (és potenciális energiája is) más, és ezek a különbségek is hozzátartoznak Ráckevéhez.

A folyópart — melyet Ráckeve „alternatív

városi terének” neveztünk — jellegében mindenképpen megőrzendő. Három okból is: rendkívüli értékek, fontos jellegzetességek hordozója. Érték itt a tér hosszanti folyamatossága; a folyópart mint Ráckeve széle, szegélye és a nagyon sokféle rendeltetésre felhasználható alternatív városi tér.

Először is a folyamatosságot képviseli a víz; a partvonal, a döngölt homokkal burkolt sétány, amelyen csendesek a lépések; a várost szegélyező támfalra felkúszó és a városból a támfalon lefutó növényzet; maga a támfal, amely annak a terasznak a szegélye, amelyen a város épült; a házak kapui, a lépcsők, a közök, amelyek a város utcáihoz, a Molnár és a Kossuth utcához kapcsolják a parti sétányt.

A folyamatosság itt sosem válik unalmassá, hiszen a fák, a növényzet épp elég változatosságot adnak ahhoz, hogy ne váljanak egyformává, ugyanakkor biztosítják, erősítik a folyamatosságot. Az irányelvek minimális intervenciót javasolnak itt is, olyanokat, mint: a hídfőnél épített üzletek létesítését és a sétány homokos kavicssterítésének évenkénti felújítását.

Másodsor a Ráckeve szegélyét meghatározó partvonal, és az ezt kísérő, eredetileg árvízvédelmi céllal épült támfalak. Véleményünk szerint a folyópartot újjáélesztő funkciók számát — beleértve a hídfőtől északra eső partszakaszt is — az alábbiakra kellene korlátozni: a jelenleg a Szentendrei Szabadtéri Múzeum raktárában őrzött úszó vízimalomra a visszahozása... nem feltétlenül múzeumi rendeltetéssel; mindenki számára nyitva álló evezős tanfolyamok, évente legalább egy intenzív tanfolyammal a helybeli iskolák tanulói számára; a helyi lakosok csónakkikötői; az ide látogatók csónakkikötői; csónakköltözők. Valamennyi lehetőleg fából készült úszómű formájában, mely télen eltávolítható. A partvonal maradjon érintetlen, természetes; olyan, amilyen most. Nem utolsó sorban a csatornává szabályozott Dunaág partvonalának szépsége miatt, ami tisztán mutatja a szabályozás biztosította állandó vízszintet. A támfalakat se tördeljük meg szükségtelenül. A kereskedelmi létesítmények ne folyjanak át a támfalakon, mert óhatatlanul megindítják itt a természeti környezet erózióját. Az eszpresszó-cukrászda vagy a vendéglő teraszok vendégei a támfalak tetejéről jól ráláthatnak a Dunára anélkül, hogy a horgászokat zavarnák.

Harmadsor: az alternatív városi tér! Itt első látásra is két egymástól nagyon sokban különböző partszakasszal állunk szemben: a plébánia telke melletti kis hajóállomástól délre eső nyugodt, csendes partszakasz, ahová keskeny közökön, lépcsőkön érkeznek a horgászok, ahol az autót családi kiserendülések konyhájának használják, ahol még nád is nő; a hajó kikötői és a hídfő közötti partszakasz a tulajdonképpeni „alternatív városi park”. Ez Ráckeven „a városi park”, a közösségi zöld terület, amelyet csak városokban találni, hisz falun minden háznak saját kertje van. Semleges felülete alkalmassá teszi arra, hogy itt bonyolódjanak le a régi városok „városfalán kívüli eseményei”: itt van szerdán és szombaton reggelente a piac, a vásár; ez a horgászpárt; a csónakkikötői; itt lehet a korzó és a felvonulási tér is; és még nagyon sok minden, amire éppen igény kerekedik.

Az irányelvekben fontosnak tartjuk leszögezni, hogy a városi tér mindenkori felhasználásának ezt a szabadságát mindenképpen meg kell őrizni.

Feladatunk Ráckeve territóriumának integrálásának a megőrzése, illetve helyreállítása. Az egyirányúsított forgalom, amely megszünteti az utcák átmenő forgalmi út jellegét, ugyanakkor biztosítja minden telegépkocsival való megközelítést. Ehhez jön a városi tér folyamatos, alternatív használata. Mindezek a lakosság széles rétegei részére biztosítják a környezetük alakításában való részvétel lehetőségét. Igazán nem hihetjük, hogy az itt egy hét alatt készített vázlataink érdekesebbek, vagy éppen jobban megfelelnek a hely, a lakosság igényeinek, mint a kertvárosi villák tervei, amelyekből nagyon sok épül. Itt a ma társadalmában az egyének nagyra értékelt joga, hogy identifikálja saját helyét városában. Több a joga, mint nekünk építészeknek, akik csak hatósági előírásokkal, néhány irányt mutató, divatot teremtő példával, egy-két stratégiailag jól elhelyezett épülettel, és főleg fák, növényzet telepítésével érvényesíthetjük elgondolásainkat. A növényzet, a fák, a futónövények szerepe itt igen sokféle lehet: lefátyolozhatják, elfüggönyözhetik azokat a homlokzatokat, tűzfalakat, amelyeket nem kívánunk láttatni; védhetik a járókelőket és az épületeket a közlekedés zajától, a portól és az időjárás szélsőségeitől is; korábban elkövetett telepítési hibák orvoslására is használhatók (pl. az öbösszuszogított kastélykert határára telepített jegenyék helyreállíthatják a territórium integrálásának érzését; a hiányzó fák pótlásával helyreállítható a folyópart vagy az utcák vonalvezetésének sok helyen elveszett hangsúlya.

Az egymást részben átfedő kis kiterjedésűk ellenére is egymástól sokban eltérő és ezért sokban különböző feladatokat jelentő kilenc terület részletes tanulmányozására alakult munkacsoportok által készülő figyelemre méltó helyzet- és lehetőségfeltáró tanulmányok és tervjavaslatok — köztük három stratégiailag fontos épület vázlattervei — csupán példák. Nem azokat, hanem az irányelveket szeretnénk elfogadtatni. Ezzel gondolataink gerincét, vázát szeretnénk Ráckeven hagyni. Álláspontunk, amely érzékenyen igazodik a helyhez, a helyzethez és gazdaságilag is indokolható, lehet, hogy kevésbé látványos, mint pl. a legutóbbi tervpályázat által termelt széles „árkinálat”, de realisabb.

jún. 30. szombat, P. D. S.

Végül visszatértünk oda, ahonnan elindultunk. Arra vállalkoztunk, hogy felfedezzük Ráckevének, mint territóriumnak a sajátosságait. Az idegen számára a legszembetűnőbb Ráckeve egyhangúsága. Az egyhangúság: hosszú zöld kertek, hosszú vonalak mentén felsorakozó hosszú-házak barna tornácaikkal. Ezek a vonalak tartják össze és szabják meg a határait azoknak a „szigeteknek”, amelyek a lakóházak, az otthonok territóriumai. A város egyhangúságát feloldó változatosságot a kertek kerítései, a telkeket határoló falak adják. Századunkig a fal sehol se volt egyenes, a verandák oszlopai közötti közök sose voltak egyenlők, az utak burkolata sehol se volt egyenletes... És ma is mindenütt, minden család másképp használja ugyanazt a típuslakást, és ma is mindenütt családonként különbözőek a családi ünnepek szertartásai. Hiszünk, hogy a különbségek iránti ezen érzékenységet kell újjáélesztenünk az utánunk következő nemzedék számára.

Aztán itt van még a Duna-part territórium: a csendes, látszólag végtelen hosszú, szabályozott, mégis természetes vízpart, amely sajátos légkört ad az egész városnak.

Építészképzés, másképpen

Az elmúlt nyolc évben hallgatóként vagy meghívott előadóként megismerkedhettem több európai egyetem építészképzési módszereivel. Mivel ezek annyira különböznek a mi gyakorlatunktól, talán érdeklődésre számíthatnak egy építészoktatással foglalkozó számban. Három olyan iskolát választottam ki, melyek együtt jól szemléltetik a nyugat-európai építészképzés közös vonásait, de a helyi különbségeket is: a Bécsi Műszaki Egyetem építészeti karát [1], a Hannoveri Műszaki Egyetem egyik épülettervezési tanszékét [2] és a londoni Architectural Association Építészeti iskoláját [3].

A bécsi Műszaki Egyetemre való beiratkozás egy dossziényi űrlap kitöltésével, különböző bizonyítványok és okmánybélyegek beszerzésével kezdődik — keveseknek sikerül mindent az első nekifutásra benyújtani. Az ember szinte nosztalgiaival gondol vissza arra, milyen könnyen ment mindez a BME Dékáni Hivatalában. Igaz, itt nem kell felvételizni, az érettségén kívül csak ábrázoló geometriai előtanulmányokat kell igazolni (de ennek hiányában is be lehet iratkozni, az ábrázolót az első szemeszterben bepótolva). A kérdőívek kitöltése során azt a legnehezebb eldönteni, hogy a hallgató milyen előadásokat válasszon, milyen gyakorlatokat, milyen szemináriumokat — ezek kódszámát meg kell keresnie az egyes tanszékek által meghirdetett oktatási programok jegyzékén, és ráírni a beiratkozási űrlapok egyikére. Jobb-e sokat vállalni egy szemeszterre, kockáztatva, hogy nem sikerül teljesíteni, vagy inkább keveset, de akkor meg túl sok szemeszter kell majd a diplomáig? A leendő diáknak már a beiratkozás első órájában

felelősen kell döntenie. A papírok benyújtása után néhány nappal a komputer megküldi a diákgigazolványt, a beiratkozási igazolást és a tantárgy-„vállalások” jegyzékét. Index nincs, helyette szürke műanyag doszsié, ebbe kell majd lefűzni a tanszékektől kapott igazolásokat az abszolvált szemináriumokról, vizsgákról, tervgyakorlatokról.

Bécsben hivatalosan 10 szemeszter a studium időtartama. Az átlagos tanulmányi idő a diplomáig mégis 16 szemeszter, a felvettek 48%-a azonban egyáltalán nem fejezi be tanulmányait. A viszonylag hosszú tanulmányi idő egyik oka éppen az abban rejlő nehézség, hogy a diákoknak maguknak kell a diploma megszerzéséhez szükséges 68 vizsga letételének sorrendjét meghatározniuk, illetve idejét beosztaniuk. Tandíjat ugyan csak a külföldieknek kell fizetniük, de a (gyakran családos) egyetemisták a megélhetésükhöz szükséges pénzt többnyire maguk keresik meg.

Az építészeti studium két szakra tagolódik. Az első szakasz legalább 4 szemeszterig tart, és azt az előírt részvizsgák letétele után tekintik lezártnak. Ennek birtokában lehet eljutni az 1. diplomavizsgáig. De közben, már a második tanévtől megkezdődnek a 2. szakasz elvégzéséhez szükséges előadások és vizsgák; a második szakasz legalább 6 szemeszteres. A studium lezárását a diplomaterv elkészítése és a 2. diplomavizsga jelenti. A Dipl. Ing. fokozat azonban Ausztriában még nem jelent jogot az önálló építészeti tevékenységre. Ehhez öt éves gyakorlati idő, és a „Ziviltechniker” vizsga letétele szükséges — akkor lehet bekerülni az építészek névjegyzékébe.

A bécsi Műszaki Egyetemen az első évben a következő tárgyakat tanítják: matematika, ábrázoló geometria, építészettörténet, tartószerkezetek, rajz, a tervezés és formálás alapjai, humánökológia, magasépítés (épületszerkezetek) és építőanyagok. A második évben tartószerkezetek, építészettörténet, művészettörténet, épületfelmérés, rajz, plasztika, lakóépületek tervezése következnek.

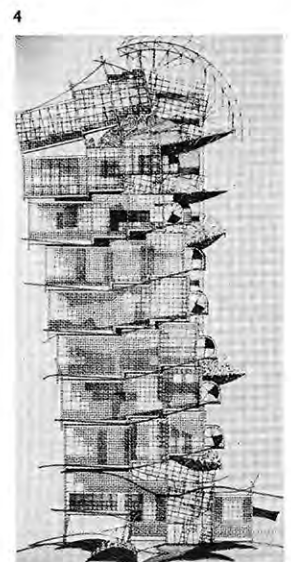
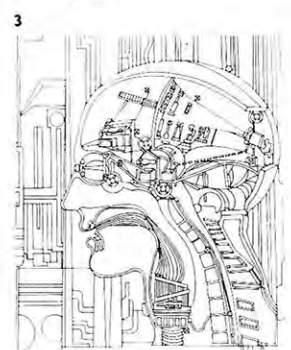
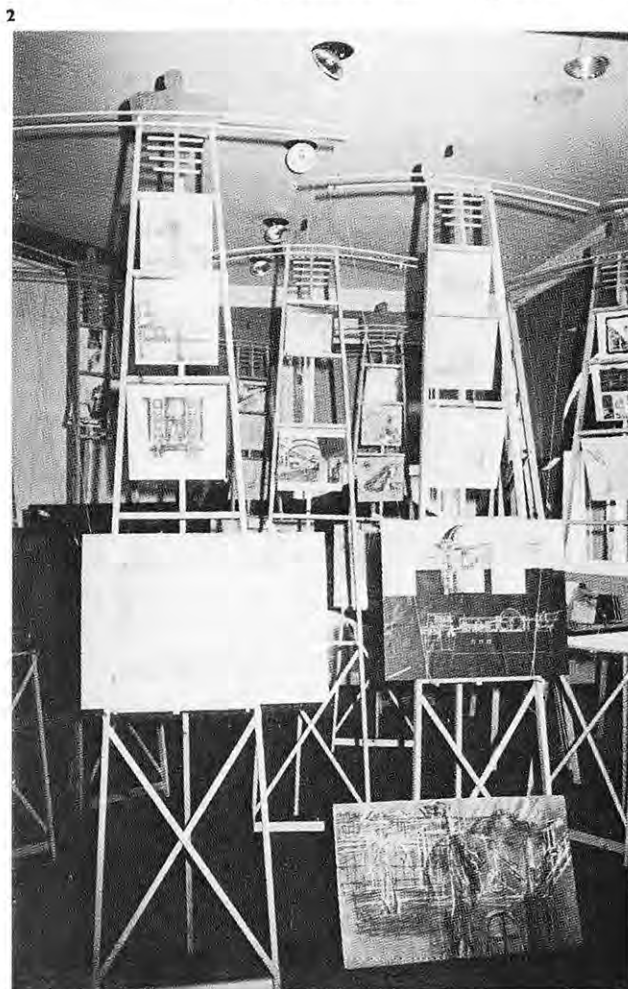
A harmadik évben kezdődő második szakaszban magasépítés, belső téralakítás, épülettan, városépítés és lakóépületek a vizsgatárgyak. Ezek mellett a tervezés szerepel egyre nagyobb programokkal. Mivel a diploma megszerzéséhez csak bizonyos előírt óraszámot kell teljesíteni, alternatív lehetőségek közül választva, a diákok döntésének itt is nagy jelentősége van.

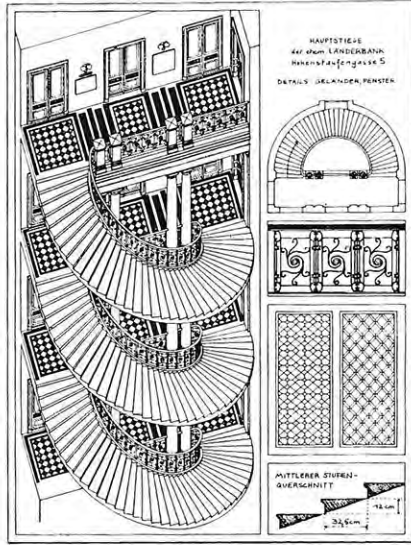
A bécsi Műszaki Egyetem diákszervezete, a Hochschulerschaft által kiadott útmutató hivatott segíteni a tájékozódásban. Felhívja a figyelmet — többek között — néhány tantárgy előadásának alacsony színvonalára, a realitásoktól való elszakadására, és főleg a diploma utáni kilátásokra, önálló véleményalkotásra, illetve tiltakozásra szólítva fel a változtatás érdekében [4]. Egyetnemertésüket vagy tiltakozásukat aztán a diákok kifejezésre is juttatják, az előadásokon, vagy az egyetem folyosóin, felfestett feliratok formájában.

A Budapesti Műszaki Egyetemen az idén a Hannoveri Egyetem egyik tervezési tanszékének professzorát és asszisztenseit kísérem egy beszélgetésre. Az éppen akkoriban kifestett, tiszta folyosókon végigmenve, meglepődten kérdezték: hogyan lehetséges,

1. Az Architectural Association School of Architecture épülete a londoni Bedford Square-en
2. Hallgatói tervek kiállítása az AA előadótermében
3. Eduardo Paolozzi rajza az AA által kiadott mappából
4. Műterem-torony Frankfurtban Peter Cook rajza, 1984

1. Nos. 34–36 Bedford Square, London. The present AA School of Architecture premises
2. Exhibition of the Intermediate Unit 7, Lecture Hall
3. Drawing by Edoardo Paolozzi from am AA Folio
4. Tower of Studios, Frankfurt. Peter Cook, 1984

dolgozzanak ki. Ennek egyik hátrányos következménye, hogy saját képességeiket rosszul felbecsülve, csak a hallgatók 20%-a jelentkezik pl. az „építészeti ábrázolás” című alaptantárgyra, s ez a rajzkészség hiányán le is mérhető.

A Klaus Kafka professzor által vezetett Tervezési és Épületani Tanszék a szaktárgycentrikus és a tervorientált oktatási módszer kombinációját tartja helyesnek [5]. Az 1. oktatási szakaszban alapozzák meg a 2. szakaszban kidolgozandó nagyobb, komplexebb terveket. Annak érdekében, hogy felkeltse a diákok figyelmét egy tervfeladatot társadalmi, formálási, funkcionális és műszaki összetevői iránt, egymásra épülő gyakorló feladatokat adnak ki, melyek súlypontja változik, nehézségi fokuk pedig nő.

A 2. tanulmányi szakasz a tervezési feladatok valamennyi lehetséges komponensét átfogja, de egyes esetekben a súlypont változik — nem minden tervet kell a programtervezéstől a szerkezeti részletekig kidolgozni, de elvben a teljes spektrumnak jelen kell lennie.

A fentiekből következik, hogy a tanszéken a tervvel való foglalkozás az elsődleges, fontosabb valamit ténylegesen megtervezni, mint csak az ahhoz szükséges előfeltételekkel foglalkozni. Ez nem zárja ki, hogy bizonyos tudásanyag, főleg építészettörténeti és építészeti ismeretek, csak előadásokon közvetíthetők. De minden terv — minden feladat megoldása egy építészeti formával — társadalmi, történeti és műszaki összefüggésekben valósulhat meg. Ennek tudatosítása, illetve tudatos alkalmazása az oktatás feladata.

Mindezek érdekében a tanszék a diákok önálló tanulására támaszkodik: értékeljék saját környezetüket, az azt formáló mechanizmusokat, olvassák kritikusan az építészeti szakajtót, legyenek informáltak és vi-

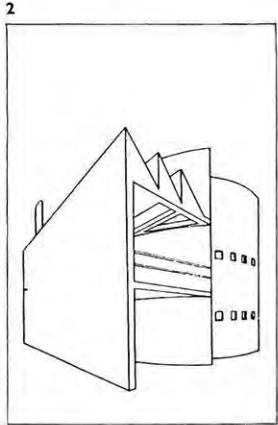
taképesek napjaink áramlatairól, utazzanak, tekintsenek meg fontos épületeket... A tanszék a társtanszékek munkájára is támaszkodik. Ezeknek kell a szociológiai, a jogi, a pszichológiai, a történeti aspektusokkal, a tervezési előírásokkal, a város- és regionális tervezés összefüggéseivel, a szerkezetekkel és nem utolsósorban az ábrázolási módszereivel megismertetniük a diákokat. Mindezek eredménye végül is a tervezési feladatok megoldásánál jelentkezik.

A tervezés dominanciája valamennyi általánosan megismert európai egyetem építész- oktatására jellemző. Az UNESCO megbízásából az UIA által készített felmérés szerint Csehszlovákia mellett hazánkban a legalacsonyabb a tervezés aránya a tudományos tárgyak mellett [6]. Érdekes, hogy mindezek ellenére az egyetemeken, ahol megfordultam, nem éreztem, hogy a tervek minősége (akár a gondolati tartalmat, akár a kidolgozottságot tekintve) lényegesen különbözne azoktól, amelyek nálunk készülnek. A különbség inkább a diákok aktivitásán, probléma-orientáltságán, a humán-művészeti területen való szélesebb körű tájékozottságán volt lemérhető.

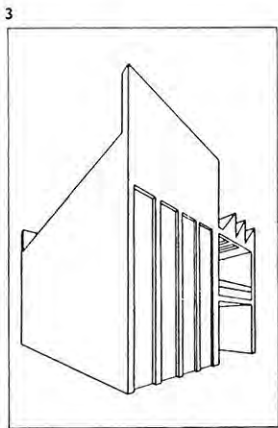
A fentebb elmondottak fokozottan érvényesek az angol építészoktatásra, melyből végképp hiányzik minden formális távolságtartás oktatók és diákok között. A canterbury Műszaki Egyetem építészeti tanszékére beléptő padlón ülő és terveket teregető társaság: diákok és tanárok megkülönböztethetetlen csoportja fogadta, míg a sarokban a párszáz kilométerrel „bejáró” építész „tutor” éppen kávét főzött nekik. Ennél közvetlenebb, fesztelenebb atmoszférát csak az Architectural Association építészeti iskolájában, a világ talán legelismertebb építészképző intézményében tapasztaltam [7].

A hatvanas évek végén az AA válaszut el került: vagy az állami építészeti oktatás ré-

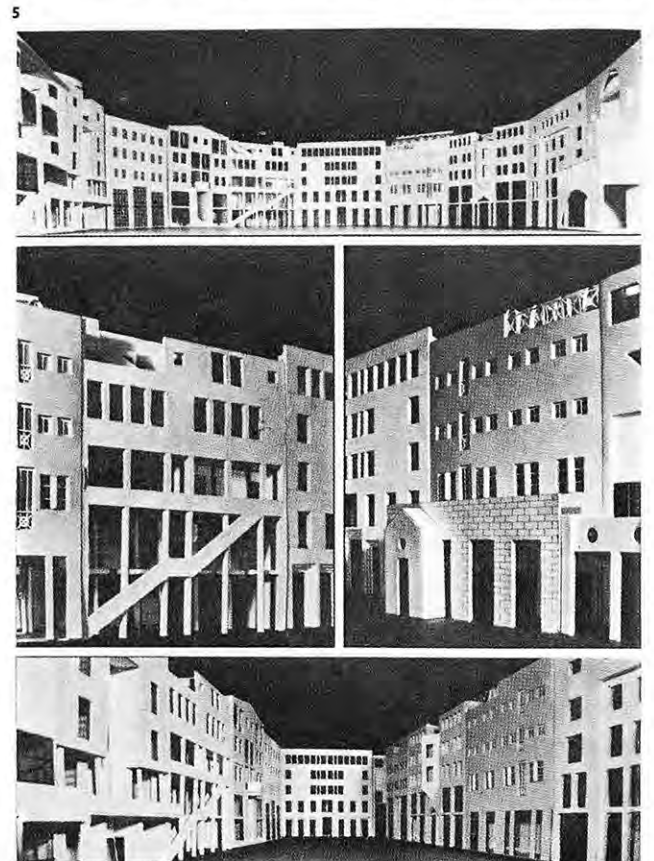
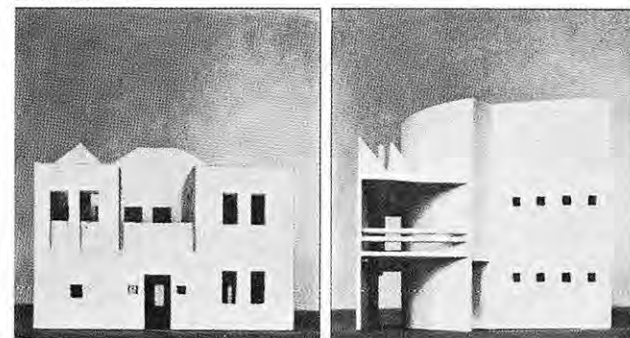
1. A Bécsi Műszaki Egyetem „Institut für Gestaltungslehre” tanszékén (vezető: Rob Krier) tanszékén készített hallgatói felmérési rajz
- 2—3. Tömegvázlatok
4. A hallgatók által készített nyaralótérvek modelljeiből összeállított együttes
5. Zártorú beépítésű városi lakóházak modelljeiből összeállított együttes

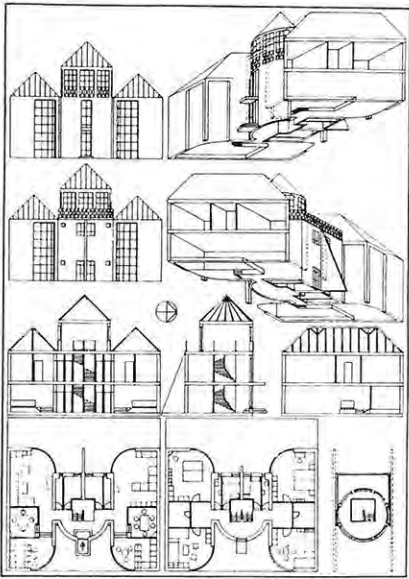
1. Stairwell in the Länderbank, Vienna by Otto Wagner. Student's drawing (Institut für Gestaltungslehre, Professor: Rob Krier)

1. Stairwell in the Länderbank, Vienna by Otto Wagner. Student's drawing (Institut für Gestaltungslehre, Professor: Rob Krier)
- 2—3. Volumetric studies
4. Ensemble composed by models of urban villas, made by R Krier's students
5. Ensemble composed by models of apartment houses, made by R Krier's students

szévé válik és anyagi támogatást kap, vagy önálló marad, így azonban létbizonytalanság fenyegeti. Az előző irányba való sikertelen tapogatózás után végül nemzetközi építészeti iskolává vált, ahol csak azok tanulhatnak, akik meg tudják fizetni a rendkívül magas tandíjat, ami jelenleg 4150 font egy évre. Ezért manapság már csak a diákok egyharmad része érkezik a szigetországból. A magas költségvetés viszont lehetővé teszi a legjobb oktatói és előadói gárda meghívását, főleg angol nyelvterületről.

Az Architectural Association School of Architecture jelenleg 400 diákból és 175 tanárból, ill. adminisztrátorból és műszaki személyzetből áll. Az iskola fő jellemzője a „unit” rendszer, vagyis olyan kislétszámú egységekre tagolódik, ahol a személyes oktató-diák viszonyon van a hangsúly. Egy-egy „unit”-on belül a tanár(ok) egyénisége, oktatási módszere a meghatározó.

Az első év a bevezető kurzus: *Introductory Course*, melyben három „unit” közül választhatnak a résztvevők; ezek között lehetséges mozgás, a diákok érdeklődésének változásával. Az első évben a résztvevők általános ismeretekkel (*General Studies*), építészettörténettel, kommunikációval (műszaki és művészi rajz, grafika, rézkarc, metszetkészítés, fotó, video stb.) és alapvető műszaki kérdésekkel (fizika, szerkezetek, anyagok) foglalkoznak, illetve egyszerű szerkezeteket építenek a műhelyben.

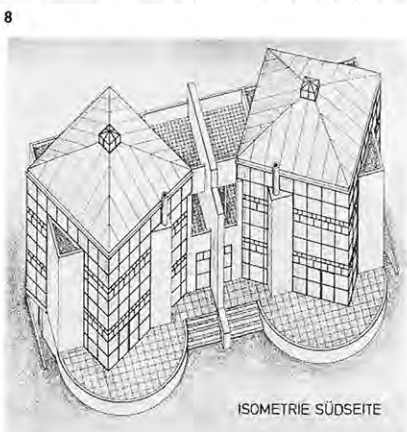
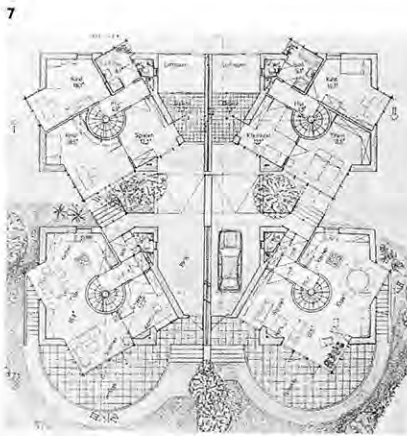
A következő két év az ún. *Intermediate School*, amely tíz „unit”-ből áll. A diákokat igyekeznek arra ösztönözni, hogy ne töltsék mindkét évet ugyanabban a „unit”-ban. A tervezés mellett továbbra is megmarad a kapcsolat a *General Studies*, a *Technical Studies* és a *Communications* egységekkel.

Az *Intermediate School* elvégzése után következik a szokásos „year out”, a tanulmányok egyéves megszakítása, amit más angol vagy külföldi oktatási intézményeknél lehet tölteni, s az eredményekről beszámolni, illetve a készített tervek bemutatni. A 11 unitből álló Diploma School nemcsak a korábbi AA diákokat, de a más intézményekből ide érkezőket is fogadja. Az AA programjainak része az ún. *Extension Studies* is, amely azt jelenti, hogy bizonyos egyetemek diákjai tanulmányaik egy részét az AA-n végezhetik. (Ezek elsősorban amerikai egyetemek, de a Ljubljani Egyetem Építészeti Iskolája is része a hálózatnak.)

A *General Studies* program részét alkotják azok az előadásorozatok is, melyek az építészettörténet egyes fejezeteit dolgozzák fel. Ezeket mindig a kérdés világszerte elismert szakértői tartják mint meghívott előadók. Az 1984–85-ös tanévben tartott sorozatok témája volt például az ókori Egyiptom kultúrája és építészete, majd Brunelleschi, Alberti, Michelangelo, Palladio munkássága, a barokk Róma, az európai kertek, a neogótika, Le Corbusier párizsi villái, a geometria és az építészet kapcsolata... Az itt említett témák mindegyikével hat-nyolc előadás foglalkozott, Palladio építészettel pedig huszonnégy! (Egy-egy alkalommal egyetlen alkotást elemeztek.)

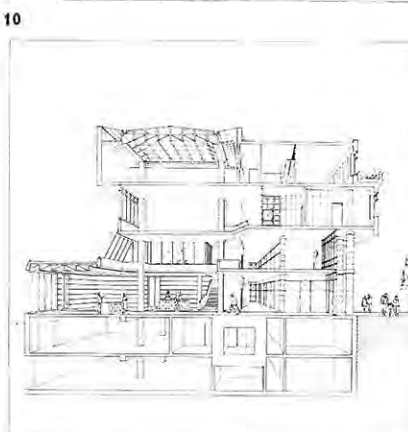
Lehetséges, hogy egy építész az AA diplomájával kevésbé ismer konkrét műszaki eljárásokat — legyen az egy tartó méretezése vagy egy szigetelési csomópont megoldása — mint a Budapesti Műszaki Egyetem építész-mérnöke, de talán kritikusabb, képes messzebbre tekinteni, fontosabb összefüggéseket mérlegelve gondolkodni és dönteni. A tervezési döntésért vállalt személyes felelősség terhét nálunk a diplomás építész az „életbe kikerülve” sem igen érezheti — hiszen vállalati műteremvezetők, osztály- és irodavezetők, tervtanácsok, előre eldöntött megoldások ezt nemigen teszik lehetővé. Különösen ma, amikor a divatos tendenciák (tipológia stb.) és az építészeti lapok uniformizáló hatása következtében akkora a csábítás az előre, képszerűen meghatározható sémákban való gondolkodásra, nagy felelősség hárul az építészképzésre. Megoldási minták begyakorlása helyett éppen az önálló, a felelős döntés képességét kellene kibontakoztatni.

Moravánszky Ákos

Jegyzetek

- [1] Technische Universität Wien, Fakultät für Raumplanung und Architektur
- [2] Technische Universität Hannover, Lehrstuhl B für Entwerfen und Gebäudekunde
- [3] Architectural Association School of Architecture
- [4] Studienführer 1980–81. Hochschülerschaft TU Wien
- [5] A tanszék által kiadott „Selbstverständnis und Lehrangebot” című tájékoztató füzet alapján, Hannover 1979
- [6] Peter Degen, Alfred Grazioli: Zur Situation der Architekten-Ausbildung. Eine Darstellung von Studien der UIA im Auftrage der UNESCO. Bauwelt, 1976/9
- [7] Az Architectural Association School of Architecture Nagy-Britannia legrégebb és legnagyobb építészeti iskolája. 1847-ben alapította Charles Grey és Robert Kerr — azzal a céllal, hogy ott az építészetet mint művészetet oktassák. Kezdetben az AA tevékenysége abból állt, hogy tagjai időnként találkoztak néhány bérelt helyiségben, hogy önkéntességi alapon átadják tudásukat a jelentkező és arra érdemes fiataloknak, vitatkozzanak. A számonkérés, a vizsga csak 1887 után vált általánossá, mert a Brit Építészek Királyi Szövetsége csak a vizsga után vett fel építészeket tagjai közé. 1890 után az AA tevékenysége szervezettebbé vált: fizetett oktatókat és adminisztrátort vettek fel. A RIBA programját tették a képzés alapjává — kiáltva ezzel az ellenkezését, akik a növekvő szabályozásban az építészet mesterség-jellegének erősödését érezték a művészi oldal rovására. 1920-ban a tanfolyamot öt évre terjesztették ki, annak érdekében hogy a végzettséget a RIBA automatikusan, vizsgáztatás nélkül elfogadja. Az egyébként is sordvadó esti iskolát bezárták, lányokat is felvettek — és az Associationt bejegyezték, mint „korlátozott felelősségű társaságot”. A korábbi francia és amerikai Beaux-Arts orientációt a harmincas években váltotta fel a modern építészeti elvei iránti érdeklődés. Ettől kezdve a stílusztikai kérdéseknél fontosabbá vált a tervezés szélesebb, társadalmi megalapozása. Ez volt a jellemző a háború utáni évekre is — James Gowan ismert angol építész, az iskola tanára így jellemezte találkozásait az akkori diákokkal: „Szemmel láthatóan nagyon élvezték, hogy építészettel tanulnak, ami meglepett engem, akit ez nem vonzott annyira. Energikusak voltak és ha többen összejöttek, kissé zajosak is — nagyon szellemesnek, igen okosnak látszóttak, rosszul rajzoltak, és tele voltak ötletekkel változásról, alternatív jövőkről és új válságokról”. Míg a hatvanas évek elejét a Mies-féle modell tökéletes, hűvös technikával előadott másolása jellemezte, 1965-től az Archigram színei és tradícióellenessége határozták meg az AA iskola útját. A tervbírálatok multi-média előadásokká váltak.

6. Tervlap Rob Krier diákjainak publikációjából

AHannoveri Műszaki Egyetem „Lehrstuhl B für Entwerfen und Gebäudekunde” tanszékén (vezető: Klaus Kafka) készült hallgatói tervek:

- 7—8. Ikerház. Volker Doench terve
- 9—10. Hírelintézet. Dieter Heinrich terve

6. A page from the publication of R Krier's institute

Projects made by the students of the Hannover Technical University, „Lehrstuhl B für Entwerfen und Gebäudekunde” (Professor: Klaus Kafka):

- 7—8. Double family house. Project by Volker Doench
- 9—10. Credit institute. Project by Dieter Heinrich